اول جناب حضرت صاحب اقدس سرہ بفاتحہ یاد آرند بعدہ بنام فقیر دست دعا بر دارند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحیی معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبد الرحمن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمرو ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داود رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہر جوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین نوشکی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابوالخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابومحمد جریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
ابوعمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن الصباغ رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ
ابوجعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ اسحٰق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوعثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابوعثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم نصیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
ابوعبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابومحمد الراسی رحمۃ اللہ علیہ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسین شیروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابوعبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رح
حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہٗ خواجہ بہاؤالدین نقشبند قدس اللہ سرہٗ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہٗ
مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤالدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

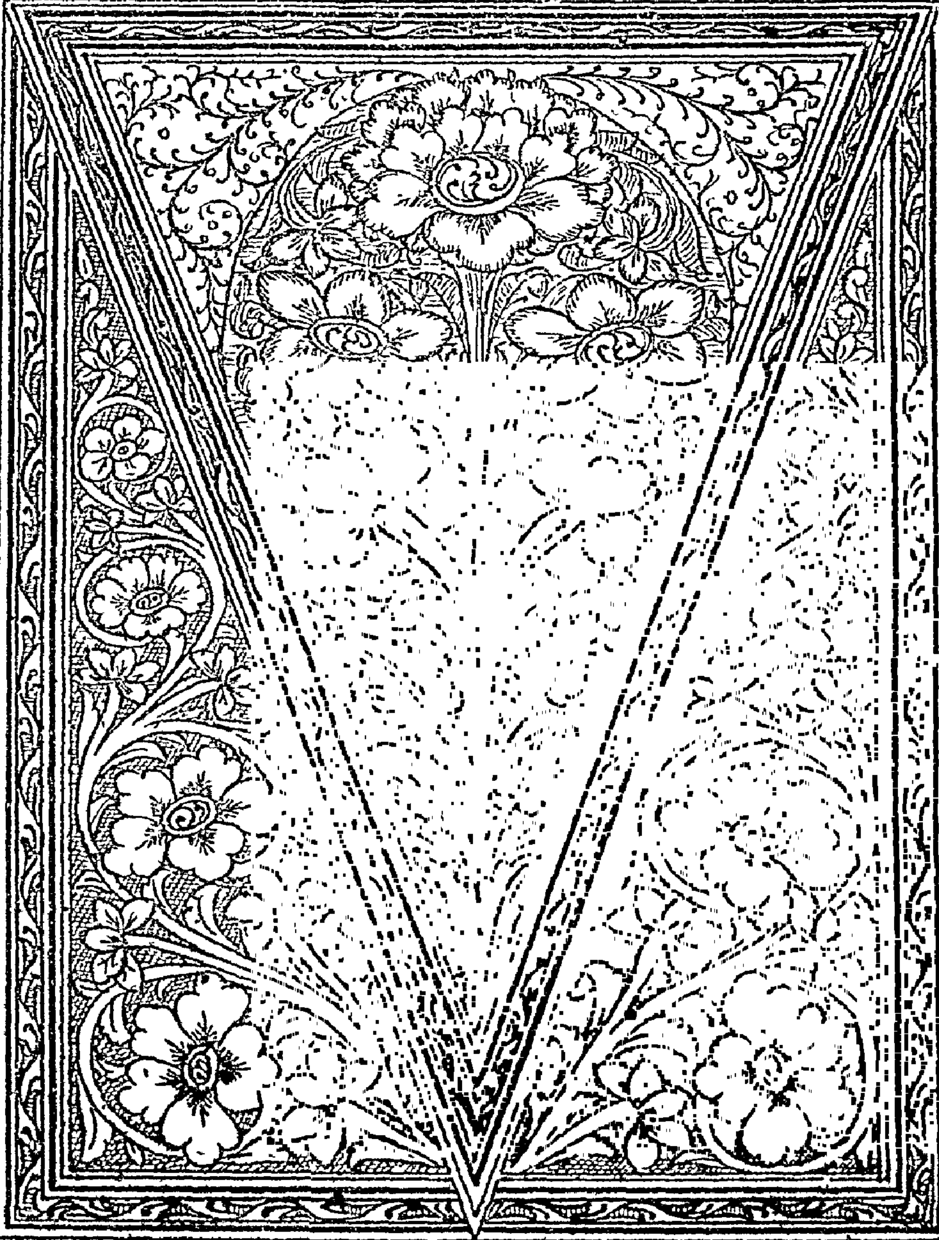
خواجه عبید الله امامی رحمة الله علیه مولانا سعد الدین کاشغری رح مولوی عبد الرحمن جامی قدس سره

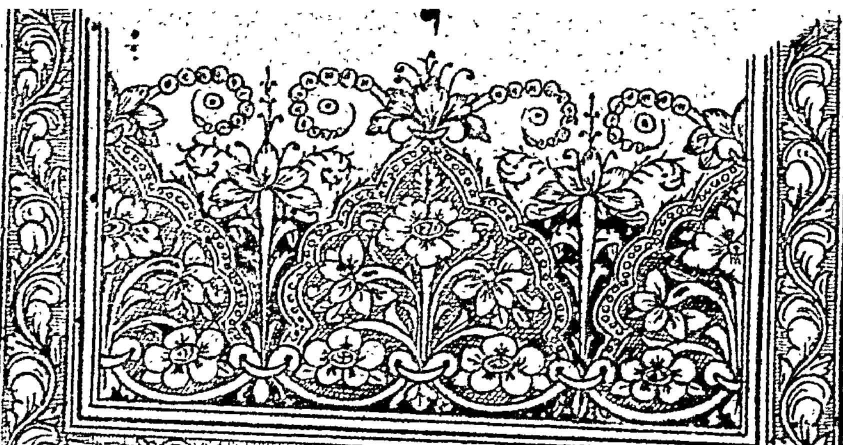
مولانا عبد الغفور قدس الله سره العزیز مولانا علاؤ الدین آبریزی قدس سره مولانا شمس الدین محمد روحی رح

شیخ عمر باغستانی قدس الله سره العزیز شیخ خاوند طهور قدس الله سره خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله علیه

وحضرت شیخ عبید الله احرار رح حمید الله بلیبانی رح ابو عبد الله ازدعندی رح رکن الدین علاء الدوله سمنانی رح

مولانا جلال الدین رومی رح مولانا شمس تبریزی رح مولانا سلطان الدین رح خواجه شمس الدین محمد کوسوی رح

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوة علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین کلمات چند از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود بر داشتم شاید اگر توفیق موافق شود و بر یک سخن آن عمل دست دهد بسنده است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت معصیتی که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یختص برحمته من یشاء فرمود خاصه گرداند برحمت خود هر کرا خواهد و واسطه و علل از میان برداشت تا دانند که عطای محض است و فرمود مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش و گفت الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که نه الهام بود علامت راندگانست

وگفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
وعشق صفات الهی ست نه مذموم است نه محمود و سر معائنه مارا آنگاه مسلم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند وگفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکے از دروغ گوے که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آنوقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سیوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمتر از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع وگفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آنست
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بنفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود عَلَیکَ بِقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در وی نیاید وگفت سه چیز است
که دوست دارید دوزخ بدو ارزد یکی طعام خوش خوردن دوم لباس نکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن وگفت خشوع در نماز آنست که اگر تیر با در پهلوش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند ده و صحبت از خلق
بازگیر فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن بصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت نکنید
تا خود را از دل پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر این کلمه بر دل کنند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابوسعید حیره را نصیحت کرد گفت سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگرچه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت
منشین اگرچه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیرانرا اگرچه در چه مردان مرد داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای عزیز صبر من جمله جزع است و زهد من همه
سیل ست گفت یعنی این سخن بگو که اعتقادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق ست بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
بآخرت این عین نصیب طلب ست صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بر دارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص باوی و قناعتی مشبع
و صبری باوی و چون این هر سه آمد ازان پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه ترست که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مراد خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بد گمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفتند

معرفت آنست که یک ذره خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات و سیئات تو بتو
نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود عین آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است
و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است که قناعت کردی بی نیاز شدی چون گوشه گرفتی
از خلق سلامت یافتی و چون شهوت را زیر پای آوردی آزاد شدی و چون از حسد دست بازداشتی مودت
و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کردی برخورداری جاوید یافتی و گفت پیوسته
اهل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت کند
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه راضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاهدارد از هرچه خشم خدا بود دران سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدای تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین
اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
داشتمی از هرچه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن و دل و زبان
از نفاق است هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هرچه
تواند بکند و هرچه بزبان آید بگوید و گفت سه کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو
الغفور اگرچه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال آنرا حساب بود
و حرام آنرا عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان بر عکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرآن را نامهٔ حق میدانستند بشب تأمل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باشی و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازی که دل در آن حاضر نبود بعقوبت نزدیک تر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا احمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیز ازین سجاده یعنی دنیا که دلهای علما متحیر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را بپس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاری که با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل او ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود دیگری وصیتی خواست گفت راضی باشی در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا آدمی سازد و تا بر هی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بست سال هست که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد و سله باز پوشید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس هیچ ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی هست گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت ترست از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامه صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا شکایت کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش می کاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر فکند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر کرا با تو سر خوش نیست هرگز سر خوش مباد و هر کرا چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در وی غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی ست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و اندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگری راست
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یحیی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی و گفتی از کراما کاتبین شرم میدارم که در هفته زیادت
از یکبار مستوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در دلم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان است اگر ما توبه کنیم بتوبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جایی ساکن شوید
که کسی شما را نه بیند و منت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهایی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهانش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیز را زکوة است و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حقتعالی نترسد زبانش گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود چنانکه عجب است که در بهشت بگریند عجب تر آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بحساب بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کرش
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدا را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بر ستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی تر است لعنت بر وی باد و گفت دو خصلت
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت تهمتم گرفت از پس که بمنبر پیغمبر صلعم رفتم
و در سه روز یکبار بیش بمنبر رفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که از همه بهتر است
یار رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آئی که مستی سخن بر من نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یک دل دو دوستی در نگنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را ببینم ختم و بحق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود دان و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان نیست که در
بروی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نظر و هیچ چیز
سخت تر بر او از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از وی بترسی و گفت
سلام با بنای دنیا مکنید و گفت هرگاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذوالنون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حقتعالی عزیز نکند بنده را بعزی عزیزتر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس بیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفت عارفان ازو پرسیدند گفت عارف بیننده بود بی‌علم و بی‌یقین و تحیر
و بی مشاهده و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هرچه او را از خدا مشغول ساخت تا او را
شغل خدا بس و علامت دل بیمار چهار چیزست یکی آنکه از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه بشنود
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم ست توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود
و هر عضوی را توبه ست توبه دل نیت کردن ست بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با وحشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوة خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن ست
در تلخی قضا و ترک اختیارست پیش قضا و گفت علامت اخلاص سه است یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود دوم رؤیت اعمال فراموش کند سوم ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد حکمت و حکمت نگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب است از شهود حق
و از سخن حق و آنرا که حق حاضرست بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبانست
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدای تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که باصابت‌تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد و پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس عزلت گیرد و گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یعنی و صحبت خواست گفت با هیچکس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود پیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یعنی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می‌شناسی ترا خدا بس و الا
طلب کسی کن که او را می‌شناسد و گفت اول درجه عارف تحیر است بعده افتقار بعده اتصال بعده قرب
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت او کسیست که
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بر نفس و گفت مغرورتر از خدا کسیست که
ظاهر اشارتها و بخدا بینش نبود و گفتند انده کرا بیشتر گفت بدخوترین را و بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از وی پرسیدند که مرد در این راه چه بهتر گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جای بندگان که توحید است بدایت مریدان
بایزید است روزی در راه کاسه یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون برداشت و بوسه داد
و گفت این صوفی بیانند که در حق ایشان گفته شده که گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال ببیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می‌نهادم و بآتش مجاهده می‌تافتم و بر سندان مذمت

می نهادم و به پتک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و پنج سال آئینه خود بودم با انواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و از اعتماد طاعات زناری دیدم پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه باز گشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیده بان
دل بودم چون نگاه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شکست آن بود که بجز حق التفات
کردمی و سی سال خدا را می طلبیدم نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب و مار
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال و عجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی وار و سند رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام بر من عرضه میکردند گفتم از ینهمه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم خبر معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را اجزا و نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و بهیچ چیز فرو میار که بهر چه فرود آئی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها براه او رفتم
تا قدم دل براه او نرفتم راه ندادند و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواه و
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هر چه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

اونیکردم چون خاموش شدم نگریستم حجاب من همین ذکر بود وگفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب واهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
وارباب طریقت بتصوف قومی باکل وشرب وگریه وقومی بسماع ورقص وآنها که
متصدیان راهند در بادیه حیرت گم شده بوند و در دریای عجز غرق وگفت مرید را
حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم گردد وشادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در وی بود وگفت توبه از معصیت
یکی ست واز طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه است وکمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت وگفت یک ذره حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
وگفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند وبسی عاجزان را بمردی رساند
اگر تو امید بسر قاعده فنا اول باز روید تا بدین حدیث رسید واگرنه همه طلح و زرق
وبال ست وگفت گناه چنان زیان ندارد که بحیرتی کردن برادر مسلمان وگفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس ست وعلامت شناختن حق گریختن از خلق ست
وخاموشی در معرفت او وفردا اهل بهشت بزیارت روند چون باز گردند صورتها
بر ایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد وی را بزیارت راه ندهند وگفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ نباشد نه زهد دارد ونه علم ونه عمل چون بی همه شد
با همه شد وگفت این قصه را قلم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید وعارف چنان از معرفت
نگوید که بعارف نماید وگفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذشتن آن کاری پندارد ومحب آنست
که کسی او را شناسد دوست ندارد ومعرفت بمحبت قدرش ندارد وکمترین چیزی که بر عارف
واجب ست آنست که از مال و ملک تبرا کند وحق آنست که اگر هر دو جهان از وی دستی او ترک گوید

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و میکائیل قدم از عدم در زاویه دل عارف نهاد و در جنب وجود معرفت حق ایشان را وجود نه پندارد و خبر ندارد و آن مدعی بود نه عارف گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع ست بعضی را که بار معرفت نتوانست کشید بعبادت مشغول کرد و گفت کاشکی خلق بشناخت خود رسیدندی که معرفت خود ایشان را در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که آندم در زمین و آسمان جز حق نه بینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد سه خصلت وهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع چون تواضع زمین و هر کرا برگزید فرعونی بر وگمارد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگو و شغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده ست و درون پرده آرام و خاموشی و سکون ست و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد و انگاه فضل خدا دیدن بکار خود و هر که بحق عارف ست جاهل ست ذرا هر سیار ست و عارف حق ست و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و گفت اگر همه سیدولتی ها در راه تان افتد نو سید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند و از صفای کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبث النفس نه بیند او را هیچ حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل ست و گفت علم غدر ست و معرفت مکر و مشاهده حجاب پس کو خواهی یافت چیزی که میخواهی؟ و گفت نفس صفتی ست که هرگز جز بباطل نه آرامد و معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا یست و محبت آنست

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک جز در دو چیز نبود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه محبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زهد را
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از و تا حدیست که اگر بنده را جاوید بعلیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم ازان گفتند مرد کی بکمال میرسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بردارد پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبدالله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدای رسد گفت ای
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نا متکبر آنست که در هژده
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بدتر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از آن دارم که گویند چرا کردی یعنی هر چه کنم در منی و شرکست و شرک بدتر

از گناه و تا گر طاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یارب زیادت نمی خواهم بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخر سخن پیداست یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدایرا بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم گفت اینهمه منم گفتند خدا را بندگا جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب به بینید همه هلاک شوند سفیان ثوری رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای حق و نادیدن قضا کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و اینهم از کافریست و مال جمع کردن از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و اینهم از کافریست و ایمن بودن از وعید حق و امید نا داشتن بوعدهٔ حق از کافریست و گفت گریه ده جزوست نه از ان ریاست و یکی از بهر خداست و آزین یک جزو اگر یک قطره هم درسالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون درویش گرد توانگران گرد بدانکه مرائی ست گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین خوردنست بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی این ترا خوش آید از انکه گویند بدمردی بدانکه هنوز مرتدی نرسیدند از یقین گفت آن نیست که هرچه بتو رسد دانی که حق ست گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند و گفت هرگز تو اضع نکردم کسی را پیش از انکه یکحرف از حکمت دیدم و گفت که این روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم در کسب چگونه گفت

از خدا بترس که هیچ ترسنکار را ندیدم که بسبب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه گفت راه خدا در چهار چیز است یکی امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله است داود طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و در وی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بآخرت گوی بترک یعنی از هر دو بگذر تا بحق برسی سیار فضیل پیش او رفته زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدنست و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خوی بد که خدا بدان ناراضی است و مراقبه علم دل است در قرب حقتعالی و خوف آنست که یک حرکت نکنی که بگمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود اگر ویش نزد خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی عزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد و هرگاه که فتور عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و درویشی را گفت کن لله و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلیمان دارانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف مردمی که ترا هنوز خلوت در پیش ست تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه در دو جهان هیچ چیز نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف ست از خدا و هر دلی که از خوف جدا شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردن ست و گفت گرسنگی نزد خدا خزانه ایست نه هر کسی الا که دوست دارد و گفت بر تو باد بر جوع که جوع نفس را ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک خطره باخلاص دست داد و گفت رضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خوبست هیچ عجب نباشد و گفت هرگز تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هرچه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین نگاهداشت زبان ست و مغز عبادت گرسنگی ست و سر همه خطاها دوستی دنیاست و گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت و در آخرت ثمر حکمت و گفت عبادت کنید چشم را بگریه و دل را بفکر و گفت اگر بنده بشماره خواهی در اختلافات روز و شب نگر و گفت هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول ست ارادی بدنیا آورد و گفت حقتعالی عارف را که بر بستر خفته باشد سری بگشاید که نگشاید ایستاده را در نماز و گفت نزدیکترین چیزی که بدان قرب جوید بنده بخدا آنست که بداند که خدا بر دل تو مطلع ست که از دنیا و آخرت چیزی نمیخواهی الا او را و گفت معرفت بخاموشی نزدیکترست که بسخن گفتن و چیزیکه در دشمن شود شکر است در نعمت و صبر است در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه فرمود هر که درین مذهب آمد او را باید که مرگ بچشد موت الابیض و آن گرسنگی ست

وموت الاسود وآن احتمال است وموت الاحمر وآن مرقع پوشیدن است وگفت هر که مقدار یک سبع از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرض نکند دین خود بسلامت نگاه نتواند داشت وگفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که خدا ناظرست وچون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود وچون خاموش شوی یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی وشهوت سه قسم است در خوردن ودر گفتن ودر نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاه دار ودر گفتن راستی ودر نگریستن عبرت وگفت در چهار موضع نفس را باز جوی در عمل صالح بی ریا ودر گرفتن بطمع ودر دادن بمنت ودر نگاهداشتن بی بخل وگفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس

عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است هر نفس خواه خاص خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد واولش چنان بود که روزی بستر باز دراز کرده بود ولپشت بدیوار نهاد وگفت سلونی عما شئتم وپیش ازین انتها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند استاد وفات کرده بود واستادش ذوالنون مصری بود وگفت ابلیس را دیدم گفتم برتو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان وتیز روزی ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت نگفت بدان گرفتی وگفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل بیارامد وآتش شهوت بمیرد واز طعام فضولی آرزو کند وشهوت قوی گردد گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است ودو بار خوردن مومنان وسه بار خوردن ستوران وسعر هم آنکه فیها سیر خوردن است [illegible] گرسنگی [illegible]

گرد او نگردید بفرمان خدای تعالی و گفت اخلاص تبرا کردن است از ماسوی الله و گفت چون مخلص واقف ریا نشود و گفت هر که خدای را به پرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن باضطرار و گفت حرام است بر دلی که در وی چیزی بود که خدای بدان راضی نبود که دران دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت هر که چهل روز در عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز است تمسک به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل برکندن و از مذمومها بمحامد نقل کردن و گفت هیچ حجاب نیست غلیظ‌تر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیکتر از افتقار بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت برداشتن از اختیار است و بیزار بودن است از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر این هم نکنید حاجت خواهید و گفت دلها هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت است و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند در سر وی و جمله جوارح وی و بدان یقین آرام گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را بنشان او بشناسند و صادق آن نیست

که خدا بر دو می فرشته بر گمارد که چون وقت نماز آید بنده را بر گماده و نماز کند
واگر خفته باشد بیدار کند وگفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد و بدان بدل
واعتراف بزبان و وفا الفعل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر شود از فکر
و در قرب خدا منقطع شود از البشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن است و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آن است که سوال نکند
وچون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری واگر چیزی بود یا نه بود ساکن بود وگفت همه چیز را روی و قفا است
مگر توکل را همه روی است بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دید و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود وگفت حیا بلند تر است از خوف که حیا
خاص را بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن است بفعل خدا و در ولی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن بادای
امر است و نواهی و بلند ترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا التقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج است از خدای تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
لما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت است وگفت زهد در چهار چیز است یکے در
ملبوس که آخر آن بلا است دوم در طعام که آخر آن مزبلها است سوم در برادران که
آخر آن فراق است چهارم در دنیا که آخر آن فناست وگفت نفس از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سریست که آن سر بر هیچکس آشکارا نگردد مگر بر فرعون آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهدست و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعتست و قناعت ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقتست و از اخلاص ما هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص ما هیچ نصیبی نیست و گفت عاصیان را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان ثواب رسید که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من دریام حرکت کنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش خواستن و بر وی بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت توبه آنست که گناه را یاد داری فرمودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی کن گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خوردن بضرورت و تنهائی و خاموشی یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی بمیرد با که باشی اکنون با او باش گفتند پیارت توشه می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان با هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر چه رود آن را نزد ایشان تاویلی هست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بخلاف

دوم ستایش بی جود سوم عطای بی سوال و گفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلی که
او را بکار نیاید و گفت علامت اولیا سه چیز است اندیشهٔ ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود و گفت چون حق بنده را خیری
خواهد در عمل بگشاید و در سخن ببندد و نیز بگشاید در عمل و ببندد در کسل و گفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سرست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی نگاه داشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق و گفتن بدقائق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلائق و گفت هر که عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت
من راهی میدانم بخدا آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ نبود که کسی از تو خواهد و گفت
چشم فرو خوابانید اگر همه از پی ماده باشد گفت زبان از مدح نگاه دارید چنانکه
از ذم گفتند بچه چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد و گفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم در دنیا را الحمد گفتم از آن استغفار میکنم و گفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران و گفت هر که خواهد بسلامت منت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او و گواز خلق غزلت
کن و گفت دنیا ہمہ فضول ست مگر پنج چیز نانی کہ سد رمق باشد و آبی کہ تشنگی
ببرد و جامہ کہ عورت بپوشد و خانہ کہ دران جا تواند بود و علمی کہ بدان کار کنی و گفت
ہر معصیت کہ بسبب شہوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و ہر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا کہ معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شہوت و گفت اگر در بوستانے کہ درختان بسیار باشند و بر ہر درخت مرغی نشستہ
بزبان فصیح گوید کہ السَّلَامُ عَلَیکُمْ یَا وَلِیَّ اللّٰہِ و اگر کس نترسد کہ آن مکر ست و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی ست
بے عمل و گفت ادب ترجمان دل ست و گفت قوی ترین قوت آنست کہ بر نفس
خود غالب آئی و ہر کہ عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیرے عاجز تر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نہ بازگردند و گفت
در دلے کہ چیزی دیگر بود پنج چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار ہر مرد در فہم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فہم کنندہ ترین خلائق آن بود کہ فہم کند اسرار و دقائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود کہ بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان ست و گفت عارف آنست کہ خوردن وی خوردن بیماران ست و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زہد آرام گرفتن نفس ست از طلب و قناعت کردن بد انچہ گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان کہ عورت پوشی شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل وگفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و عیش عارف خوش است
که از خود مشغول است وگفت کارهای زاهدانه همه بدوست گرفتم هرچه خواستم ازو یافتم
وگفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه درو نبود بیفتد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است وگفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج آنها بکشی
بی کینه و مکافات وگفت از هیچ برادر بریده مشو بگمان و شک و دوست
از صحبت او باز مدار وگفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از
رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر ازین پیش گفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و کم خوردن فرمودند وگفت هر دل که
ازوی علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیری بمیرد وگفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که رو آری خدا آنجاست وگفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کورهٔ آهنگر کرده آهن تافته بیرون آورد
و بر دست نهاد وگفت صدق این است وگفت هر که مداومت کند بذکر دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهدهٔ مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه و اجتهاد و صدق در زهد
برخیزد و از صدق توکل برخیزد و از استقامت معرفت برخیزد و بنده لذت

انس بود و بعد و حیا بعد از حیا خوف بود و از مکر و استدراج و در جمله این احوال باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه تا باید که این احوال از دل و برود و از لقای حق باز ماند و گفت هر که عاقل تر بود بخدا عارف تر بود و هر که بخدا عارف تر بود زود تر بمنزل رسد و گفت رجا قوت خائفان ست و فاضل تر کسی ست بر فوت اوقات که نه در عوا فقتش بوده باشد و گفت هر که بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حق نور فقر و زهد از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت انبیا مرگ را کراهت داشته اند که از ذکر حق باز می مانده و گفت دوستی خدا و دوستی طاعت اوست و هیچ دلیل نیست بر شناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد که او را بچیزی بشناسد تا نیکوئی او را یاد کنند او مشرک ست در عبادت احمد خضرویه رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین کسی بخدا آنست که خلق او بیشترست گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم شود هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با نچه او درآنست موافق او نبود و گفت دلها جویهاست هر گاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هر گاه که از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خوابی نیست گران تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی ست و در تحقیق بندگی آزادی

تمام ست یکی ازو سوال کرد که کدام عمل فاضلتر ست گفت نگاهداشتن اسرار
والتفات ناکردن بغیر الله ابوتراب نخشبی رحمة الله علیه گفت هیچ نیاید هم
مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد بار اه نیافت الا از سفرهای
باطل و گفت حق تعالی فرمود دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا میان دعوی
نهی بی حقیقت و دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ
ثم قال الله تعالی ان الشیاطین لیوحون الی اولیائهم لیجادلوکم و گفت
هرگز هیچکس رضای خدای تعالی نرسد اگر یک ذره دنیا را در دل او مقداری باشد
و چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از انکه عمل کند و اگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت که عمل کند و گفت شما سه چیز را دوست
میدارید و از آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب
مکنید که نیابید این در بهشت ست و گفت توکل آنست که خود را در دریای عبودیت
افگنی و دل در خدمت بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را
هیچ تیره نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت هیچ چیز نافعتر نیست از عبادات
از اصلاح خواطر و هرگز اندیشه درست شد بعد ازان هرچه بر وی رود از افعال
و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه فرمود دور باشید
از صحبت سه قوم یکی علمای غافل دوم قرای مداهن سوم متصوف جاهل و گفت
سه خصلت از صفت اولیاست اعتماد بر خدا در همه چیز و بی نیاز بودن ازو در همه
چیز و رجوع کردن بدو در همه چیز و گفت هرکه اعتبار نگیرد بمعاینه مستغنی نگردد از
نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانهاست چون باعمال شایسته

مراقبت بود و چون بمعاصی غفلت بود آرزو بود که اورا در خطر اندازد و معیوب
آنکس ست که مهل گذارد روزگار خویش بطالت وحیای بنده ندم ست وحیای خدا
کرم ست و تارک گناه برای شرم خدا که خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس
و ترس نفس و گفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نکرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا دهد از نفس خویش خدایتعالی
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان ست زنهار از دکان وی چیزی نه دزدمی و دنیا خمر شیطان است
هر که از وست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت وحسرت و گفت
دینار و درم کژدم ست دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگرنه هلاک شوی
و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضوست جمله از شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و باتش
گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور ست و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خدا او ندارد
ببر دچیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خدا ست و گفتند بر مرید چه
سخت تر گفت همنشینی با اضداد گفت منگر انس خویش بخلوت اگر انس تو بخلق بود
چون برون آئی برود و اگر بخدا بود همه جا ترا برابر بود دشت و کوه و بیابان و گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدور حقائق رضا
بنماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه دوستی به از هفتاد ساله

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوفست و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیئات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دوگونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنود پشیمان
شود و گفتند چه شناسم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که [کدام]
امین تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هست نیست بود درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهدتر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود از دل تو چنانکه سیم و
خاک برابر شود دوم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری و شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوئی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاه دارد از حرام و تن باز شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هرچه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید تا برسید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان است و گفت تو همیشه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که از مهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بر قدر یافت خلق است و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود و پرسیدند از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدا را بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هر چند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم بلون دیگر می آید و گفت اگر خدای رحیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه طلب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگرداند و غایت عبودیت آنست که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را لیکن عبادت کرد او را بدل لله

ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را هر وقتی نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هر چند تواند خاموش باشد اگر چه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هر چه تراست بگوئی ملازم باشی چیزی را که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد روند از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را قوت کرامات داده باشند و او را ازان غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و تخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقر است و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
همیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بشغل خود مشغول بود مغرور است و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از سر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه ادب است و گفت عمل که شائسته بود آن را بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدا را نشناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند روزی
در بغداد رفت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت نه نهی گفت
نیکوست اما از دست من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت در عمل آرید ای اصحابنا ابو حفص گفت این سخن راست نیاید جنید
چون این بشنید گفت برخیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابو حفص آدم و ذریت
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط افتی و هر که در سیرتهای سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند آسانی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبر را آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر مستی را
می بینی که می خسپد ویرا ملامت مکنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و مغلق اما طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان و او همیشه نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بدخوئی را نشناسم الا در بخیل و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نبینی نه در این جهان
و نه در آن جهان و هرگاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا بازگذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکند در معصیت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین که بود گفت عالم ترین خلق مطیع تر بنا
بود و جاهل ترین ایمن عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا نجود عارف بود و یا بحق
آنکه بنجود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود و شغلش
عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
و زبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالے
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در و نگرند او نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتے رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسے نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو
مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایت بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که ایمن تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکے
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه
بر دمی نگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تضیع
و زمین دریا و گفت طاعت بر جهل زیانکارتر است از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکنند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خود
از هیچ کس مگر از خدائے و چنان دان که کسی نیست در زیر زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوائی دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است ک

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
هیچ پاره پاره می‌کرد و چراغ برگرفت چون چهره از آن آوردند
پاره ها بر جای بود که کسی نخورده بود بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبد الرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من است چشم و زبان و دل و هوا چشم نگاه دار تا بد نگری زبان را نگاهدار تا چیزی
نگوی که خدای تعالی بخلاف آن در اندرون دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمانان و هوا
نگاهدار در سر هیچ مگو و اگر این چهار با این صفت نباشند تا کستر بر سر
باید کرد گفت دلها معدن ذکر است چون با نفس نسبت داشتند مدفون شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون کنند و گر از سر بیقرار کنند و یا شهوتی
بی آرام دهند گفت اند و ما هیچ چیز نکته فرو داشتن استوارتر بود و شاد و بسیار
الا چیزی که فرو داشتن شاد و است و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد و اندوه دوام کند و فکرت را لازم تر کرد و اند و رقیب ...
بغدادی رحمة الله علیه گفت که اگر کسی یک سخن بر استاد
چه کند دی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدا را
شناختی گفت به انکه مانا را مید و انجو و که او خدا و نیست که شبه او
توان بود که هیچ صورتی ندارد تا توان یافت و هیچ چیزی ندارد که او را با هیچ آنکه
هیچ تعلقی که او را نه یک ساعت اید و نیز هیچ دو دیدست و اوز وطنی او را
دو بالای هیچ چیز است و توان گفت که تحت او چیزی است و او نیست که زیر او
چیزی نیست از چیزی و نیست در پیش و نیست پیچ ... آن الا آن

خدائیکه او چنین است چنین نیست هیچ چیز از غیر او و اگر کسی شرح این سخن دهد
مجلدها بر آید فهم من فهم و گفت اگر من هزار سال بر هم از اعمال یک ذره کم نکنم
مگر که مرا باز دارند و گفت روزگار چنان گذشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
و گفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سه دام می اندازند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان هر سه
دامها گفت چون قدرت معائنه کرد صاحب آن نفس بکراهت تواند زد و چون
عظمت معائنه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معائنه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد و گفت نفسی که با خطرات از مرد بر آید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خداست بسوزد و گفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبتها و بلند ترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید و گفت میان بنده و خدا چهار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکی دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن است و یکی ابلیس و کشتی او
بغض و یکی هوا و کشتی او مخالفت و گفت در میان هواجس نفسانی و وساوس
شیطانی فرق آنست که نفس چیزی الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت میکند
دگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافی
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند و گفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

و دوام مشاهده گم نگردد در زلت گفت طاعت علت نیست بدانچه در ازل رفته ولیکن بشارت حق و دیده بر آنکه در آن کار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو رفته است گفت مردان بسیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس آنست که مراد نفس تمام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت‌تر است از آنکه در آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و هر که نفس را بشناسد عبودیت بر وی آسان شود و هر که گوید الله بی‌مشاهده دروغ زن است و هر که بشناخت خدا را هرگز شاد نشود و هر که خواهد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند آنست که تنهائی اختیار کند و هر که علم او بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکانست و اگر جمله دنیا یک کس را بود زیان نبود و اگر سیرت یک دانه خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی‌نیاز بود از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افگند و از قرایان باز دارد و نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید و فاتحه و قل هو الله تمام است و هر مرید که زن کند و علم نویسد از وی هیچ نیاید و هر که میان خود و خدای تعالی توبره پر طعام نهاده است از مناجات هرگز نیاساید و خواطر چهارست یکی خاطر است از حق که بنده را دعوت کند بحق و خاطریست از نفس که دعوت کند بآرایش نفس و تنعم دنیا و خاطریست از شیطان که دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و خاطریست از ملک که رغبت و قوت بخشد بطاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان

وهلاک کننده غافلان وگفت همت اشارت هست از خدا و ارادت اشارت
فرشته و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شهوت اشارت
نفس و لهو اشارت کفر و حق تعالی هرگز صاحب همت را عقوبت نکند اگرچه معصیت
ازو برآید وگفت هر کرا همت هست او بینا است و هر کرا ارادت هست نابینا است
وگفت اجتماع چهار هزار پیر طریقت هست که نهایت ریاضت این هست هرگاه
دل خود طلبی ملازم حق بینی و هر که در موافقت بحقیقت رسیده باشد
ازان ترسد که حظ از خدای فوت شود بچیزی دیگر و مقامات به شهود اهل هست
هرکرا مشاهده احوال است او رفیق هست و هرکرا مشاهده صفات است او اسیر است
که رنج انکار رسد که خودی بر جای بود در شبانه روزی هزار بار بباید مرد و چون
فانی شد و شهود حق تعالی حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت هست بمشاهده و اول چیزی که ظاهر شود
از احوال اهل احوال خالص شدن افعال ایشان بود و هرکرا سر خالص نبود هیچ فعل او
صافی نبود و صوفی چون زمین باشد که همه پلیدی بروی افگنند و همه نیکوی ازوی بیرون
آید و تصوف از صفا هست هر که گزیده شود از ماسوی صوفی هست و صوفی آنست
که دل او چون دل ابراهیم سلامت یافته بود از دوستی دنیا و بجا آرنده فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوه او چون اندوه داود و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیه الصلوٰة والسلام وگفت تصوف نسبت است
که ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زنده کند وگفت تصوف آن بود که با خدا باشی

بیعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در درجات بگردد چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است بخدای تعالی و معرفت مکر خدا ست یعنی هر که پندارد که عارف است ممکور است و بمعرفت وجود جهل ست در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف هم معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر ست و علم باثبات غدر است و آنچه موجود است داخل مکر و غدر ست و گفت توحید خدا منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگرچه سیل در دریا باشد اما نه دریا باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر در میان دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت محبت افراط میل ست بی‌نیل و گفت بمحبت خدا بجدی توانی رسید تا جان در راه او سخاوت نکنی و انس یافتن بود عدم اعتماد کردن بران خلل است در سخاوت و اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان را احوال خویش بدان مزید یابند و هر چه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه مشاهده اقامت ربوبیت ست و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نه بینی و مراقبه آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت مراقبه انتظار غائب است و حیا خجلت است از حضور مشاهده و گفت وقت چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را و لیبا

نخست آنکه از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق و افتقار بخدای در نهان و آشکارا و نیکی اقتدا برسول خدای تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گزارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمری و گفت شکر علتی است و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبه کند
و با خدا ایستاده باشد بحظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغله آن
و حقیقت صدق آنست که راست گوئی در بهتر کاری که از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچکس نیست که طالب صدق کند که نیابد و اگر نیابد به تقضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر باز داشتن نفس را با خدا بی جزع و فرو خوردن تلخی با روی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طعام ست یعنی طعام در میان نه بیند و توکل آنست که خدایرا باشی
چنانکه پیش از ین نبودی و خدای ترا بودی و پیش از ین توکل حقیقت بود اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعده
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که بیقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل بکنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

والفت ونصیحت وشفقت وصحبت با فاسقان نیکخوے به از آنکه با قراء
بدخوی وحیا دیدن آلاے اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین هردو حال حالتی
زاید که آنرا حیا گویند وگفت عنایت پیش از آب وگل بوده است وحال چیزیست
که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیار ست ونیز آنکه بلا را نعمت
شمری وگفت فقر دریاے بلاست وفقر خالی شدن دل ست از اشکال و
خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف وترک عملی کیسه هی بغیر شوق وگفت صوم نصفی
از طریق ست وتوبه راسه معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت
سوم خود را پاک کردن از مظالم وخصومت وگفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر
ست در ذکر وذکر در مشاهده مذکور والهین بودن مرید را از مکر کبایر بود و اصل را
کفر و تصوف صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت ومفارقت از طبیعت
و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات
روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی وبکار داشتن انچه اولے تر الے الله اید ونصیحت کردن
جمله امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت ومتابعت پیغامبر در شریعت وصوفیان
قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشانرا ندانند الا خداوند تعالے پرسیدند از همه زشتی ها
صوفی را چه زشت تر گفت بخل وسوال کردند از توحید گفت آنکه ناچیز گردد
در رسوم و ناپید اشود رسوم روے علوم وخدا بود چنانکه بود و همیشه باشد بغنا و
نقص گرد اورا ه نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت
وعجز وضعف و استکانت وصفت خداوند همه عز و قدرت هر که این جدا تواند کرد
با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین است گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خدا است کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا مادون او را گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجه است تفکر یست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکر یست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکر یست در وعده خدا
و عذاب وی از و هیبت زاید و تفکر یست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون اینهمه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حال است که مراقب انتظار میکند
آنچه از وقوع او ترسد لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمر ش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا است از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست کہ بطوع و رغبت بایشان دہی آنچہ طلب کنید و بار آن بر ایشان ننہی کہ طاقت ندارند و سخن نگوئی کہ ندانند و عزلت آنست کہ از نفس عزلت گیری و عزیز ترین خلق کیست گفت درویشی ست راضی و صحبت با کسے دارید کہ ہر نیکی کہ با تو کردہ بود فراموش بود و گفتند ہیچ فاضلتر از گرسنگی ہست گفت گرسنگی بر گرسنگی گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راہ بخدا چگونہ بود گفت دنیا را ترک گیری راہ یافتی و خلاف ہوا کردی بحق پیوستی و گفتند میگوئی کہ حجاب سہ است نفس و خلق و دنیا گفت این سہ عام است و خاص نیز سہ است دید طاعت و دید ثواب و دید کرامت و گفت زلت عالم میل ست از حلال بحرام و زلت زاہد میل از بقا بفنا و زلت عارف میل ست از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی ہفتاد بار بگردد و دل منافق ہفتاد سال بر یک حال ماند عمرو بن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ فرمود بر تو باد کہ پرہیز کنی از تفکر کردن در چیزے از عظمت خدای تعالیٰ و در چیزے از صفات خدای کہ تفکر در خدا معصیت ست و کفر و تصوف آنست کہ بندہ در ہر وقتی مشغول بچیزی بود کہ دران وقت اولی تر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالیٰ و گرفتن بلا با خوشی و آسانی ابو سعید خراز رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فرمود چون بندہ بخدا رجوع کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود و فراموش کند نفس خود را و ما سوی اللہ را اگر او را گویند از کجائی و چہ خواہی او را جواب ازان نبود کہ گوید اللہ و این عبارت ترجمہ این سخن اوست کہ گفت اِنَّ عَبْدًا رَجَعَ اِلَی اللّٰہِ وَتَعَلَّقَ بِاللّٰہِ وَسَکَنَ

ی قرب الله و قد نسی نفسه و ما سوی الله فان قالت که من این انت و انی تجیء تریده
لم یکن له جواب غیر الله و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
خلافی الفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که الوفاء بالعهود گفتند صدقت و شبی
رسول الله صلی الله علیه وسلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفت آن چه
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه است که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر بد دلی با خدای معامله مکن و روزی در بیابانی گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عصمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من بدو نزدیک ام و مقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگ
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کناره دریا جوانی دیـ

مرقع پوشیدہ محبرہ آویختہ گفتم سیماہی او عیانست و معاملت او نہانست کہ در وی بنگرم گفتم از رسید گانست چون در محبرہ می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا پرسیم از کیانست گفتم ای جوان راہ بخدا چیست گفت دو ہست راہ خواص و راہ عوام ترا از راہ خواص چہ کار کہ خبر نداری و راہ عوام این ست کہ می پرستی و معاملت خود را علتہ وصول بحق می نہی محبرہ را آلت حجاب می شمری ابوسعید گوید ای عجب آنکہ در ہمہ خدای را محسن بداند چگونہ دل بدو نسپارد کہ دلہا مجبول اند بر دوستی محسن و گفت دشمنی فقرا بعضے با بعضے از غیرت حق بود کہ با یکدیگر آرام نگیرند در و اندارد کہ ایشان را در ہیچکار رجتی بود الا بدو و گفت ہر کرا دوست دارد در ذکر بروی کشادہ گرداند چون بندہ در ذکر لذت یافت در فتوت بروے کشادہ کند پس در سراے فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند او بی او و در حفظ خدای افتد و گفت اول مقام اہل معرفت تمیز ست بافتقار پس سرور ست باتصال پس فنا ست بانتباہ پس بقاست بانتظار نرسد ہیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسے گوید پیغامبر علیہ السلام نرسید گویم رسید اما در خور خویش و گفت ہر کہ گمان برد کہ بجہد بوصل حق رسد او خود را در رنج بی نہایت افگند و ہر کہ گمان برد کہ بی جہد بوے رسد او خود را در تمنای بی نہایت انداز و گفت فنا فنای بندہ باشد از رویت بندگی و بقا بقای بندہ باشد در حضور الٰہی و گفت متلاشی شدن ہست بحق و بقا حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل ست از ہمہ چیز و آرام دل است با خدا تعالی و اول توحید فانی شدن ست از ہمہ چیز دل مردان ہمہ را می بازگشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد
مستغنی گردد از همه چیز و بدو محتاج گردد و به همه چیز و حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را
گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسد طعم وصال چشید گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدای تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدای تعالی
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب
شده در نایافت که سکونش نبود و با سکونش بود در قرب یافت که هرگز بشر را
حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در آنچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه
و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره مشوید بصفای عبودیت که
منقطع است از نفس و ساکن است با خدای تعالی پرسیدند که چونست که حق توانگران را
بدرویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابو الحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی بتعلیم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم
دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب های نفس است برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست دو دوستی مولی ابوعثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین سه چیز عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسنده کردن بعلم خدای تعالی و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت در ریاست و لی فارغ شود پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور کرداند و صابر آنکه خو کرده بود بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه و تهمت کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضاست و الرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی تا نباید که مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت حقیر داشتن خلق بیماریست صعب که هرگز دوا نپذیرد و اصل عداوت سه است طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان رود نه به ایشان بود و ایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت است با حق تعالی و نسیان رویت خلق است بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضریست
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضریست شاهد وعده دایم در رغبت بود
و حاضریست شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و آنگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و بر عکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی است بر سه
خصلت تعلق ساختن بر فقر و افتقار و محقق شدن ببذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شود کل در کل و توحید محو آثار بشریت است و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن متعرضات است و انس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ماسوی الله و از نفس تو نیز و انس سرور دل است بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن است بخدای از غیر خدای و محبت وفاست با
وصال و خدمت است با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاهدار سر خود را و گوشه دار نفس خود را و بگذار فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت است و شکر آنکه آنچه توانایی بود در آن بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب است در خلیای علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام است و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا است و آثار او از دل ستردن و مخالفت آنست که از غیر خدا نترسد

ورضا آن بود کہ اگر دوزخ را بردست راست بدارد نگوید کہ از چپ می آید
ورضا استقبال کردن احکام ہست بدل خوشی واخلاص در عمل آن بود کہ در
ہر دو سرای بعوض چشم ندارد ابو عبداللہ حفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راہ بذل روح ہست اگر این نخواہی کرد بترہات
صوفیان مشغول مشو خواجہ ابن عطار رحمۃ اللہ علیہ فرمود بہترین
عمل آنست کہ کردہ اند وبہترین علم آنست کہ گفتہ اند ہرچہ نگفتہ اند مگوی و
ہرچہ نکردہ اند مکن وگفت مردرا کہ جوبید درمیدان علم جوبید یا درمیدان حکمت یا
درمیدان توحید اگر درین سہ میدان نبود طمع از دین او گسستہ کن وگفت دعوی کردن
درخدا واشارت کردن بخدا وسخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان ہست و
گفت نفسہای خود را درراہ ہوای نفس صرف مکن بعد ازان ہرچہ خواہ آن کن وافضل
طاعات گوش داشتن حق ہست بردوام اوقات وگفت اگر کسی بست سال قدم
درنفاق زند ودرین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر ازانکہ
شصت سال عبادت باخلاص کند وازان نجات نفس خود طلبد وہرکہ خود را
بہ ادب سنت آراستہ دارد حق تعالے دل او را بنور معرفت منور گرداند وگفت
ہیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانہا در اخلاق وگفت صحیح ترین عقلہا
عقلی ہست کہ موافق توحید بود وبدترین طاعت ہم آنست کہ ازو عجب خیزد و
بہترین گناہ آنست کہ پس ازان توبہ درآید وآرام گرفتن باسباب مغرور
شدن ہست وایستادن براحوال بریدن از محول احوال بود وگفت ہرکہ
اول مدخل او ہمت بود بخدای رسد وہر کرا ارادت شود بآخرت رسد وہر کرا

که آرزوی بود بدنیا رسد و هر چه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود بعضی را دنیا سرا بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزی و غلبه و بعضی را علم و مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن و راحت و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است بنده با مور بملازمت ادب است هر که عنان او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت رؤیت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوة منافق خوردن و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و جهد مومن و گفت درمیان بنده و خدا الفت در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوة دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت از خدا و گفت هر کرا از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت در سر و صفات آن نفس ندران بهم و حرام گردد دیده هرگز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا نبود و در آخرت هست آنست که هیچ از عوارض آنرا باطل نتواند کرد و گفت زندگی حیات بدل است و زندگی نشاط اشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحدان بان زندگی صاحب تسلیم بنفس و زندگی صاحب همت بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود اگر کسی گوید زندگی موحدان بزبان چگونه بود گویم با نفس همه توحید گرفته یکذره از باطن خبر نه جز آنکه زبان می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم و نمی یابم

ذرندگی صاحب تنظیم نفس چنان بود که بانش از کار شده بود و نفسی مانده و زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس آن بود که اگر دران هیئت نفس زنده ماند شود چنانچه لی مع الله وقت و گفت علم چهارست علم معرفت و علم عبادت و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف است تا نشان ارادت نماند همانده بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجابست میان قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبت است و حیا چون ازین هر دو دور ماند از هیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت است نه اشراف ربوبیت و توکل حسن التجاست بخدا تعالی و صدق افتقار بود و توکل آنست که تا شدت فاقه در تو پدید آید هیچ باز نگیری و از حقیقت سکون بیرون نیایی و معرفت سه رکن بود حیا و هیبت و امن و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهرست و باطنی ظاهری نگاه داشت حدها ست و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای اینکار و انتهای چه بود گفت ابتدا اینست معرفت و انتها اینست توحید و گفت ادب ایستادن ست بر مراقبت با هر چه نیکو داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله باحق با ادب کند پنهان و آشکارا گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت زیرا که شوق ازو خیزد یا اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوٰة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه و مواز نهٔ بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش تیمار یا می

درانکار کرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادبست یحیی گفت عزلتی خواهم گرفت
گفت به که خواهی پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن باحق مشغول باش عبدالله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که ازو هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بروی بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر که مدح و ذم یکسان بود
زاهدست و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوالی نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود باسانی
ازو بر تواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیریست مجرد از اسباب و خالف آنکه از غمها امین بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق است بیرون از هرچه
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت است و متابعت رسول و ضعیف تر
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود و هیچ قیمت ندارد و اگر برضای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و در صنعی آنکه سوال نکنند

و متابعت کردن در حالی‌که اندیشه بود از رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود برانچه خدای تعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت است میسر شد بی رنج اما مشغولی و رنج در زیادت طلبی است و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت غایت تواضع آنکه هر که ابینی چنان دانی که از تو بهتر است و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی در فرق کنند با کسی فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و آن دلیل یعنی احتمال کنی و خشم فرو خوری و هر بار جوش بنهادی در بر توانگران تکبر کنی و هر چه رسد شکر کنی و گفت محو نکند شهوات را از دل مگر خوفیکه در دل برانگیزد و بی اختیار کند و شوقیکه صبر را بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع گرد انیدن دل است در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض است که با لقمه حرام هیچ طاعت نور ندهد ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری به طعام بود همیشه گرسنه بود و هر که توانگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف‌ترین آنست که متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت یعنی وزین هر سه بریده وشود یکی پرسید که عارف کیست گفت خورد بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بروی تاسف برد و گفت نه بکدام چشم نگرد و گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق گرفته است نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آنست که

تعلیم داد آدمی را از اسباب و تفرقه آنکه از آن دل پراگنده شد گفتند طریق نجات ای چیست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و دایم بذکر بودن و استعمال حلم کردن و گفت اهل توکل را وفاقی دارند در خرابات اگر در انوقت بر آتش روند خبر نیابند و آتش بمضرت نرساند و از تیرهاے تارک ایشان را مجروح گرداند الم نیابند و خبر بود که اگر پشه بگزد و تیر رسد و باندک حرکت از جا بروند

سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد انس گیرد چنانچه جاهل بنقد و از نقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را بابلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله علیه وسلم قرنت المحبة مع المحنة کی لا یدعیها کل سفلة یعنی محبت را به محنت قرین کرد تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود

ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را از آتش نجات دهد یا به بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است از مسبب الاسباب پرسیدند که چه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت درست کردن معاملات بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بروی و اخلاص در وی و مخلص چون دل بحق دهد سکوت باشد و چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف حالتیست که غائب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی و می برد تا بخدای و از آنجا

بیرون گرداند تا ضدای بماند و غیبت شود و گفت این مذهبی است که جدا او
با هزل آمیخته نگردانید و گفت عزیزترین نعمتی فقرا را آن بود که با فقرا نشینند (کسی)
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود و این فقیر یقین دان که از علت خالی نیست
از روی و غیبت خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و مرا به کسی گذارید
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکسی (بادیها قطع کند تا)
خود بخانه او رود و زیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهد تا بدو رسد و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود بعد ازین مقامات ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد تو در وی منگر که او مرید طلبیت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود و از بلاها
و غائب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست داشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل پرسیدند از فتوت گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که مانند او

هیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بر وی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدا تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یحیی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاه دارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که پیش
عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعتها در دل باریابد و سینه منشرح گردد
و نفس او بفضای توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک عزلتی گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشرح دهد تا او را بسبب آن گرامی دارند و اعزاز
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و همچو شیری از درون او جهد و بر گردن او نشیند
نفس که بفضای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکار تر شد از آنکه اول بود و
هرگز در قید نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود سازد
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا به نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یکدرم اگر بر وی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل هست بعضی را ثلث

نبوة دهند وبعضی را نصفی وبعضی را زیادت از نصف تا بجایی رسد که در مجذوبی
اند که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود او خاتم الانبیا بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیا بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد و علم میثاق و علم حروف
این اصول حکمت است این علم بر بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی بود گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی ولیکن آن خوف خطرات بود و دور نبود که حقتعالی
دوست ندارد که عیش خوش را بر ایشان تیره گرداند و مشغول بذکر خیال
بود که از وسوال نتوان کرد و این مقام بزرگ تر از آن است پرسید ند از تقوی
و جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد او را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای ترسد در وی
بگریزد و اصل مسلمانی دو چیز است یکی دید سبب دوم خوف قطعیت گفت
هیچ گم کرده غم نباید خورد که هر گم کرده نیست و هر کراهمت دینی باشد همه کارهای
دنیاوی به برکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد و هر که بسند کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
و هر که بسند کند بالفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که با وصاف عبودیت
جاهل بود با وصاف ربوبیت جاهل تر بود گفت میخواهی که بقای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کارها کبر از کسی لایق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی ازین که علم او بی جهل
بود بسنده است مرد را این عیب که شنا و میکنید او را انچه زیانکار او ست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که رهگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس ست بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت تنگی برگیر و دو پا خود
بشکن و کار دمی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
مر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست و ها دل نشان حکمت السماع
خاموشی ست و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز میخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن لمومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و حلم با خلق خدای و هر که بنفس خود عاشق شد

کبر وحسد وخواری و مذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد تا هوا بروی چیره گردد و
قوة گیرد آنگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان ترشود آنگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیز اند همیشه با تو اند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهرچه وی کند بسنده کار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی انس حق طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدار کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک ست و کس بود که
آب بروی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنف فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بروی غالب بود لا بد او را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد و زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانکه او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانکه حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خداست
و صبر نگاهدار در آنچه میان تو و نفس ست و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه ست یقین خبر و

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر کرا درست شد معرفت خدای هیبت و خشیت بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت ست و نگاهداشت حرمت و هر که کارها از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد چنانکه از حرام عبد الله منازل رحمة الله علیه گفت هرچه گوئی از حال خود عبارت کنی و نه آنکه سخن گوئی و حکایت از غیر کنی و گفت هر که فریضه ضایع کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه ازان گزیر نیست و لابد بود احتیاج است گفت آدمی عاشق است بر شقاوت خود و گفت ما با دب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطراریست نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهراً اما باطناً باوصاف ربوبیت برآورده و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن است در جمله کارها بخدا بحسن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر است از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود و هر که از سر قوت درآید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف آنست که از هیچ چیز عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند

دریافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیکتر است او بحقیقت دورتر است
و گفت حرام است کسی را که او بخواند و بیداند بچیزی دیگر آرام گیرد و گفت شتافتن
بحرمت و طاعت او علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میخواهم که مرا وصفیت کند که دل چیست و یا چگونه است و نمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیکست از آنکه گمانها است اما دورست در حقائق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن مزین گفت من گفتم او را بگو لا اله الا انت تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزتش که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن محاسن خود گرفت و گفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کند وا خجالتاه و یگریستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان عمل بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر و
عجز خود نه بیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه گفت هرگز دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صافی نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاه است و دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل هست که

جایگاه نفاق است و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریعت نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فرایضها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد بر خیزد از شب یادش
نیاید و چون شب در آید بامدادش یاد نباشد احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کس بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت دهند و درخت
محبت را آب موافقت و هر گاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هر گاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبدالله بروجی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سر در طلب است نه غنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران و سبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز بخدا ابو بشر حربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات و گفت ہر کہ دعوی
بندگی کند و او را ہنوز مرادی ماندہ باشد دروغ زن است بندہ باید کہ از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود کہ خداوندش نہادہ بود
او را اللہ اسم بود نہ رسم و گفت خوار ترین درویش آن بود کہ با توانگران مداہنت
کند و عظیم ترین آنکہ خلق را تواضع کند و درویشی کہ از دنیا احتراز کردہ اگر
ہیچ از اعمال فضائل نکند یک ذرہ نیکی او فاضل تر است از عبادت مجتہدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ فرمود قرارگاہ خلق میان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تہمت و بنزدیک ایشان چنان است کہ کردار ایشان
بر حقیقت است و سخن شان بر اسرار مکاشفت و گفت سہ چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناہ است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعدہ دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف ہیچ نیاساید از ہرب و راجی نیاساید
از طلب و محب ہیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار و گفت علامت سعادت آن بود کہ بندہ را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اہل صلاح
و با برادران نیکوخوئی و در راہ خلق چیزے بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
و گفت ولی آن بود کہ از حال خود فانی و بمشاہدہ حق تعالے باقی بود و حق تعالے را
متولی احوال او بود او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نہ و گمان نیکو نتیجہ آے
غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی است کہ

مناہی ظاہر گردانند کہ بر تو فراموش گردانند و گفت صاحب استقامت باش
نہ صاحب کرامت کہ نفس کرامت خواہد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاہ او چہ بود جز در گشادن و بعد از صبر نجبکہ آنچہ بود جز وصول بحق و گفت
رضا منزل عبودیت ست و صبر در وی و تفویض خانہ و مرگ بر در است و فراغت
در منزل وراحت در خانہ ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اہل دنیا معصیت و گفت تصوف ہمہ خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست کہ طاعت او نزدیک خیانت بود
کہ از ان استغفار باید کرد و تصوف صفوت است و مشاہدہ و زاہد آن ست
کہ ہیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبہ اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی بر انچہ گذشتہ دوم عزم بر آنکہ بیش گناہ نکند سیوم
بگذاردن ہر فریضہ کہ میان او و خدای باشد چہارم اداء مظالم خلق پنجم
گدازانیدن ہر گوشت کہ از حرام رستہ باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچہ حلاوت معصیت چشانیدہ بود و گفت اول وجد خلوت است و میانہ
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت ہفتاد و دو باب است و ہفتاد و یک در حیاست از خدا تعالی و خدا تعالی
ہرگز بندگان را زبان بدعا گشادہ نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشادہ نگرداند چون افتقار نجبکہ آید درست شود و عنایت درست شود و گفت
از حکم حلم مرید سہ چیز ست یکے خوابش در وقت غلبہ و خورش در وقت فاقہ
و سخنش در وقت ضرورت عبد اللہ حنیف رحمۃ اللہ علیہ گفت صحبت

کسی طلب کن کہ دیدن او ترا از خدا یاد دہد و ہیبت او بر دل افتد و ترا زبان
فعل پند دہد نہ بزبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر ست در تحت مجاری
اقتدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است بد و از و رضای بد و در تدبیر
بود و رضا از و در آنچہ قضا کند و ارادت رنج دایم است و ترک راحت و وصل
آنست کہ بمحبوب اتصال پدید آید از جملہ چیزہا و غیبت افتد از جملہ چیزہا
جز خدای تعالیٰ و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس ست بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت طلب نا کردن آن
آنرا کہ در دست تو نیست و زہد راحت یافتن ست از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید کہ ہمہ کارہای خود
بخدا گذارد و در بلاہا صبر کند و گفت درویشی کہ سہ روز گرسنہ بود بعد از ان سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجہ ابو محمد حریری رحمۃ اللہ علیہ گفت ہر کہ
گوش بحدیث نفس دارد در حکم شہوات اسیر گردد و خدای تعالیٰ ہمہ فائدہ بر دل وی
حرام کند و ہر کہ از سخن حق مزہ نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینہ شدن اضطرار و صبر آنست کہ فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در ہر دو حال و سکون نفس ست در بلا و اخلاص ثمرہ یقین ست و ریا ثمرہ شکر
و کمال شکر در مشاہدہ عجز است از شکر و عزلت بیرون شدن ست از میان زحمت
و سر نگاہداشتن اگر بر تو زحمت نکند و گفت محاربہ عامیان با خطرات ست و
محاربہ ابدال با فکرت و محاربہ زہاد با شہوات و محاربہ تائبان با زلات و محاربہ
مریدان با لذات و ہر کہ با خدا سے لسند گردد سرش باصلاح باشد و مرجع عارفان

بغدادی در بدایت بود و در حج عام بعد از نومیدی **حسین منصور حلاج رحمة الله**
علیه فرمود پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته‌ام اما از هر مذهبی آنچه دشوارتر است
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفت طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا برگیر و دویم از عقبی اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سر او
گنگ گرداند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولیتر
از خود بخوردن نخورد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق از این جمله مستغنی است
وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِاللّٰهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ گفت بصائر بینندگان و تن معارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این بچه و انند لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهائی است که او را الیقین خوانند هژده هزار عالم در حلق او چون ذره ای است
در بیابان و گفت ما همه سالها در طلب بلای او باشیم چون سلطانیکه دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد او
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه اینهمه با او بود و گفتند اصحاب بگو که انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگوئید که او گم شده است بلکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلندتر کدام است گفت شما را بدان راه نیست

تا اینجا حضرت والد از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده از آن که این فقیر منتخب کرده است می نویسد

خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند ازو که دام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورتی کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که ره ادب آسان گیرد خلل در سنتها آسان گیرد و هر که خلل در سنتها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشند که هر که بایستاد و مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجتریم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادب رفته اند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زہد امینی بود از خدا تعالیٰ
با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت ہر کرا قدر نیز دیک خاق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیرتر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود وگفت تواضع آنست که ہر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر ہر که فروتر است
از و تواضع کنی وگفت رجا اصلی ست که از و خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمۂ آن
خوف بود امین گردد و ساکن بشود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد دوام مراقبہ بود در نہان و آشکارا شخصے از و وصیت خواست گفت
خدا را نگاہدار یعنی ہمیشہ چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولیٰ تر اند روزی جوانی پیش او آمد و بگریست که من گناہے
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گفت اگر عالمے بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از و ہیچ نیاید وگفت ہر که علم در جہال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و ہر که علم از کسی که شایستۂ آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
وگفت اگر دنیا را بگرده نان بمن فروشند نه خورم گفت ہر کرا ہمت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطہ بر زندگان که ہر که بر مردگان می بری یعنی ہرگز مگو دریغا که من چندان آیم

جمع نکرد هم که او گرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او کرد و باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شرف تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نبینی و گفت پیش ازین مردمان دوا بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوا نیست پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت طمع بندی است بر گردن و رسنی است در پای بند از تا بر هی ابو الحسن خرقانی رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد و سخاوت نکند مردگان از وی بهر حال بهتر اند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابو الحسن را دو اندیشه است هر گاه که با حق بود در بهشت بود و هر گاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش میرود یکی آواز پیغمبران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز اندوهگنان پنجم دو لب بستن زبان خاموش که بوقت رسیدن سخن لا یعنی نگویند ششم آواز رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش نیست

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که کاهل نماز شود و ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
برلب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال است که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او برخلاف شرع نه گفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و سفر
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر بانده در پیش من آئی شادت کنیم و اگر با نیاز آئی توانگرت کنیم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنیم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینااند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را باخلاص نمیدیدم تا وقتیکه بغیر وی دیگر را میدیدم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در تنهائی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق میگویند
خود با حق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال است تا ردای
خلق گردانیده ام سخن میگویم و خلق میدانند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم
و یک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چنانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم از زمین در آید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوستی بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه درو
اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری عبادت و علم و زهد و گفت ملائکه سه جا از اولیاء الله منت دارند اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی ست دست از کار باز نداشتم و تا عجز خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید و با خلق مکنید که لایق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که نه بزندگانی خویش از وی پژمرده بود و نه بحال مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت درویشی کسی را بود که در او دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین هر دو و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو نه طلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از وی مطلب گفت بنده را تا بحق راه ست اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی از رحم مادر زاید که آنکس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عز و جل چیزی دیگر باشد اگر چه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دلت چگونه است گفت چهل سال ست که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن دشوار است یکی سر با حق تعالے دوم زبان با خلق سوم پاکی در کار و گفت هیچ چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه نیست که از سه کس اول از عالمیکه بر دنیا حریص بود و زاهدی که از علم برهنه بود و صوفی که بجهل بود و گفت اگر بر نانی را بازی در رها نه کنی سلامت بماند و اگر

آن برنا را بامدادی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید
کردی در شش صد درجه سخن گوید و گفت از کارهای بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدای تعالی است که اَیْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذر دا او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد و چون ذکر خدای عزّوجلّ
کنی میغی از نور پدید آید که خشوع بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی ست که با آفتابش حاجت نیست و شبی ست که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بر وی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غائب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و میگوید و گفتارش
نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوائی نبود و میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود نه اندوه و گفت مهری بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهری بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهری بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی ست مرده و دلی ست آسوده و جانی ست سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیک است آما راهی که بخدا می برد دور است و گفت میباید که

در روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعدش موت نبود
و چون هستی خویش با وی دهی او هستی خویش بتو دهد و گفت هر که تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که او خداوند خویش را دوست بدارد و هر که در میان
خلق نشیند با خدای او را خویش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست بدارد
و گفت خدای عزّ و جل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهر با رهبر رود چون
و سفر آشنائی باید قوی دل میگردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را
رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل تارک و زبان راست نیست و گفت هر که در اینجهان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیار اند اما از آنجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب تر است از آنکه شمشیر بر تو خورد
هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو بجز او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوار اند و نمی خورند و بسیار بیدار باشند
و نخسپند و گفت در اینجهان بیا تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدارا چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نبخشد یعنی فراموشش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عزوجل
او را امید اندر این جهان کس را خود دنبی نبخیم دوم آنست که تو باشی و آن نباشی (۱ ضمیر)
و سوم آنکه تو نباشی تا همه او باشد و گفت سخن بگوئید تا شنونده آن خدارا نه بیند
و سخن را نشنوید که تا گوینده آن خدارا نه بیند و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کند و بسزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامهٔ پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عزوجل
دیدن وفا بود و خدائرا با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر کرا اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر کرا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچ چیز با وی یکبار موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که از وی هم گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار دارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازرند سیوم آنکه چون بیازاری ایشان (۱ از تو)
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از دمی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و میروند از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت بهر طرف نگری الله بینی ...

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را صادق داری اما از مکر خدا ایمن مشو و از آفت نفس خویش و حمل شیطان غافل مباش وگفت اولیای خدا را نتوان دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسے اهل ترا نه بیند بجز آنکه محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود اگر یک ذرّه انکار این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا بیکی مراد آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت زندگانی درون مرگ ست و مشاهده درون مرگ و فنا و بقا درون مرگ ست و پاکی درون مرگ ست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرآیان میگویند که خدایرا بدلیل باید شناخت غلط ست که خدایرا بخدا باید دانست و بمخلوق اورا نتوان دانست وگفت هرکه عاشق شد خدا اے را یافت و هرکه خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت غایتش آن بود که نگوئی که او با شیطان دیگر کرده است اگر با وی بجند بنیاز باید داگر بقدر دریا ها شراب در حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد در ذوقی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت هرچه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و هرچه از دیدار خلق کنی ریا ست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یکی
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده‌ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشیده‌ام یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بربندد و پرسیدند
که وعده بدترست یا گناه گفت وعده خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنیم تا بیدار باشیم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من دمی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده‌ام و او را بدین آرزو نارسانیده‌ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمد و دستم داد که بحق شیر من با بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
اوباش خرقانی سر پسرش را ببریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین و یکی که من نهاده‌ام آنرا کرم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با او کار آسان نیست شما میگوئید بخور و گفت هفتاد سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده‌ام و قدم برخلاف او نرفته‌ام و گفت

اگر اجلم در رسد و از جهان بروم تا چهارصد درم دارم که در قیامت خصمان بمن آویخته باشند دوست تر دارم از انکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و من حاجت او را روا نکنم وگفت گاه گاه از بسیاری جهد واندوه وغم که از لقمه زقوم خوردنم بیرسید از خدا میگویم که آلهی من از آن تو این لقمه زقوم میخورم اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم وگفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم الٰهی سگی با من داده بودی در دنیا من باو فرو مانده بودم تا در وا من بندگانت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که من ترا باشم گفت ز گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو اند که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو باختیار کس کار نمیکنی هرچه میخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل پرخون مرا بشگافتندی و باخلق منمودندی تا خلایق دانستی که با خدای عزوجل بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از وی پند خواست گفت چهار چیز نگاهدار تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق وگفت نماز را نگاهدارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادات چون بار کشتی اگر کشتی سلامت باشد بارها نیز سلامت باشد وگفت روزگار خود را سه حصه کنید زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید وگفت هر که سحر دگوید و از آن خدا ابتغاء لٰہ را خواهد بهتر از ان است که قرآن بهفت قراه خواند و از آن خدای را نخواهد وگفت

اگر همه دنیا شوشه زر شود و آن بر تو بریان آید با هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول
از تو فوت شود و جماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا
اندیشه که در دل گذشته باشد برخیزد و گفت هر که روز جمعه دوازده رکعت بشش
سلام گزارد میان ظهر و عصر و دو رکعت صلوة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد
فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناه
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده
برداشته حاجت خواهد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامة خصمان از وی راضی
شوند و اگر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد و گفت در شب پنجشنبه
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه
انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر و قل یا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب است که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد و گفت چون
در نماز شوی سر بخالق باید داشت تا از عهده این بیرون آئی و گفت در سرای
دنیا نه خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت
و مرا از وی خبر نباشد و گفت جنبیده ام ز خود ناپدید و گوینده ام ز خود ناپدید
و شنونده ام ز خود ناپدید و گفت اگر خدا تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق
تا بمغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم و گفت هر شب که
در آید آرام نمیگیرم تا در نماز شام حساب آن روز که با خدا است نمیکنم و گفت آنچه در دل

من نیست اگر قطره‌ء بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت
همه چیز را نهایت دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای عز و جل از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی
گویند هفت روز شده بود که شیخ مع اصحاب چیزی نخورده بود ناگاه شخصی در
خانقاه درآمد با جنس طعام که نیاز صوفیان آورده ام شیخ روی با اصحاب
کرده گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد من زهره ندارم
تا دم صوفیت زنم اصحاب همه دم درکشیدند آنکس واپس برد و گفت زینهار بخود
دعوه مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا ده چیز را
بر خود لازم کردیم و ده هزار عالم را بدان از خود دور کردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم تا بالغ بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
کردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در صحرا ناگاه
نکردیم نهم گدائی نکردیم تا چه از حلال بما میرسید دهم خود را با دستیاری کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می‌نشستیم دوازدهم هرگز چیزی در بی بازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردیم چهاردهم در بینائی کور بودیم در
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما را دیوانه گفتیم

پانزدهم هم نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسیدی بر آن عمل میکردیم اگر مناهی
می بود از ان اجتناب میکردم اگر اوامر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودم
که در جنگ احد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای
نماز گذارد و ما نیز بحکم و متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهار صد رکعت
نماز گذاردم و هرچه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خم خوارکی داشته باشد
آنرا نصیحت کنید برفق و درشتی بکنید و اگر درمی از سیم و یا زر بادی یابید آن را
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آنچیز شوم ست و صحبت او مذموم و گفت هر که پندارد
که بجهد یابد خطا است و اگر بجهد و اندیشد خطا است و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق و رفق و دوست و بهشت نباشد خویش
و پیوند و آدمی و تو هم نباشد باک یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال ست و پامال ست خود مانده است و دست از وی باید داشت
که بلای خود و از ان خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است بایست
ما آنست که ما را ایچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدانست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوئیم و گفت خلائق را آسان ست که کار با رحیم و رحمن افتاده است

مارا مشکل است که با جبار وقهار افتاده است وگفت سی سال بود تا خدا را می جستم ۱۵۹/
بگاهی می یافتم وگاهی نمی یافتم اکنون چهل سال است تا ابوسعید را می جویم
ونمی یابم وگفت بعد از هفتاد وسه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند وگفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو وناچیز گردد وگفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست است
ودرویش نیست است گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی
هرچه دانی فراموش کن واز حق تعالی سخن نیست جز خاموشی وگفت هرچه
یافتم به بیداری شب وپاکی سینه ونفی مال یافتم وگفت هرچه گفته ام کرده ام گفت
وقت نزدیک من شرک است زیرا که وقت دو واقعت وموقوت سه چیز باشد
وبرین سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مشغول فانی گردانیده نبود
کسی معنی یحبهم ویحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی است که وی را دوست دارد وگفت عاشق هم اوست ومعشوق هم
اوست روزی فصد میکرد وحجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند وبشب دزدی گفت
عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد ومستانه مشغله میکرد وپروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
اینکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق شما نمیدارد وشما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی وسوخ اورا جمع کرده پیش چشم آورد وپرسید که معنی جوانمردی

چیست گفت آنکه وسوخ کسی را در پیش چشم وی نیاری و گفت هرکه با حق
غافل‌تر از خود جاهل‌تر و گفت هرکجا عارف و معرفت بود از حق محجوب بود و گفت
چون تو نباشی همه او باشد و گفت قاعده بندگی بر نیستی است تا ذره اثبات
در صفات تو میماند حجاب می ماند که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده و گفت پادشاهان بنده نقد و شند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی و گفت هرجا که پنداشت
تست دوزخ است و هرجا که تو نیستی بهشت است و گفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی و گفت وحشتها از نفس است اگر او را انگشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدای تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم و گفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هرجا که خواهی برو و گفت هرکه
حق را شناسد بوفای عهد لازم بود که آرام گیرد باوی و اعتماد کند بروی و گفت علم را
بسیاری روایت است عالم آن است که متابعت علم کند و اقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد و گفت هرکه اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
از وی دفع کند و اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بروی رساند
تا بجدی که حیات و موت او بخوار شود و در عاقبت پشیمان گردد و گفت هرکه
چنان زید که دنیا بروی گرید آخرت بروی خندد آن بود و گفت هرکه ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر کرا توکل
در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات و سر
محی الاموات است و گفت صبر ثبات است بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو ارادت است و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب با لتضرع
کردن تا وقت صبح و با نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبدالله مغربی کردم درین عرصه از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام و درین چهل سال موی من نبالید و ناخنم دراز نشد و جامه من چرکین نشد
و درین عرصه زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال است
که الشهوت بخویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست و من نمیدادم شبی یکدر ضعفی غالب شد و کارد باستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برای من بخواه برخاستم و بر بوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم که یکی را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از وی بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها لبستان بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دوکون آزاد گردد گو عبادت خدا را باخلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشایخ کند و مبتلا گردد و بد عادی کاذب او

نصیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که مبطل گردد و باطل شود
گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت
سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطا ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت
و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو
کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی
مطلع نشود بر سر وی گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبی است
کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر نتوانی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابوبکر طمسانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عز و جل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل
پس جهد دران کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل است
چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق است پس گفت راه خداست
و بران راه ای نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت
مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که دران
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید و از فضول باز ماند و گفت ہر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است اگرچہ ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست کہ او را از غیر جنس خویش نفرت بود و طلب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی ست از ابواب آخرت ہیچ بندہ بخدا نتواند رسید مگر بدان ابواب کہ بارگاہ در شود و گفت من چہ کنم کہ جملہ کون دشمن من ست و گفت ہر تو باد کہ منغمر نشوی بمکر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت ہمت کہ ہمت مقدمہ جملہ اشیا ہست و مدار جملہ اشیا با اوست خواجہ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ گفت خدا را آشکارا دیدم فرمود متابعت وسواس مکن و بلای خلق بکش و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر الا آنکہ صدیقی بود و گفت ہر کرا سہ چیز بود از ہمہ آفتہا برہی است شکمی تہی با دل قانع و درویشی دایم باز ہدی حاضر و صبری تمام با ذکری دایم و گفت چون تو از و سلامت یافتی حق او بگذار و گفت ہرگاہ این فاقہ رسیدی با خود گفتمی کہ این فاقہ بتو از کہ رسید پس با و اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق آنست کہ بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست کہ بر خلاف این بود خواجہ ابو عمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ گفت صافی نشود قدم ہیچ کس در عبودیت تا آنکہ ہمہ کارہای خویش جز دعوی نداند و گفت حالیکہ نتیجہ علم نباشد اگرچہ عظیم و خطیر باشد ضرر آن بر خداوندش زیادہ از منفعت بود و گفت آفت بندہ در رضای نفس اوست و گفت ہر کہ دیدار او ترا مہذب نگرداند بیقین بدان کہ او مہذب نیست و گفت بتغیر دعوہ تا کہ تولد کند از فساد ابتداء بود چہ ہر کرا در ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بر وی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که را راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کوژ شد هیچکس با او راست نشود و گفت هر که را
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از وی دعائی خواست گفت برو بگوی خدا شو تا بجای
ممشاد ترا احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس اوست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس بسته بتی اند از بتان و بیزاری از این بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را جالی و محالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هر چه از وی ظاهر شود از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاه داشتن حرمت برادران و از سنا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاه داشتن و گفت هرگز نزد پیری نشدم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع باشد از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت اهل اصلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس وی در دید خلق و اعتماد کرده بود در جمله کارها بر خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است از آنچه اهل دنیا در و دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بدرجه عارفان نرسد تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق حق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافتند بخاموشی و تفکر و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن برضای جبار و صحبت داشتن با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق ندانند است و دست داشتن از چیزی که بکار رست نیاید و گفت توکل وداع کردن طمع است از هر چه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا خدا یا اجل پرسیدند از وی وقت در چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در وقت که جمله صدیقان دل گم کنند چون بازیابم خواجه ابوالحسن الصایغ رحمة الله علیه پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غایب گفت استدلال چگونه بود بصفات کسی که او را مثل نبود و برآنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا ضاقت

علیهم الارض بما رحبت و ضاقت علیهم انفسهم یعنی زمین بالبسط و فراخی خود تنگ است بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که محبوب دارند تنعم میکنند بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن است هر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون بایستاد حدیث نفس شود که هر چه نفس را در آن مدخل بود کدورت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت تمنی اهل فساد طبیعت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا ابوبکر بالغ شد روز بروی گواهی ندهد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذره که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر کونین و ما فیها در حرکت آید یک ذره در درونه مرد موحد تفرقه نیاید روزی بر جهودان گذشت گفت اینهمه معذورانند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی گفت آنجا که قضای تست معذور نیستند جاییکه قضای اوست معذورانند و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است هر جا که توی تست حظ تست و خلاف راه است و هر جا که ناکامی هست بجان دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد است آنجا که وجود جان تا محرم هست تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد کسی را از همه آن نیست که قدم بصحبت وجود نهد چنانکه مشایخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اکبر ذنبی بمعرفتی ایاه هر که با وجود خود
خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی میدهد و هر که با وجود او خطبه وجود خود
خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با
هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را او بیند او را ندیده و هر که او را دیده
خود را ندیده و از خود نشان باز ندیده انکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم مخذول و مطرود بود و جدا می
بود در وجود وجودی بود و در عدم نه موجود بود بر حقیقت نه معدوم بود بر حقیقت
بوجهی معدوم و بر وجهی موجود عبارت محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد توحید در عالم قدس خویش پاک است
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل هست اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بندد و راه سر تو باشد زبان دل را همی باید که ترا بخویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که لنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
معبود یکه در پیراهن اوست آن را قهر کند و جهد در قهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوئی
درین راه شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده بیند که زبان
چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در وی او در سخن نماند
و از آن سخن گفتن خود آزاد بود و گفت عمر بیست تا میخواهم که بخدا وند تعالی

خارتی وارم چنانکه ابو بکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال است تا در بند آنم که یک نفس خدای را بدانم و خود ما کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تاب بودمی که مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودان و گفت بچهار بلا مبتلا شده ام و آن ایمان اندر نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه حق از دل رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سوم سخت تر از آنکه مرا درد آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نبام گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار کن تا از دنیا لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشائخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشائخ نکرده بودمی خدمت خدای تعالی را نتوانستمی کرد گفت مفلس آنست که با خلق نشیند و با ایشان سخن گوید و آنهر س کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عزوجل ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی ببیند بهتر است از آنکه در پندار و پندا شت علم در معاملگی ببیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق دا قرار راست گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زشت ترین اخلاق

آنست که با تقدیر درآویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زائل شود و گفت عوام در صفات عبودیت مینگرند و خواص بکرم اند بصفات ربوبیت گفت چون ربوبیت بر سر اپر فرود آید جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون نظر کنی بخدا یتعالی اجمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت و شریفترین نسبتها آنست که نسبت جوئی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت حفظ اوقات ست گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش ست و هر که خدا را پرستد برای خدا او بخدا جاهل ست یعنی خدای نیاز ست از عبادت تو پنداری که برای او کاری کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دور ترین مردمان از خدای آنست که خدای را بیشتر کند یعنی من عرف اللہ کل لسانہ و گفت از تعظیم فرمان خداوند بود که باز ننگری بکونین و بحیثیت از طرفہا کونین و گفت بیزارم از خدای که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخدا است بلک بقای دلها بحق است بلک غیب از خدا بخدا است و گفت محبت هرگز درست نیاید تا اثر حضر در دل او اثری بود و شواهد را خطرے بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا ست در استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه صفتها رحمت ست مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد بر خیزد از حرکت و سکون خویش و
گفت توبهٔ مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه وگفت توبهٔ نصوح
آن بود که بر صاحب وی از معصیت نماند پنهان و آشکارا وگفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رشکی
نبودی از اعراض کردن بر وی گیری تکبر نکردی وگفت صدق آنست که
سخن از اعتبار گوید وگفت هر که خدای را بشناخت گنگ گشت وگفت خوش
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل حق بود وگفت هر چند توانید
رضا را کار فرمائید چنان نباشید که شما را کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون بر رضا لذت یافت از شهود حق باز ماند وگفت بلذت طاعت
وحلاوت او غره نشوی که زهر قاتل است وگفت شاد بودن بکرامات
از غرور و جهل است و لذت یافتن با خصال از غفلت گفت نباشید از آن قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریفتر است از جمل بحرکات جوارح وگفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید وگفت هر که بشناخت او را غائب شد و هر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقت خوف وقت مرگ ظاهر شود وگفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود و باخته
وگفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس را خصومت با وی
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نیکوئی ابدال تمام بود و بی آن همه نابینا
زشت بود استقامت است گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پدید شود

کدام طعام نیستی تر گفت لقمه که در ذکر خدای عز و جل یابی است یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی با خدا و در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدایتعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس در اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمریست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه میپنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و انس با مشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مرید کی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سفر و حضر و شاهد و غائب
یکرنگ بود ابوالعباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هرکه از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هرکه اشارت کند ثنوی بود
و هرکه بدو ایمان کند بت پرست بود و هرکه در وی سخن کند غافل شود و هرکه
از وی خاموش بود جاهل بود و هرکه پندارد که بدو رسید بیحاصل بود و هرکه این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود و گفتند تصوف چیست گفت چنان باش
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست جز تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت تصوف صوفی نبود تا وقتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود و بدو سرا با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و گفت تصوف نشستن است در حضرت اللہ بی غیم و گفت حب وحشتی است در لذتی و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو او را دوست داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بحق و گفت هیبت گدازنده دلها است و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک وی صورت بندد هرگز بوی توحید نشمیده است و گفت توحید حجاب موحد است از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را خراب کند در دل عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب نشته نیارد باز پرسیدند گفت عارف آن است که هشت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون با او یم و گفت عارف را نشان نبوده محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول خدا می و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف نیست که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظ نه بیند

سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبازد و بزبان نام دوست میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که خدایتعالی بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بیواسطه و حق الیقین آنست که بدان راه نیست و گفت همت خدایراست و آنچه دون آنست همت نیست و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت نشود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتمی آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدایتعالی بیواسطه سخت است و گفت صابر از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از آن میگریزی و هرچه ترانخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس زهد تو در چه خواهد بود دیگری از آن سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق الاشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه ذهن سرّ او را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خود بستاند وحشت بود گفتند انس بذکر کی بود گفت چون انس بذکر او بود
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که ایشان
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت برخاستن
ارادت نشست در ارادت او و در رفع اختیار نشست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه نشست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا او سر
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلندترین
منازل رجا حیاست گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع گردانند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سخت تر
از خوف ملک گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بسوی
مولی برآوری بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر یکساعت
که بخسپید در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتند و گفت یک سر موی
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق او را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا العبودیت چه رسد از حسن دامغانی گفت ای پسر تو باد و بالله و دائم بالله باش و دست بدار از ماسوی الله گفتند اسوده ترکی باشی گفت آنگاه که اول باز ذاکر نه بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا ناهیچ نترسیدمی از غیر خدای و گفت عمر یست تا انتظار میکنم که نفسی بر آورم که پنهان بود از دلم و دلم ندانند بنشنوانم و گفت اگر همه دنیا لقمه گردد و در دهان شیر خواره نهند مرا بروی رحم آید که هنوز گرسنه مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بجهودی دهم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه کون بر دل او بگذرد که او مکون را داند گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا الله گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو گفت سلطان محبت میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابو علی سقفی رحمۃ اللہ علیہ گفت اگر کسی جمله علوم جمع کند و با جماعه طائفه صحبت دارد بجایگاه مردان نرسد تا ریاضت یافته نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا موءدبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که راستی نگردانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه ادبش نداده باشند و هرکه ادب از آمری یا ناهی زبانی فراگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس در چشم او نه کشوده باشند در هیچ معامله اقتدا بدو نشاید گفت هرکه با بزرگان صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فواید ایشان و برکات نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس هرکه خواهد که افعال او صحیح بود دبر جاده سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه کنید برای خدای مگر انکه

صواب بود و هیچ صواب را اینجا بیارید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
شاید مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل ست از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت آفت
از اشتغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آفت از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بر چیزی که چون روی بدو نهند همه
مشغول بود چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را برفیقی ازمنافقی بند دیا
مرای خواجه ابو جعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نبود و دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود دل بیشتر در آن بود و اگر بود طلب نبود و توکل استقامت ست بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان ست و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس ست و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت تشریف همت باش که همت
تشریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس بنیابد از آنکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق ببینی از آنکه علائق راه برایشان بریده گردانند و گفت ہر که جہد نکنند
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح ہر که رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در جملہ کار و ہر که روح معرفت بدو رسد بشناسد
موارد مصالح کارہا و ہر که روح مشاہدہ بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجہ
ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ گفت صوفی آنست که صاف باشد بر قفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و بیندازد دنیا را پس قفا و سلوک کند بر طریق مصطفیٰ
صلی اللہ علیہ وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز مگر تشنگی بنالد و اگر بنالد
او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف معتکف بودن ست بر در دوست و آستانہ بالین کردن
اگر چہ می رانندت و گفت تصوف عطاے احرار ست و گفت خوف و رجا دو بازوی
مرغ اند چون ہر دو بایستند مرغ بایستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود و چون ہر دو بماند مرد در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
که با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جملہ خود را بمحبوب بخشی و
ترا ہیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند و
مادون او را خرد و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل ست باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقہ زبان توحید و گفت چگونہ اشیا بدو حاضر آیند که جملہ
بذوات خویش از و فانی میشوند و یا چگونہ اشیا از و غائب شوند که جملہ
از و صفات او ظہور میگیرند سبحان آنکه نہ او را چیزی حاضر تواند آمد و نہ از و

نائب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود دم عبودیت از ما ساقط شود یعنی زنده نمانیم و گفت چنانکه خدای تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن نیفتد و کسی آنرا نه بیند و نداند و گفت هر کرا در راه توحید نظر افتد بآنها و خود آن توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت و بعد ازین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع اسرار او و معامله حقائق او گفتند علامت آن چه بود گفت آنکه باز ننگری از چپ و راست پرسیدند از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب شنو از کم داد لکن الحاسد جاحد لانه لا یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس هوا دیده آید متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر بود یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود و گفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیا است و فاضلترین گنج مومن حیا است از حق پرسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هر که نظر کند بموصوف

ظفر باید گفت قبض اول اسباب ست فنا را و بسط اول اسباب ست بقارا و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را نخواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها همنشینی نا یاران ست
خواجه ابوالحسن حصیری رحمة الله علیه یکی پرسید از وی که چه مذهب داری گفت
مذهب ابوحنیفه داشتم آنگاه بمذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الٰهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل هر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیه خواند من کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز ست رفع حدث و اثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هر چه آموختی و آنچه نمیدانی و گفت تا به تیغ انکار هر چه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساحت دل را از هر چه معلول و معلوم ست خالی نگردانی ینابیع
حکمت از قعر دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را کذب کنند و گفت نشستن با اندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر ست از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر ست از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که هر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد وگفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نبینند بعد از وجود خویش وگفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست وصفات او حجاب اوست یعنی مَن عَرَفَ
نَفسَه فقد عَرَفَ رَبَّه وگفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود وچون کون غایب شد حق ظاهر شد
واین حقیقت جمع بود که جز حق نه بیند اینجا وجز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدایرا می پوشم وگفت کسی هست
که پنجاه سال سواک میکند واو را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت از و وگفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان وملولان و کاهلان وگفت
برادر را فرا پیش گیر تا خدا ترا فرا پیش دارد وگفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد وگفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
وگرسنگی باید کشید وجفای همگی وخواری باید کشید اگر سر این همه داری بطریقت
درآئی واگرنه بکار خود مشغول باش وگفت ای ضعیف بترس از قوی وگفت
پرهیز کنید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند ودست شمارا بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابو عثمان بیساری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
وچگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود وگفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است وگفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در ذل وتا شکر نکند در عز
وگفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و حیله ها بسته غائب کند
و چون نظر بخشم کند بر وحالتی پدید آید از وحشت که هر که بود از وی بگریزد و گفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دوی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید بر خاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد که گفت کُنْتُ لَهٗ بَصَرًا وَّسَمْعًا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فنا هست که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید بچه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو دارد شود کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابوعثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هر که دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خریدن درها و آواز باد او را سماع در نیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کرفتن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هر که او صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدا تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست بطعام توانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسی را مگر آنکه مضطر باشد و گفت هر که با حوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و آنچه رسیدند منقطعان را بچه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فرائض خلل آوردند پرسیدند از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه بر خود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او وی را از و انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هرچه از و بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و آنچه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت فاضلترین چیزی که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت و نگاهداشت کار ها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت امر و گفت عبودیت اتباع امر است بر مشاهدهٔ آمر و گفت شکر شناختن عجز خود است از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علائق است و رفض خلائق و اتصال بحقائق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد ربانی طعام بجهل روز خورد و مرد صمدانی بهشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با ولیا او از اولیاست و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیر آبادی رحمة الله علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بار گیران حق و گفت هر که نسبت خویش با حق درست کرد اند هرگز اثر نکند در و منازعت طبعی و

وسوسۂ شیطانی گفت کسی گمراہ نشد درین راہ مگر بفساد ابتدا کہ فساد ابتدا باشد
کہ با نہتا سرایت کند و گفت ہر کہ در عطار راغب بود اور اقتداری نبود و آنکہ در
در معطی راغب بود عزیز تر است و گفت مرافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
ہست و ہر کرا موافقت حق یک لحظہ یا یک خطرہ دست دہد ہیچ حال بعد ازان
مخالفت برو نرود و گفت حق غیور ہست و از غیرت اوست کہ بدو راہ نیست
مگر بدو و گفت آنہا کہ دلالت میکنند از و میکنند کہ برو دلیل نیست جزاو و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداے فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت ہر کرا ادب نفس نبود بادب دل
نتواند رسید و ہر کرا ادب روح نبود چگونہ محل قرب تواند رسید و ہر کرا ادب دل
نبود چگونہ بادب سر تواند رسید پس بہ بساط حق نخواہد رسید و گفت کار ایستادن ہست
بر کتاب و سنت و دست داشتن از ہوا و بدعت و حرمت پیران نگاہداشتن و
خلق را معذور داشتن و پراورا و مداومت کردن در رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکہ مرا از نصیر آباد و نیشاپور شوریدہ آوردند
و بر شبلی انداختند تا ہر سالی دو سہ ہزار آدمی بسبب من و من درمیان نہ بخدا
میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکہ من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم کہ
خود را سزاے آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت پرہیز یدن از ماسوی اللہ
گفت اہل محبت قائم اند با حق بر قدمیکہ اگر گامی بیش نہند جملہ غرق شوند و اگر
قدمی پس نہند جملہ محجوب گردند و گفت ہر کہ شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و ہر کہ شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گرداند و گفت راحت ظرفی ہست

پر از عقاب و گفت هر چیزرا قوتی ست قوت روح سماع ست و گفت هر چه دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید شود بر دل و گفت دنیا زندان ست چون بیرون آمدی در راحت افتادی هر کجا خواهی برو گفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا رسد بگو تا آنچه خدای عزوجل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت مروت شاخی از فتوت ست و آن گشتن از هر دو عالم ست و هر چه در آنست و گفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از وی که اشارت کند بدو و گفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق حق راه نماید خواجه ابوالعباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد این حدیث در گرفت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو برده و ملم بمن نمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من نهند و مرا بمن گذارند تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوے من بر نمی آید و گفت با خدا بسیار نشینید و با خلق اندک و گفت آخر درویشی اول صوفی ست و گفت تصوف پنهان داشتن احوال ست و جان بذل کردن برادران خواجه ابونصر سراج قدس سره گفت عشق آتشی ست در سینه و از دل عاشقان چون مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند و گفت مردمان در ادب بر سه قسم اند یکے اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب ست و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد نگاه داشتن و کمتر نگریستن بخاطر پراگنده
و نیکو کرداری در محل طلب در وقت حضور و نشو یاب اهل فقر ادب در مقام قربت
خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب است و از یکی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدا را شناسی نگوئی که شناسم
که آن شرک است و نگوئی که نشناسم آن کفر است ولیکن بگوئی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگرنه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای تو پاک از تو بستانند و با خویش گیرد نیستی تو بتو نماید تا هستی او
در نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت هر کسی آزادی طلبید و من از وی بندگی خواهم که بنده او در بند او بسلامت
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هنر ما و شما آنست که شما را
مأمی گوئید و ما هرا او میگوئیم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را بینید و ما
او را بینیم و الّا ما نیز چون شما مردمیم و گفت مردان آینه‌اند چنانکه تو در ایشان
می بینی و آنچه در آینه خاطر مشاهده کنی همان معنی هست که حقیقت احوال است
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی هست مرا آن بایستی هست که من نباشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیز است که چون خود باشم با همه معاصی خود پاکم

وچون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را
بندگانند که دنیا وزینت دنیا بخلق رها کرده اند وبرای آخرت بهشت بمطیعان
تسلیم نموده اند وخود با خداوند خویش قرار گرفته اند ومیگویند که مارا خود افتقار
بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
وگفت خنک آن بنده که او را یاد نموده اند وگفت جوانمردان راحت خلق اند
نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود واز خدا بخلق نگرند و
گفت صحبت نیکان وبقعه هاے گرامی خلق را بخدا نزدیک نکنند وآنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر وباطن تو بصحبت او روشن شود
وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دار ودبرای خویش وگفت دنیا مردار
وگنده است وگنده تر از وآنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن با جوانمردی
ومنع کردن نا جوانمردی است وگفت هر چند خلق بخالق نزدیک تر است
عاجز تر است وگفت دعوة صد وبیست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق است چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت
چون من وتو باشد اشارت وعبارت باشد وچون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بودی
وگفت خدا یرا خدای جوید وخدارا خدا یابد وخدا را خدا داند واگر خدای یک ذره
بغیر ش نزدیک بودی که بشتری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت
برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم وبا اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس
گفته خداوند من است جوانمردی نبود که گم گشته خداوند خویش را ابلیس انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند به بیند که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را ابتقدم سازم لیکن نکنند وگفت هرکه مرا ندیده است ندیده است و هرکه
مرا بیند از من بصفت خویش بیند وگفت یک سجده که برآرد از من ہستی خویش
ونیستی من گرامی تراست بر من از هرچه آفرید وآفریند وگفت من
من فخر آدمم و قرة العین مصطفیٰ پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم چشم روشن بود که
این از امت من است و آدم علیہ السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
وگفت آنجاکه خدای بود روح بود و بس وگفت اہل بہشت به بہشت فرود آیند
و اہل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
و حسن اقتدا کردن برسول علیہ السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیب و راحت
نیست خواجہ ابوعلی دقاق قدس سرہ گفت چنان باش که مرده شده روزه
گفت هرکه جان خود را جاروب در خانہ معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هر کرا انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هرکه خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بادیہ بود مراد آنکه بار او
کشیده باشد وگفت هرکه صحبت به پیری بکند و انگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بر وی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت
هرکه صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت مصیبت من

امروز بیشتر از مصیبت اهل دوزخ خواهد بود فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواهد شد و ما را امروز نقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود و پس تو فرق کن
میان این دو مصیبت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر چه
که از سر خویش اختیار کند بدانش مطالبه کند و اگر غائب است و اختیار کند بیشتر شود
و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت او و نزدیک
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بارادت طاقت مجاهده توان داشت و بهمت گران بار مشاهده و مکاشفه
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری و بی آرامی
ست که هرگز ساکن نشود نه در آخرت و نه در دنیا و گفت ابتلا بر دو نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفانرا
و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلاف ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیکوئی کند مرد آن نیست که وارد
خورد و گفت نفس مفلسی است اگر بیک خدمت قیام نماید از و بسیار شمر که از مفلس
اندک بسیار بود و هر چه از و بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است
و تاخیر تو از توبه جفا است پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش سلیر زد طریق خدا

بروی بسته است گفت جهد تو بال ست و جهد درویشان سجان گفت صحبت کردن با اژدها آسان تر از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن است بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلوم باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیز بکسی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود و گفت از کون و ز پیوند بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خرابی تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است مادام که در راه فکرت بود و چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است و گفت عزیزترین چیزها عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک و گفت بیشتر خلق در بار بندگی نفس اند و این ذلی ست که هرگز در عمر نخواهد بود و شقاوتی ست که هرگز در سعادت نخواهد بود و گفت هر کرا قوتی معلوم بود هرگز فرق نکند میان الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال بندد که ما کل شدیم یا کل شدیم این غلطی عظیم است از آنکه وقتیکه این حالت بر ایشان درآید که خود را کل دیده باشند اگر خواهند که پر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی پدید آرد پس پس بیرون از یکی نبود که باقی نمایست کل بود و اگر از کسی چنین کاری در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و بر دیگر کسی آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوشن آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش و گفت وقت آنست که

توانستن آنی وقت شادی باشد یا اندوه و گفت دنیا چهار قسم است شیاطین و نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب تر است و گفت سخت ترین عقوبت اهل دوزخ
از کفار آن است که نمی دانند عذاب کنند ورا اگر بدانستی آسان شدی و گفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها بریدند و از آن شعوری
نیافتند و گفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برای دیگری چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص است و
گفت فقر عطای حق است هر که بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
هر که نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
و گفت اندوهگینی بماهی راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
بدیدار نشینند و اشتیاق نشنید و گفت خدای میگوید که بندهٔ من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق است که تو نیز او را دوست داری گفت هر که سوال کند از
محبت دور افتاده است و گفت توبه مسکینی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ التَّوّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام است و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبران علیهم السلام و گفت توکل سه درجه است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعدهٔ او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وی
بسنده کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دهد و گفت توکل بدایت باشد و التسلیم

باوسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن است از دیدار
خالقان و صدق پرهیز کردن است از مطالبهٔ نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آن است که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آن است که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت
هیبت داشتن است از خدا هر کرا معرفتش بود و هیبت بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزی که
نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از آن ندارد و گفت بی توفیقی
ابلیس آن است که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوا کنم و اخلال دهم و سوگند خورد برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدای را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بعد است از غیر حق و انس یار وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایتش معرفت است بخدا تا بدانکه آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر بتهدید و تنبیه و انواع عقاب
و آزاد آنست که او را از کرم چیزی کشف کنند تا بسنده شود و او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت مابعد مرگ پس هر که خدا را بشناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت در روی مخالفت او نہاد و مخالفت او طاعت است و دوام بودن بر آن و ہر کہ موت را بشناخت بالستگی آنرا ساخته گرداند و آمدن آنرا مستعد باشد و ہر کہ ما بعد موت را بشناخت از وعدہ و وعید در خوف و رجا ماند و گفت عقل را دلالت ہست و حکمت را اشارت و معرفت را شہادت ہست و گفت توحید نظر کردن ہست در اشیا بعین تحدید و گفت ہر کہ طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جدبا و تا ہمہ ہر لما جد بینی و وقت ہزل مبادا کہ ہمہ جد ما ہزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت ہست و در خالق ہلاکت ہست و گفت ہر کہ توحید ندارد شفاعت او نکنند و صاحب توحید روزی لا محالہ آمرزیدہ شود و گفت میگویند اگر ترا گناہ است بخسر و ار مرا رحمت بمیقدار و گفت از آب و گل چہ آید جز خطا و از خدا و ند عالم چہ آید جز عطا گفت مراد از امانتی کہ بر آسمان و زمین عرض کردہ چہ بود و الحسن فی اللہ یعنی در راہ حق اندوہگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت قبض اول فنا ست و بسط اول بقاست و ہر کرا در قبض انداخت فانی گردانید و ہر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر تقبض منازعت مکن با توانگران و ای غنی اللہ بہ بسط منت منہ بر درویشان و گفت آدمیان بر سہ قسم اند متوکلی ہست نہ مکتسب و مکتسبے نہ متوکل و مکتسبی در ظاہر و متوکل در باطن این تمامتر ہمہ است و گفت رضای نہ آن ہست کہ بر بلا صبر کنی بلکہ بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف تا ہیچ مرد نیست کہ

سر ترا نشنید و در مجلس اندوه نشسته و او در پشت سر ایشان بس نشسته بود

و گفت غریب نه آنست که کس ندارد که با او دانش پوست و ابدان چند نفر

غریب آن بود که مدتی در دنیا و آخرت بغربت شد و گفت سه مرتبه است سوال

درویشان سوال آنرا که دنیا خواهد و دعا آنرا که عقبی خواهد و ثنا آنرا که مولی خواهد

و گفت صاحب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش

حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند

او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است

و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود و گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید

از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون

صولت شیران گفت تواضع توانگران درویشان را زیان نیست و تواضع

درویشان با توانگران خیانت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپد و

ابو عبدالله المغربی رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی

مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز

و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران

و برادران دریغ دارد او را ذلی و بندی که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول

کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که او را

شکر آن از من تا ابد نشد و گفت فتوت نیکو خویی است با کسی که وی را دشمن

داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت

و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبدالله خراز مرا سه چیز

نصیحت کردیمی حرص براداء فرایض تمام جهد و طاقت و دوم حرمت داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق مشغولی نست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده دیگر مثل خود در اسباب خویش گفت از دعائی که اسباب آن مجهول باشد عقوبت های گناهان است گفت صوفی نبود تا بجز ته نرسد که بر ندارد و دیرا زمین و سایه ندهد دیرا آسمان یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد دیرا نزد خلق و با همه بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود و از رنج ابو القاسم مقری رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خلق و قبول یا رد آن و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که راست گو کند صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین ہمدانی الفقیه قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات است و کفایت ساختن همت برای حق و گفت خلق بلا است در دنیا بر کسی مگر آنکه او را خراب کند گفت صوفیان باوردات بیباشند نه باوراد و گفت صوفی از مقامات و احوال و رگذشته است انهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت هر که طلب عزت کند بوسیله باطل بسازند خدای خواری را بوی بحق و موقع و گفت هر که بگذاشته تدبیر خود را از زندگانی گیسر و خوشحال و گفت آفت مردم نشست

ن) واردات

مگر مردم یعنی خلط گفت فقیر و ارباب فنا پادشاهان دنیا و آخرت اند لهم الفضل
و راحت اند ابو عبدالله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا از نهاد
تو بسوزد نه آنکه آتشها که آن علامت نار است برافروزد گفت در همه کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد از آن کار ترا بکار دیگر نباید شد و در آن کار
همه حالات تو با تو باشد اگرچه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق بود و نگاهداشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن خیال که
در یاد تو غیر حق را گنجایی نبود ابوبکر بن عبدالله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را چه توان دید گفت بدیده صدق
در آئینه طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طالب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیده دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانه جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نگارند و نقش بر کاغذ نگاشته نگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدا تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعضی مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان و قاهر و متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچاره وی است هرچه بینند از قالب بینند و قالب از آن بی خبر یا چنین تمام عالم را

با قیوم عالم همین فعل ست که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذرّه را از
ذرّات عالم قوام و وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بالضرورت
با وی هم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود متقوم ازوی بر سبیل عاریت بود
پس و هو معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت آن نسبت و این نیز
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را میجویند و می یابند
گفت گردبادی در هوای صافی از زمین بر خیزد و بر صورت مناره مستطیل
بر خویشتن می پیچد هر که درنگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذرّه از آن هوائی است که محرّک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز متحرکی و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبدالخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم درحالتیکه بهشت مراد نفس من است و دوزخ

مرا دحق کہ ہمہ عمر بر مراد نفس خود نرفتہ ام خواجہ فرمود کہ این سخن بجا ست
بندہ را باختیار چہ کار ہرکجا گوید برو بروم و ہرکجا گوید باش باشیم بندگی اینست
نہ آنکہ تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان ہیچ دست باشد
خواجہ فرمود ہر روندہ کہ بسرحد فنای نفس رسیدہ باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن روندہ کہ بفنای نفس رسیدہ باشد وی را خشم نبود غیرت بود
و ہرکجا غیرت بود شیطان بگریزد اینچنین صفت آنکس را مسلم است کہ روی براہ حق
دارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو در روشنائی راہ راہ سلوک کند ۔ خواہی کہ
شود دل تو چون آئینہ دہ چیز بیرون کن از درون سینہ حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت و بخل و حسد و کبر و ریا و کینہ ۔ وصایای آنحضرت کہ بپسر خویش را
کردہ بود ند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد کہ تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقہ و حدیث آموزی
و از صوفیان جاہل پرہیزی ہمیشہ نماز جماعت گذاری بشرطیکہ امام و موذن
نباشی و ہرگز طالب شہرت مکن کہ شہرت آفت است و بمنصبی مقید مشو دایم
گمنام باش و در قبالہ نام خود منویس و بمجلس قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاہ بنا مکن و در خانقاہ منشین
و سماع بسیار مکن کہ سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن کہ سماع بر اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز ہمچنانکہ از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

وبا مبتدعان و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارا که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرما مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و سرمایه تو فقر و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه تعالی
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق بلقای مسبوق مانند کی برخیزد
فرمود پیش از صبح و تنفس بود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند اما راهی ازین نزدیک‌تر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و خدمتی پسندیده
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است او را نیز
ازان نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ٭ این چنین
زیبا روش کم می‌بود اندر جهان ٭ چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وَلَا یَحِیقُ حضرت ذکرالله اشارت این مقام است و می‌فرمودند نفسهای خود را متهم باید
که هرکه بقا با حق تعالی النفس خود را ابتدای ساخته باشد و مکر و کید او را دانسته نزد او
این عمل سهل است که از روندگان این راه بسیار بوده‌اند که گناه دیگری را بر خود نهاده‌اند
و می‌فرمودند در معنی قوله تعالی یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللّٰهِ اشارت بآن نسبت که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبیعی می‌باید کرد و اثبات معبود حقیقی می‌باید کرد و می‌فرمودند
نفی وجود نزد ما اقرب طریق است لکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمی‌شود و می‌فرمودند تعلق بماسوا روندهٔ این راه را حجابی است بزرگ بلیت
تعلق حجاب است و بی‌حاصلی چو پیوندها بگسلی واصلی و می‌فرمودند طریقهٔ ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و می‌فرمودند که هرکه خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن وی بغیر شرک است و این شرک از اهل عموم معفو است و از اهل خصوص
معفو نیست و می‌فرمودند که طریقهٔ ما عروة وثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و می‌فرمودند
که طالب باید که در زمانی که بصحبت دوستان حق صحبت دارد واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم أَصَبْتَ فَالْزَمْ صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و می‌فرمودند لَا إِلٰهَ نفی إله طبیعت است إِلَّا اللّٰه اثبات
معبود بحق جل جلاله مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ خود را در مقام فَاتَّبِعُونِي در آوردن است
پس مقصود از ذکر آن نسبت که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقت کلمه آن نسبت که از گفتن
کلمه نفی ماسوا الکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و می‌فرمودند که بسر توحید وجودان رسید

اما بسر معرفت رسیدن دشوار است خواجه محمد پارسا قدس الله سره بیکی از
اصحاب خود نوشته مکتوب بخاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاهری و باطنی شما
میباشد و علی الدوام به نسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت الٰهی میبود و سید الطائفه
جنید قدس سره فرموده است شعر ان بدت عین من الکریم ۔۔ الحقت الاخرین
بالسابقین ۔۔ و با اینهمه اصل معتبر است نزد کبرای دین آنکه کوشش را مگذار و نفس را
چشم میدار و حضرت خواجه ما را قدس سره سوال کردند که طریقت شما بچه توان یافت
فرمودند بتشرع و دیگر بعد المحافظة علی الامر الاوسط فی الطعام لافوق الشبع ولا
الجوع المفرط در تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال المزاج کوشیدن علی الخصوص احیای
بین العشائین و قبل از صبح بحیثت لا یطلع علیه احد بتوجه بخود در یافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی به نسبت حال ماضی و استقبال نیک موثر است فی
رفع الحجب عن القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع الله سبحانه و اذا نطق اللسان سکت القلب و الصمت علی قسمین صمت باللسان
و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه و لم یصمت قلبه خف وزره
و من صمت لسانه و قلبه ظهر له سره و تجلی له ربه عز و جل و من لم یصمت بلسانه و لا بقلبه
کان مملکة الشیطان و سخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک و من صمت بقلبه و لم
یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی
ذلک بفضله و کرمه تمت و هم فرموده اند که حجاب میان بنده و حق سبحانه تعالی این
انفاس صور کونیه است در دل و این انفاس بسبب صحبتهای پراگنده و سیرها
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیاده میشود و در دل جا نه میکند بحیثت و شفقت

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعه کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات نشستی آن نفوس در حرکت و تموج می آید و انجمله موجبات بعد و غفلت از حق سبحانه و طالب را نفی کردن واجب است پس باید که از هر چه خیال را می افزاید بواجبی اجتناب نماید تا دل صاف توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده است که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی نعمتی دست نمیدهد راحتی که بی نهایه در آخرت است و سه روزی درین سرای فانی رنج کشیدن دیگر ابدالآبدین آسودی این عالم را هیچ نسبتی بآن عالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایه تخمی دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد ببارگاه بزرگ رسد بدو چیز مواظبت نماید کم خوردن و ادب نگاه داشتن و نیز در رساله محبوبیه گفت راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق لعب و هر ذره از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی اما هیچ راه نزدیکتر و بهتر از آن نیست که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون هیکلی باشد اندر جریان تصرف حق سبحانه تعالی فانی از اختیار و ارادت و نیز گفت چهار سخن از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت مَن قَنِعَ شَبِعَ و از انجیل مَنِ اعتَزَلَ سَلِمَ و از زبور مَن صَمَتَ نَجَا و از قرآن مَن یَتَوَکَّل عَلَی اللّٰهِ فَهُوَ حَسبُهٗ و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه از خیر و چه از شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است پس دوزخ نقد است و هر که در مطالعه تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن هر

بکاری مشغول است و دل بچه مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت ذکر الله الله و لا آله نیست باک درین محل از سبب بمسبب رفتن است و نعمت را از منعم و بدان است فرمود اگر یاری میخواهید که بار شما کشد این بغایت دشوار است اگر یاری میخواهید که شما بار او کشید همه جهان یار شماست خواجه علاؤالدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هر چه مانع راه باید قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است و در آخر نفی باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است همگی وجود او رضای او باید طلبید فرمود ماید و جانب مرشد مر طالب را بقدر سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب او را ببیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع مایه حدیث النفس گردد پس باید که در آنحال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است و مقتضای غیرت او ست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی ماند و میفرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گردانند چنانچه در تواضع با خلق باید که هر چند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت ببیند و الا ضعف بود نه تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون نیستی او
بر وی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مدد او
خود را خالی کند از هر مانعی که از صحبت مرشد بود پس قابل فیض الهی گردد که بحقیقت
قصور در فیض الهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید که
همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و بیقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را همگی فدای وی گرداند فرموده که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را ببیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً و حضور و غیبت سعی نماید و بمحض عنایت
الهی محل نظر وی را دریابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی وغیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید و امور
او را بر او تعیین کند تا باختیار مرشد دران شروع کند و فرمود رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
به نسبت حال او سخن باید گفت و رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت و الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است هر نوع اختیار که از خود سر زند بسبب تفویض

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آینه بهترست از اختیار وی برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت به نسبت احوال باطنی در کسب همین تفویض باشد و فرمود که سابقه عنایت ازلی را میباید دید و از امیدواری بآن عنایت بی علة و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا خود را نگاه باید داشت و داند که حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان باید بود از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باو نگذارند و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری فیض پدید آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقربست بنجات درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه ازدیاد عقل معادست و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با این طائفه صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا آن نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی بوده بآن صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را بآن بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد وی را شعور از این عالم کمتر گردد و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی نسبت بمرتبه رسد که اصلا بوجود غیر شعور

نماند آنرا افنا گویند پس اگر خواطر تشویش دہند باحضار خیال حضرت مرشد امید است
کہ مندفع گردد و اگر نہ سہ نوبت نفس را بقوت برکشد ہمچنانکہ از دماغ چیزی میرانند
بعدہ بطریق مشغول شوند و اگر ہمچنان خواطر باز عود کنند باید کہ بعد از تخلیہ بطریق
مذکور سہ بار گویند اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ مِنْ جَمِیْعِ مَا کَرِہَ اللّٰہُ قَوْلاً وَّ فِعْلاً وَّ حَاضِراً وَّ نَاظِراً
وَّ سَامِعًا وَ لَاحَوْلَ وَلَاقُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ و دل را با زبان موافق دارند بذکر یا فعال
بدل مشغول باشند کہ در دفع وساوس اصلی کلی وارد پس در ورزش این نسبت
باید کرد بنوعیکہ ہیچ وقت غافل نشود دائما حاضر بودہ گوشہ چشم دل برین
نسبت دارد تا آن زمان کہ این نسبت ملکہ شود و ہرگاہ خواہد کہ بمہمی
مشغول شود بتضرع تمام در حضرت جامعہ خود این دعا بخواند اَللّٰھُمَّ
کُنْ وِجْھَتِیْ فِیْ کُلِّ جِھَتٍ وَّ مَقْصَدِیْ فِیْ کُلِّ قَصْدٍ وَّ غَایَتِیْ فِیْ کُلِّ

حال خواجہ عبداللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ

فرمود طریق توجہ طائفہ علائیہ و پرورش نسبت باطن ایشان
چنان نسبت کہ ہرگاہ کہ خواہند کہ بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
کہ این نسبت از دیافتہ اند در خیال آورند تا آن زمان کہ اثر حرارت
و کیفیت معہودہ ایشان پیدا شود بعد ازان آن خیال را نفی نکنند بلکہ
آنرا نگاہ دارند بچشم و گوش و ہمہ قوی با آن خیال متوجہ بقلب شوند کہ عبارت
از حقیقت جامعہ انسان کہ مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آن نسبت اگرچہ
آن از حلول و اجسام منزہ است اما چون نسبت میان او و میان این قطعہ
لحم صنوبری ہست پس توجہ باین لحم صنوبری باید نمود چشم و فکر و خیال و ہمہ

قوی را بر آن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و ما شک نداریم
که درین حالت کیفیت بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد و این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و ازپی آن رفتن و هر فکرے که در آید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول نا شدن و دران محل تجلی در گریختن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود التجا بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آن زمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که متحضر
متوجه آن را نفی بکند و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمهٔ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہ بکند بدین طریق که لَا موجود
اِلَّا اللّٰہ تصور کند و آن وساوس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون موجود نیست
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلک عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضے از ظهورات حق ہست و شک نیست که باین تامل دور مے شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آن زمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و ازپی آن برود و اگر با آنکه ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہ در دل بگوید حضوری نیاید
بجهر چند نوبت بگوید و اللّٰہ را مد بدهد و بدل قصد و بر آن مقدار مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون ببیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که غلبت
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین ہست بلک فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را برای حق نفی میتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند
پس اگر فکر حق صرف باشد جهد نفی کنی باید که زیادت شود زیرا که حق بنفی کسی
منتفی نشود از آن زائل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
است که سرچشمه وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوارات وجود نمیماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فرود آید
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجای رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آیینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد بدانچه جزو درویش است جمله نیک و بدها
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود بلکه گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگرچه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ؛ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ؛ هرچند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آن زمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غفلتی واقع شود یا قصوری دست دهد که کدورتی قوی طاری شود و سر رشتهٔ نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلی آرد اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد و الا به آب گرم و جامهٔ پاک پوشد و در جای خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس بر گشته و خود را خالی سازد و بعد از آن بهمان طریقه متوجه شود و در ظاهر بیئت حضرت جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع ذات و صفات حق ست نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعد الدین کاشغری رحمة الله علیه میفرموده اند که ما بودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد و اکنون ما نیز نیستیم و خدا است بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود بلکه مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از هر چه بر سر گور شما باز خواهد ماند دل منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی خاکیست بیخته و آبی بر آن ریخته نه کف پا را ازان دردی و نه پشت پا را گردی نه حقیقت درویشی ست بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن ست روزی بر در سرای او جمعی از اصحاب نشسته بودند دو تن از ایشان مباحثه نموده یکی گفت ذکر گفتن افضل ست دیگری گفت تلاوت کردن افضل ست درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض کردند فرمود با خدا بودن از همه افضل ست و میفرمودند هر که بخدا حاضر ست در بهشت نقد است و هر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزی

از گران جانان نزدیک مجلس حضرت ما در آمد عصایی بدست و ردائی بر کتف افگنده و شانه دان و مسواک و تسبیح ازان در آویخته مرا از دیدن آن تنفر آمد بسیار هر چند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند ای فلان چنانکه اهل آخرت تنفر اند از اهل دنیا اهل الله نیز تنفر اند از اهل آخرت میگفتند که روزی حضرت مولانا ما سکوت بسیار کردند بعد ازان سر بر آوردند فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بعین بست و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند که والله دوست دست ما گرفته در طلب خود ما میگرداند پس این دو بیت خواند بیت آنکه تی نام بدست است مرا زده نشان ٭ دست بگرفته مرا در عقب خویش کشان ٭ او دست دست من و پا نیز بهر جا که رود ٭ پای کوبان زپی اش هر دم و دست فشان ٭ و فرمودند هر کاری را که فرض کنند شغل بحق سبحانه ازان آسان تر است زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد ازان می یابند و حق را سبحانه اول می یابند بعد ازان می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی تا تو نه بینی جمال عشق گنجیر و کمال ٭ و فرمودند کسی که یکی را دوست میدارد نخواهد که همه کس او را دوست دارد اگر چه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را مخفی دارد لیکن از نهایت محبت سعی آن دارد که دیرا منکری نباشد نمیداند که چه حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه معتقد و طالب او شوند بهر وجهیکه هست و بهر صفتیکه میسر میشود و صفت آن محبوب میکند تا باشد که طالب او شوند و فرمود که هر گاه سوی بر تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شد از پی آن سوی باید رفت و نقل است که در بعضی فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالها می نوشته میخواست که چون تمام

سیری کنند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ؛ بر گل نظری فگندم از بیخبری ؛ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ؛ پس فرمود اگر بگشت بروی و از گشت خطی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر خطی نداری چرا میروی در رساله ها مینویسی فرمود
یک نی و هزار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هر چه غیر حق است آنرا نی
میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی هست که آن حدیث النفس
را بآن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود بلکه اگر مگسی
برروی ورق می نشیند تشویش می یابد همچنین که بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسی که طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با انتها در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگرچه اینمعنی حالا

شمار ا معلوم نشود لیکن دایم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید پای دراز نکنید و در خلا چاے شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید انمعنی شمارا بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی آراسته دارید ادب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید دیر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است آهم ادب دل را از خطور اغیار نگاهداشتن است چه خیر و چه شر بهر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجا که فرموده مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است چراکه در حال قرب عبارت نمی گنجد وقتیکه قرب را بعبارت در آورده میشود قربانه آنست که بگوئی با و نزدیک شدم یا از و عبارتی توان کرد قرب آنست که تو در وے گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب سخن میگوید آن بزرگ وے را گفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا که ما ئیم قرب قرب بُعد بُعد است قرب عبارت از نا بودن تست آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در ہر نفسی کہ میکنند و واقف میباید بود حق سبحانہ حاضر و ناظر ہست باید کہ از حق سبحانہ شرم دارد و از عنایت نور زد حق سبحانہ تشنیع و سرزنش کرده است کہ ما جعل اللہ لرجل من قلبین فی جوفہ ور در درون یک آدمی دو دل نیست کہ یکی را بدنیا مشغول دارد و یکے را بحق سبحانہ در درون آدمی یک دل ہست اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانہ بی بہرہ ماند و اگر متوجہ بحق سبحانہ تعالے گردد از دل او روزنہ بسوی حق کشادہ گردد و از ان روزنہ آفتاب فیض الہی تافتن گیرد آفتاب کہ طلوع کرد از مشرق تا مغرب ہر ذرہ کہ ہست از نور او بہرہ میباید و نور او بر ہمہ میتابد اگر خانہ بود کہ آنرا روزنہ نبود از ان نور بی بہرہ ماند پس اگر دل حاضر ہست حضور او بمثابہ آن روزن ہست از ان رہگذر نور فیض وجود لوہی خواہد رسید و اگر غافل ہست آن نور از وی ذرخواہد گذشت بیت

دوست ہر لحظہ در تو نظر میکند ہا چو تو از وی غافلے از تو گذر میکند ہ

فرمود کہ طاعت موجب وصول بجنت ہست و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانہ کاملان مشائخ قدس سرہم بر آنند کہ در ابتدا میباید کہ باطن خود را صافی گرداند بتصفیہ و تزکیہ مشغول گردد تا دوام مراقبہ دست دہد و الا ہر چہ از اعمال صالحہ بجا می آرد آب در چاہی زیادہ میکند ہ ہر چہ گیرد علتی علت شود ہ کم از شاگرد جولاہی نمی باید بود کہ مدتی باید تا رشتہ پیوند کردن بیاموزد کار ہای دیگر خود شود کجاست طالب میباید کہ بجد و جہد تمام سعی کند تا در نفی خواطر اوستاد شود و داند کہ چگونہ نفی میباید کرد. و در ابتدا باید کہ بہیچ چیز مشغول نشود مگر بنفی خواطر آنہا کہ رسائل مطالعہ میکنند و سخنان از اینجا

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاریهاست راه حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی است نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش پادشاه در بغداد نشسته باشد و در حضور پادشاه دایم تواند بود و پادشاه مکتوبی بشام فرستاده باشد از آن مکتوب غائبان حظی میگیرند لغایت کسی جاهل بی عقل غافل باید که از حضور پادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب از بغداد روی بشام نهد و فرمود هرکه یکجا همه جا و هرکه همه جا هیچ جا و فرمود که پرهیز به از دارو هرکه پرخورد انواع بیماری ها در وی پیدا آید برای دفع بیماری دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو می خورد صحت یافت همچنین چند کرّه اعاده کرد عاقبت آن دارو در او ضرر کلّی رساند همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود و این انابت که وی را بتمامی از گناه باز نیاورد و در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگرست ازینجهت است که اهل الله پرهیز کلّی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق سبحانه مشغول گشته تا ناگاه بمرض غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان بر وی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب درو نگریستم ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت

دانی که مرا یار چه گفتست امروز جز ما بکسی در منگر دیده بدوز

فرمود که دایم بیاد حق سبحانه باشید تا غایتی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف ترست ہرکرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانہ بیشتر و جولاہہ و موزہ دوز
از آنکس کہ خس حمام میکشد لطیف تراند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف تر است کہ تحمل آن ندارد کہ جولاہگی و موزہ دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف تراند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی کہ بجناب حق سبحانہ مشغول اند
از ہمہ لطیف تراند ایشان راسر و دل آن نیست کہ بغیر حق سبحانہ مشغول اند اگر
برکوع روند خوشش نمی آید کہ ازان باز آیند و اگر بسجود روند خوشش نمی آید
کہ سر از سجود بردارند این طائفہ از ہمہ لطیف تراند تحمل آن ندارند کہ یک چشم زدن
بغیر حق سبحانہ مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطہ می برند نہ از انجہت
کہ درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیادہ است
لیکن ایشان را شرف حالی است کہ دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانہ
ایشان را از نظر خلق پوشیدہ داشتہ است و برسبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیدہ و بادشاہ جمیع امور ممالک را بیکے از مقربان خود تفویض
نماید و او بامر بادشاہ در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابہ دار است و آب
وضوی بادشاہ ترتیب کند و دایم پیش بادشاہ است البتہ آنکہ متصرف در
ممالک است نزد پادشاہ مقرب است و برگزیدہ و مرتبہ و درجہ و حالی و ہر آئینہ اگر
قابلیت وی بیشتر بودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابہ دار این شرف
دارد کہ دایم در قرب بادشاہ است و خدمت خاصہ وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نہ وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکہ متصرف در ممالک است
ازجہت قرب دوام و دوام خدمت بادشاہ است کہ بر آفتابہ دار غبطہ میبرد و در شان

دارد و فرموده در معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند بیت
ای دیده عجائب بنگر این عجب است این نه معشوق بر عاشق بی وی نه و با وی نه
که اگر کسی سعی نماید سالها بر داند گفت معنی بی وی نه و با وی نه را در نیابد بس که چگونه
قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سعی کند و بجد مشغول شود حق سبحانه
او را چندان ادراک و یقین کرامت فرماید که این معنی دریابد که حق سبحانه بی وی
نبوده است و او غفلت نموده اهل الله را یقینی حاصل میشود که با هیچ نوع
گمان و تردد نمیماند در بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کسی را در بود وجود خود شکی
نیست هر چند جامه ها در بر دارد و جسم پوشانند وجود خود را گم نمیکند و فراموش
نمیکنند و در شک نمی افتند و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت
عربی و فارسی شود و مجرد از جهات آن زبان بمقام شجره بیعت رسد و طالب را ثمره و قوت
رسد که از وی بر تواند خورد و قوله تُؤتِی اُکُلَهَا کُلَّ حِینٍ ذکر چون حبه است که شجره
معرفت از وی میروید کما قال سبحانه مَثَلُ کَلِمَةٍ طَیِّبَةٍ کَشَجَرَةٍ طَیِّبَةٍ همچنانکه شجره
از حبه سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و
تشکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جهات ست از مضمون کلمه ظاهر شود
و فرمودی که در ذکر دل را حاضر مده بیاید مفهوم ذکر را بر دل حمل کرد تا وقتیکه
دل از مفهوم ذکر متأثر شده خود بحرکت آید آن زمان کار بوی بازگذارد و در رساله
خود نوشته اند که ذکر از قالب گفته شود نه از معده یعنی میباید که اثر حرارت ذکر
بدل رسد بیش از وصول بدل در مجاری معده و غیر آن منقطع نشود و وقوف
قلبی آنکه هر بار که اِلَّا اللّٰه میگوید دل خود را بخدای حاضر میدارد و همچنین طاق

لحاظ گفته میرود تا آن زمان که بیک نفس نسبت و یک مرتبه برسد پیرگاه دیابنجا رسید
محل نتیجه است به بینید که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که اورا بود چیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است واگر نتیجه نداده است دلیل است به بیجا حاصل عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کنند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضاست
بجاری مقدور وسیله است برای نیل درجات معرفت مولوی عبدالرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهریست که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک وانچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می نامند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسی بر شمارند اول
بدیهایی که در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود وجه آن
بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود همه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود
ولقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر دران میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ خالی نیست و بهر گاه که
بگدایی بدر خانه آنکس نخواهد آمد از کجاست که دران شهر زنند ولباس مجهول صاحبدلی
نیست واکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بسیار گدایان
میکنند و روزی از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای می ردم

عافیت پیچیدہ ام در کنجی بفراغت نشستہ ام فرمود حضور و عافیت نہ آنست
کہ پای در کر باسی پیچی و در گوشہ نشینی عافیت آنست کہ از خود باز رستہ باشی
آنزمان خواہ در کنج نشینی و خواہ درمیان مردم باشی و فرمود کہ علامت
جوانمردی آنست کہ دایم کسے محزون واند وہناک بود در کارخانہ الٰہی فارغ
نشستن خوب نیست کسی کہ دردی حزنی واندوہی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی کہ حزنی و اندوہی دارد از وی بوی جمعیت و حضور مے آید نسبت
خواجگان با قدس سرہم در صورت حزن و اندوہ ظاہر میشود و فرمودہ
محبت ذاتی کہ یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببی و جہتے معلوم نباشد واین
درمیان مردم بسیار است کسیکہ ویرا بجناب حق سبحانہ چنین محبتے پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بہترین انواع محبت ہست نہ آنکہ ہرگاہ کہ لطفے بیند
دوست دارد و ہرگاہ کہ عنفی بیند بے میل شود شخصے پیش ایشان گفت کہ
فلان درویش ذکر جہر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت
ہمان ذکر ریای او را کفایت ہست از ہمان ذکر ریائے او نورے پیدا شود کہ ہمہ
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند کہ گفتہ اند ذکر جہر را خاصیتی ہست
کہ ذکر خفیہ را نیست زیرا کہ چون نفس بتعقل مفہوم ذکر متحقق گشت اور ا تخیلہ تخیل
لفظ آن متاثر میشود ثانیًا قوت ناطقہ بتکلم و ثالثًا قوت سامعہ بسماع رابعًا
قوت متخیلہ بار دیگر و ہمچنین نفس و قوت عقلیہ و این حرکت کہ دوریہ بر وفق حرکت
دوریہ وجودیہ و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری
کہ صورت آن حرکت معنوی ہست در حصول آن تحقیق است در روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است آنا
جلیس من ذکرنی کسی که اورا این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود درینکه
چند کار ناشایان است وفعلهای ناخوش صادر میشود این ملاحظه نیست
چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است
ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگوئید
فرمودند آنکار که یکدیگر را ازمائی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه
اولیاء الله مقتبس از مشکواة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن
وحدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا سخنان ایشان
بادب وحرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد روزی
فرمود که امروز مرا در خاطر رسید وجائی ندیده ام که مظهر علی التحقیقت صورت
منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود
از حال ظاهر واوصاف واحکام وی درمیان مظهر ظاهر باشد وجوهر آئینه را این
حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و
در رفتار بسر قبر که جانب راست بچپ وچپ براست آمدن بود بزرگی گفت که
معنی این آنست که جسمانی را روحانی برند و روحانی را جسمانی آرند شخصی تفصیل
این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت
است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که
روحانی را جسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی اورا
صورتی مقداری که عبارت از کمی وکیفیتی تواند بود وپیدا شود وآنکه جسمانی را

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آن نسبت ظاهر روح را که اول تعلقی با این جسم کثیف داشته است و از آن حیثیت او را اینجا جسمانی می‌گفته اند بعد از مفارقت از این جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود به غایت لطیف که نسبت بآن متعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات انسانی ازو ظاهر است و صفات سبعی و شهوت درو مخفی چون گفته اند که جمیع معانی در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهی که در وی صفتی از صفات سبعی مبطن بوده باشد هر که آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آنچه روحانی که آن صفت معنوی مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابنُ آدَمَ فِي نَفَقَتِهِ كُلِّهَا اِلَّا شَيْئًا وَضَعَهَا فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطات وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر است یعنی آن بخاطر میرسد که مراد باب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد بیابد مگر آن نفقه که بهمت و نیت وی دران متجاوز از عالم اجسام نبود و خاص از بهر فواید و حظوظ جسمانی و لوازم آن کنند و فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد و بنفس او هیچ عمل ویرا دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

مگر آنکه ملکهٔ حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکنند
همین است جوانی غنیمت است چند روز برخور و ریاضتی میباید کشید و به سبب گنجکی
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
نشود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود کسیکه خمر خورده از دایرهٔ اسلام بیرون رفته
یا ددی و سبعی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
درنده ۱۲
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیز خوردن هیچ نمیداند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده اند هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت ازین چیزها پیدا میکند آن کیفیت هم درخور سر و ریش وی ست
واو عطف ۱۲
و همدرین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر است و بسی مردم نیک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بوالفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان بیاورید تا ابتدا بر نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دارد پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیکدست شکست بانکس تعرض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست طعام مردم نگریستن ازان مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند پر گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

خاموش بود و روزی کسی از ایشان التماس نمود که مرا تعلیمی فرمائید که لبقیة العمر بدان مشغول باشم فرمود که کسی از حضرت مخدوم مولانا سعد الدین کاشغری قدس سره همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی

ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ۔۔ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ۔۔ خواهی بینی جمال معشوق ازل ۔۔ آئینه تو دل است رو در دل کن ۔۔ مولانا عبد الغفور قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در پیش او سخن رفت فرمود که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است در آنکه ابو الجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی از ایشان است و ابو الجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را بهم مالیده و فرزندان از آن تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است پس در کثرت خفیف است لاجرم در ایشان سخافتی است و خنثی تخصیص که در رحم با آن منضم شده باشد پس ایشان بغایت سباک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی آدم و غیر هم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل زود دیگر نمیشوند و از نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بهیچ طرف

از بیرون ولیبا نگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محجوبی بر جای خود میباند و اشارا کار ما و حرکت ما
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم حلبس ایشان برین وجه تشریف از الله ست که بان مرا الهام گردانیده و فرموده اند
که در میان جن حلم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی نهایت
قاصر بود خصوصًا در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و
هوائی اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب ست و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که میباشد بعضی از مضاربه و محاربه
ایشان ست در میان گردباد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان آشوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت
که لازم ذات ایشان ست چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود و بیبرزخ
روحی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقت قیام
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را به زمهریر عقوبت کنند چون از آتش چندان متاثر نمیشوند اگرچه
از آتش دوزخ میشاید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرم تر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسی افگند
تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند
و گاه گاه شیطان معنوی کارها کند که شیطان صوری نتواند کرد مثلا شیطان
صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث
واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند وی را از
ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و وی را بر آن داشت
که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آن را سنت حسنه نام نهاد
تا مردم به آن عمل کنند تا وی را در آن اجر بود و از این حدیث غافل ماند که هر که
دروغ بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر هم شیخ
قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلا تلاوت قرآن را با آواز بلند در دلی
القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را با آن منضم ساخت
تا او را تعالی گویند و او را ریا و سمعه باطل گردانید مثل این امور بسیار است صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه
نفس ادراک معرفت سبب عبادت اضطراری در رحمت عام است ادراک ادراک که
علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر و سلوک وی در رحمت خاص است در شرح
آنچه گفتی فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنا بر اصطلاحی دیگر از این ادراک
بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرک را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود
حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیراکه هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا در یابد اول وجود را دریافته است
بعد ازان آنچیز را پس وجود بمثابه نور است که اول وی مدرک شود باوراک
بصر انگاه اشیاء محسوسه وچون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثرست از آثار وجود ولوازم آن بر وجه اضطرار واین تاثر انقیاد و
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع ست که اگر خواهد واگر نه متاثر
شده وقبول وجود خارجی ولوازم آن کرده ونفس این انقیاد وتذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال واین ادراک بسیط بموجب ظهور رحمت عام است که عبارت ست از
فیض وجود آنست که منبسط ست بر مدرکه وبسائر موجودات وملقب است بنفس
الرحمن وادراک ادراک را علم گفت بنابر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد یعنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است ومنقاد ومستسلم او بحسب واقع وبحسب
حال اینچنا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالی وقبول اوامر ونواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن وحال ارادت او موافق واقع گردد واین ادراک مرکب ست که موجب
عروج بر مراتب عالیه وسیر وسلوک ورحمت خاص ست که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ در این مقام تطبیق وی درست
می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری وچه باعتبار عبادت اختیاری واکابر
گفته اند که سر عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد وتذلل حاصل ست وارادت مطابق شود

بجال واقع و در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر دران مضطر شوند که بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب متناهی باشد پس چیست که کفر متناهی را عذاب نامتناهی هست امام غزالی قدس سرہ فرمودند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک انعمعنی فوق دریافت ناقصه ماست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشاء جاودانی خواهد بود و بر حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که کفر جهل است عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح و ادراک وی امور حقیه است و صفت جهل آخر مرتفع میشود و در چند موضع از کلمات قدسیه ایشان که بعضے خادیم جمع کرده اند فدغه می بود و بخدمت مولوی اوستادی عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن شش رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند انچه از مردم واقع میشود اگر در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل است که باقدار و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور شد نظر بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسله امور این عالم بر انتظام خود بماند و اما نفی

بشریعت شریف راہ نیابد در آنصورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب رضای حق سبحانه و خوشنودی رسول وی است صلی اللہ علیہ وسلم و در ضمن آن جنگ و آشوب نیز فائدہ صورتا و معنا مندرج است و اہمال و اہمال در آن جز الحاد و زندقہ ہیچ نیست رشحہ در شرح این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ بدیدہ قضا و قدر نظر مے باید کرد و ہمہ کس را تمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ نشود میفرمودند کہ یعنی تمثیل آن چیزے با امر تکوینی حاصل شدہ باشد و این اضافت است بادنی ملابستہ و امر تکوینی امر بیواسطہ را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحہ در معنی این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ ارادہ وجہ باقی مستمر است میفرمودند یعنی ارادہ حصہ وجودی کہ موجود را حاصل است و آئینہ وجود مطلق اوست مستمر ہمان حصہ است بامعنی کہ سالک بران حصہ غالب میتواند شد و ویرا آئینہ جمال مطلق میتوان گردانید و فرمودند کہ معنی دیگر ہم بخاطر می آید کہ از ارادہ وجہ باقی توجہ بوجہ خاص گیرند و چون نتیجہ این توجہ افنای غیریت و اثبات حق سبحانہ تعالی پس آنجا کہ حق سبحانہ مثبت بود ہمہ اشیاء مسخر باشند و در انحال حق سبحانہ از باطن این ارادت مسخر اشیا بود رشحہ در معنی این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ در فتوحات مذکور است کہ سر ظہور عالم معلوم نمیشود الا بمجاہدات کثیرہ و ریاضات عظیمہ میفرمودند کہ از یحبہا الہمم مراد آنست کہ مرمی قصد و ہمت او ذات حق سبحانہ باشد و تا ہمت موجود نشود و صاحب این ہمت مجاہدات کثیرہ و ریاضات عظیمہ بر خود نگیرد سر ظہور عالم کہ از جملہ اسرار غامضہ است بروی منکشف نشود و مجرد

این ناہمتی بی اتحاد و مجاہدہ و ریاضت یا مجرد مجاہدہ و ریاضت بی تحصیل این ہمت
پاہیچ نالہند و نتیجہ ندہد رشحہ در معنی این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ بعضی
عارفان را قدرت آن دادہ اند کہ ہرچہ خواہند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست کہ مخلوق عارف باقی ہست مادامیکہ آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرمودند کہ لازم نیست کہ عارف متوجہ مخلوق خود بتوجہ حسی
شہادی بلکہ اگر در حضرت مثال متوجہ صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شہادی پس مادام کہ آن توجہ از عارف باقی ہست آن
موجود شہادی در حضرت مثال یا حضرت شہادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شہادت وہرگاہ کہ آن توجہ منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحہ درین سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ شیخ بہاؤالدین قدس سرہ
چندگاہ براسپی سفید سوار میشدند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیدہ شد
وی گفت اختیار اسپ سفید از جہت آنست کہ بعضی تجلیات صوری چنین مشہود
حضرت شدہ است میفرمودند کہ خصوصیت ہر صورتی نسبت ارباب مشاہدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی ہست کہ در صور اشعار
برایشان منکشف میشود مثلاً موسی را علیہ السلام تجلی صوری در لباس درختی کہ در
وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی اللہ علیہ وسلم در صورت جوان
مخطط روی نمود چنانچہ بعضی احادیث بآن ناطق شدہ انتہی کلامہ پوشیدہ نماند
کہ حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سرہ در بعضی از مولفات خود نوشتہ کہ رأیت
ربی علی صورۃ الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاؤالدولہ قدس سرہ در بعضی

از مصنفات خود نوشته در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات
صوری می بینند و آن باثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات
نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که
باثار نسبت دارد حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات
و معادن و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکے از موالید ثلثه تجلی کند وقتیکه
تجلی از ان در مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد
از ان بدیگر مولود تجلی کند بعد از ان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنانکه هرگاه
تجلی کند از معادن وقتیکه به نباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق
معادن است تجلی کند چه وی اقرب معادن است بمرتبه نباتات که در وی نشاء از نمو است
و هرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخل تجلی کند که افق نبات است
و اقرب نباتات است بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در وی بود که اگر سرش
از تنه بر دارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص اوست که تا شاخی از درخت نر بر درخت
ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات است تا نر بماده نه پیوندد ماده
بار نگیرد و هرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلی کند که
افق حیوان است و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت
دیگر فوق افق انسان نباشد در تجلیات صوری نهایتش آنکه نهایت هر تجلی صوری
در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بالصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود و سالک
را مزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر وی تجلی کند هم بصورت او چنانکه سالک
دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

محاظ خود یا بدمعنی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی اللہ و ہل
فی الدارین غیری و امثال آنہمہ ازین تجلی رو نماید و بسیار اہل کشف را کہ قدم
لغزیدہ درین تجلی صوری بود تا چنین جرأتہا نمودہ اند و حکما را منزلۃ القدم
در تجلی معنوی بود کہ روی از متابعت انبیا علیہ السلام گردانیدہ اند و بعدر کات
معنوی خود مغرور گشتہ در حبایہ ضلالت ہلاک شدہ اند چون اولیا ہمین متابعت
پیغمبر صلی اللہ علیہ آلہ وسلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سہوی در وجود
آمدہ در حال صحو از ان توبہ کردہ اند لاجرم حق سبحانہ ایشانرا از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور دادہ و بتجلیات ذوقی ذاتی رسانیدہ و از منزلۃ الاقدام
رہانیدہ و تر لیشانرا بنعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیدہ ذلک
فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی با شیاء کہ وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلا زید متصور در ذہن حقیقتی ست کہ این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شدہ و منضم بوی گشتہ و آن حقیقت بواسطہ این ضمیمہ مبدء آثار شدہ
پس بحقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چہ از وجود تعبیر بچیزے میکنند کہ مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام ہیچ شئی بوے و اختلاف ست حکما و صوفیہ را
کہ آن وجودیکہ مبدء آثار موجودات شدہ چہ وجود است شیخ رکن الدین علاؤ الدولہ
و قلیلی از صوفیہ و اکثر حکما و متکلمین بر آنند کہ آن صفتی ست از صفات حق سبحانہ تعالی
کہ افاضہ وجود کردہ بر موجودات و مسمی است بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیه محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلی از حکمای و متکلمین برآنند که آن وجود است که
مبداء آثار شده هم وجود حق است سبحانه که عین حقیقت وجود است لا غیر پس همه
ممکنات موجود بوجود واجب اند لیکن ذات او را با اشیاء علاقه معیتی واقع است
که آن معیت مجهول الکیفیت است و هیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیاء و اولیاء
کما هی پی بسر آن معیت و حقیقت وی نبرده تا آنکه جمعی از افراد انسان
مطلع شده اند بر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و لیکن مشابه این علاقه است
که بقدر مناسبتی دارند نه آنکه فی الواقع چنان باشد نسبت عارض است بعد و ضمن
نقیری بعد از وفات ایشان بچند روز شبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوما
چون بدار آخرت نقل کردید از سر توحید وجود و نسبت معیت وی با اشیا که حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شما را چه معلوم شده
فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله می باشد فرمودند که چه میگوئی
که مذاق عاشقی آنست که اینجا هست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزاء
مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیة آن اجزاء بالکلیه
و بدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نمی ماند اما حسن های این عالم
که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و هرگز تغیر و تبدل نمی پذیرد
چه میان اجزای آن ضدیة و مخالفة نیست لاجرم اینجا همه عشق و عاشقی بر قرار است

تا حبس آنکه در ابتدای انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه ای که روح را
به بدن می باشد و شکر روزی تشویشی بجوهر روح راه می یابد اما چون صاف و پاک
میشود و باز بجهان بهره مند است در عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
تا زنده نیستند با افشای اسرار آخرت این جگر نیست گفتند که این سخنی است و اهای
که خواهد گوید در اصلی ندارد که هر وهم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه و سلم
دیگر اهل است را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث با آن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه آن است
دماغ است و چون دماغ تنقیه مییابد به آئینه مشعلة القوه دماغی میشود و آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور او بمعنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد مولانا
علاء الدین آبیزری قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از آن گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک خود گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله پیش از شروع در سیر الی الله

چون لا اله الا الله گوید باید که لا معبود الا الله اندیشد و از سیر لا اله الا الله
چون الا الله گوید باید که لا مقصود الا الله اندیشد و تا سیر الی الله منتهی نشود
و قدم در سیر فی الله ننهد لا موجود الا الله اندیشیدن کفرست و میفرمودند که هر طالبی که
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین اوست بعضی سنتها بر حضرت
صلی الله علیه وسلم فرض بود و فتهجد به نافلة لک اشارت باین ست
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیرست و همه سعادتهای ظاهری
و باطنی بر آن موقوف میفرمودند که این فهم یعنی حصول نسبت نه بکار میشود
نه بیکار بکار نمیشود اگر نا قابل ست و بیکار نمیشود اگر قابل است و میفرمودند
که هر طالبی مبتدی که کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست که با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند که این کار که آدمی را
افتاده است هیچ موجودی را نیفتاده است از طاعات رسمی و عبادات عادتی
هیچکار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند که درین طریق باید که هیچ چیزی
ملحوظ طالب نبود نه دنیا نه آخرت نه نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست
که او را برای شناخت خود آفریده اند و اگر نه برای بهشت آفریده اند یا برای
دوزخ میفرمودند هر که درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند شعر هر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند ٭ و این سخن
شیخ محی الدین عربی است گفته اند هر که در تحت فلک قمر ماند ماندن این سخن برا

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از خود خلاص ناشده میمیرند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که بصدق ایمان آورده او رخنه در فلک انداخته
که عاقبت ازان رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود و بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود میفرمودند چون مکروهی بمرد رسد اگر بنده خود است او را تفاوت
کند و اگر بنده خدا است تفاوت نکند بیت اگر از درد شوی کشته مبر نام دوا
لاف وحدت زده مگس از آزار شد نفع و ضرت گر تفاوت می کند مشرکی
باشی که او ثبت میکند و میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس الله ارواحهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرند و
شیخ عطار تائید این قول میکند آنجا که میفرماید بیت هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافرست اما نهان است اگر آن غافلی پیوسته بودی در اسلام
بروی بسته بودی و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید پورانی علیه الرحمة می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی یا بنا کن خانه در خورد پیل یا مکش بر یار ازرق پیرهن
یا بکش بر خانمان انگشت نیل و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را هیچ نداند دیگران را نیز چون خود میبینند چه حکم غالب راست همچو پلهٔ ترازو که
هر کدام گرانتر است دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر
همه عالم با این کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشند و رنگ خود دهد انتهی کلامه راقم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دیدم این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشانند چنانکه نظر او بر که
افتد غیر خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر [illegible]
در ایشان از پادشاه هستانه بیند و ندانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند
اِذَا تَمَّ فَقْرُهُم فَلَاهُم اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زنند که بعضی حاضر نشوند و اگر همیشه حاضر باشند هیچ نعره نزنند بالک حضور
و آگاهی موجب افنا و بی شعوری است و در این مقام نعره زدن نمی باشد که
نعره زنند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند
و دود بر آورد هر که نکشد کمان غم دلبر دو سر گشتهای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی ترا نهفت سوز دل [illegible] که مرا عشق نگارم برلب دم همسایه نشست
زناله من نه خود گم گشت مرا ناله چو عشقم بفسرد دم چون با همه همه بسوخت
کم گرد و دم میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی الکاسب حبیب الله
گفته مراد کسب رضاست یعنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند این معنی را
که راضی باشد بهرچه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بلقای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

خلق را بخدا چون ازان طرف دری بر روی خواص گشاده شود ایشان را حیرت
معلوم گردد که دانند و بینند که همه خلق رو دران درآورده اند روزی این حدیث خواندند
که اَفضَلُ اِیمَانِ المَرءِ اَن یَعلَمَ اَنَّ اللّٰهَ مَعَهُ حَیثُ کَانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک دارد بیت یار با تست هر کجا هستی نه جای دگر چه خواهی اسی
او باش نه با تو در زیر یک گلیم است او پیش بر وای حریف خود را باش نه
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال بحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم و صفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابو الوفای
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آید باطل نه پس منکر باطل نشود و
جز جاهل نه در کل وجود که ظاهر حضرت حق بینند نه باشد ز حقیقت الحقائق غافل نه
و فرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آوردم و شبی در اوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده عجمی بود بغایت شریر
و بد نفس که بشرارت نفس او کسی ندانستم و همه اهل دیه ازوی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و دران محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است ع لَاتُنکِرِ البَاطِلَ فِی طَورِهٖ
فَاِنَّهُ مِن بَعضِ ظُهُورَاتِهٖ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابو مدین مغربی است و بعض
ابیات دیگر سخن انیست بیت وَاَعظَمُ مَنَاسِکِ بِمِقدَارِهٖ نه حَتّٰی یَرٰی فِی حَقِّ اِثبَاتِهٖ

فالحق قد یظهر فی صورة ما ینکر الجهال فی ذاته ومیفرمودند که اگر میان آنکس که لقمهٔ حلوا در دهان تو می نهد و میان آنکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت نقصان تست در توحید ومیفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون غیر وسوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات وافعال است یعنی ما را بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی وصفاتی وافعالی خلاص گردان ومیفرمودند که حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را میگفت وفرعون که انا ربکم میگفت صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول بودی ومیفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و وکلوخ میمالیدم وفریاد وبیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر کرا ذرهٔ وجود بود ها ببین هر ذره در سجود بود ها مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که گفته بود روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند و از آن سکوت استمداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که از آن فائده گیرم و بهره بیرم فرمودند که هر که از خاموشی ما بهره نمی یابد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت وهم از حافظ مسطور نقل کردند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند بیت بهر صفت که بیسر شوی بکن جهدی ها که خویش را ببر کوی آن نگار کشی الخ

ولفظ کشتی را بفتح کاف خوانند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویش را ببر کوی
آن نگار کشتی و لفظ کشتی را این بار بضم کاف خوانند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی به چنگش افتاد خوش و الا قرار گرفت و ما میگوییم بلکه همای صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که هر دم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم و هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت بمضمون این سخن
فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار که
در تاخیر آفتهاست جانسوز بفردا افگنی امروز کارت بهانه کند های طبع
حیله آموز قیاس امروز گیر از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی در پیش آمد و این بیت بر من خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یاد گیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز در اشقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا محبتی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس ما بباطن بر و اعتراض کردیم که پیری صوفی بعد از نود سال نزاری
دنیا از توجه براست می طلبند اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که قبله سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسماء و صفات خلاص باشد و این بغایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرمودند که سی سال باشد که قدره بر غفلت نمانده است اگر خواهیم که زمانی خود را غافل
گردانیم هرگز قادر نیستیم بعد از آن این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که
فراموش نیستی نفسی ۔ اگرچه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ۔ روزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از آن این بیت
خواندند بیت قصاب بود اگرچه که ما ز به کشت زار همچو ابریم در ده هم بر کنار آییم
میفرمودند که مثل من و غابی است که بر روی بحر است اگر میخواهد سر آب فرو میرود
اگر میخواهد بر روی بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوش آنمعنی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوه بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی آنمعنی را بپوشید و هنوز اثری از آن
باقی است و این گفتگوی امروز من کلمتی یا حمیتست و بخلاف معهود آنروز در سخن بسیار
میگفتند و روزی میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نکشاییم سخن گفتن بسبب ضرورت است
پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجه آنکه لب بر دوزند

و در توحی نگرند ع بر در تو مقیم نتوان بود ع حلقه میزنند و میگذرند ع شیخ عمر باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند بزرگوار خود خاوند طهور را میگفته اند که طهور تا اشو صوفی مشو و این مشو آن مشو مسلمان شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی میدانی گفته که میدانم فرمود پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت معلوم و جای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرموده که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم اینهمه میکنیم امانه من میکنیم ع شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالها خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای عبودیت و الاحق واحد است و توحید واحد محال کما قیل ع ما وحّد الواحد من واحدٍ اذ کل من وحّده جاحدٌ و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند که رد دل از دشمن است و دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی از ان میخواندند و از انجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است چشم دلداری ع نگاهدار نظر از رخ دگر یاری ع هلا مباد که چشمت بچشم تو نگرد ع درون چشم تو بیند خیال اغیاری ع کجاست در همه عالم چنان سراندازی ع که عاشقی

لیکه آنجا الا ای بیت عیب که هنوز رزید عشق بیجران ای زاری کند ادا الست بنجیا
پس پرده غیب هست ای شیرزاد بیشه عشقم قوی در کار خود ای کوه صبر من بیا
تا ز در باز و بنگر ای خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیدا است حال مردم رندان چنانکه هست ای خرم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
ونیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرده بر سنگ نشسته
کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ای درون دیده اگر نیم موست بسیار است ای ونیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ای توحید بنزد او محقق نشود ای توحید حلول نیست
نابودن تست ای ورنه بگزاف آدمی حق نشود ای حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحرها بحمام پیرهری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را دغدغه اجرت نشود و اگر شود مرا نیاید در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام آنچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و ازین جهت حالا بحمام رغبت نمی شود و بحمام کم میرفتند باین جهت و میفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشند که مقتضای وقت

حیثیت ذکر و مراقبه وقتی است که دران وقت خدمت نباشد که ازان راحتی بمسلمانی
رسد خدمتیکه سبب قبول دل است بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمره خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلَی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل باثر و ثمره و
نتیجه که صحبت مومنین است برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاءالدین
و متابعان ایشان بآسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آن است که خدمت
و تواضع از جمله احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون
ایشان بتمامی مشغول اند بنفی خلق و نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بخشد بضرورت
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و از کسی خدمت قبول
میکنند که در وی استعداد آن میابند که روز بروز از طور و طریقه ایشان بهره مند
شود و علاقه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده بهر که امیدواری
دارم و برا خدمت میفرمایم و این بیت خواندند بیت همت ترا به کنگره کبریا کشد
این سقف گاه را به ازین نردبان مخواه پس فرمودند که من همچنین میخواهم که
خدمت ترا به کنگره کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّا اَعْطَیْنٰکَ
الْکَوْثَر میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام اوست هر آینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آئینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند اینچنین کسے را
که مسمی ست بما سوا سبب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیة اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را ابدایتی است و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتے که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را قوتی داده که بآن قوت قیام بحق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگویند بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خود در آن نیست که داند
که او معدومی است که او را نه ذات است و نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را بسر در
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیة قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکور بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کنند فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده است
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از این جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه و
در معنی آیة فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیة متناول دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیة مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل جحود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشانرا
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشانرا مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد بآنکه اعراض کنند از چنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود دنیهٔ کون
مستغرق شده بانمعنی که ایشانرا بذکر گفتن کلیفت نفرمایند و در معنی آیة وکونوا مع
الصادقین میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بحسب صورت است
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونتی
بحسب معنی آنست که اندر نگذارد باطن طریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
وابستگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشند بلکه خیال ایشان زود
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کنند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون اینمعنی
را بر سبیل دوام رعایت کند سر وی را با سر ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
در این واسطه آنچه مقصود اصلیست حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هرچه مسمی بغیر است از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است رمح صدق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی در نهاد
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه راست بجانب حق سبحانه تعالی بر سبیل دوام هیچ نیست و در معنی این آیة فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ؛ با هرکه نیست عاشق با او مشو قرین پیش استادی که
او نحوی بود جان شاگردش ازو نحوی بود ؛ باز استادی که او محوی بود جان شاگردش ازو محوی بود
آدمی را از آن سبب که استعداد او با تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است که دائم عمل یا کشفی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مقاومت تواند کرد جذبۃ من جذبات الحق توازی عمل الثقلین موید
این است و در معنی کلمہ لا الہ الا اللہ میفرمودند کہ بعضے اکابر ذکر لا الہ الا اللہ
را ذکر عام گفتہ اند و ذکر اللہ را خاص و ذکر ہو را ذکر خاص الخواص و حال آنکہ
ذکر لا الہ الا اللہ را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا کہ تجلیات حق سبحانہ
نہایت نیست و در آن صورت ہرگز تکرار متصور نی پس در ہر آن نفی صفتی میکند و
اثبات صفتی پس ابد الابدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند کہ معنی لا الہ
الا اللہ چنین یعنی کہ اللہ اسم ذات است از حیثیت ہی ہی آن تواند بود کہ لا الہ نیست الہ
کہ عبارت از مرتبہ الوہیت است یعنی ذات مع الصفات الا اللہ مگر ذات بحت
منزہ عن الکل این معنی را پر از خود دور نمیباید داشت زیرا کہ در زمان خلوی دل از
اغیار مشہود سر جز ذات مقدس ہیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجہ
عبد الخالق قدس سرہ میسر است ہم من فہم سہ بانگ و دیگر دم اگر در دہ کس است
و در ہمین معنی میفرمودند کہ مبتدیان طریقی خواجہ بہاء الدین را قدس سرہ در اول
قدم چاشنی از غیب ہویت حاصل است و در معنی کریمہ قل اللہ ثم ذرہم میفرمودند
کہ مراد آنست کہ بنفس ذات متوجہ باش نہ بصفات و در معنی آیہ یا ایہا الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند کہ اشارت است بتکرار عقد یعنی ایمان کہ پیش این طائفہ عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانہ حق تعالی امر کردہ است کہ تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمائید و بدانید کہ این وصف از آن شما نیست و در معنی آیہ کریمہ فمنہم ظالم
لنفسہ ومنہم مقتصد ومنہم سابق بالخیرات میفرمودند شاید کہ فمنہم ظالم لنفسہ اشارت
باشد بطائفہ کہ بنفس خود ظلم کردہ باشند بآنمعنی کہ از ہرچہ از مراد وی باشد از

لذات وشہوات وی را نحو وصم گردانیده اند ودر جمیع احوال مخالفت وی را لازم
داشته اند تا مستعد قبول موہبت گردد نظر برین تحقیق این گروه از مقتصدان
در میین باشند ومقتصدان از سابقان بالخیرات ودر معنی آیه سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر قلب
مهیمن واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نسبت
بآنکه ذات غیر حق سبحانه موجودی نیست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورة بهیچ چیز
ایمان نداشته باشد لاجرم لا یؤمنون وصف آن بزرگواران آمده ودر معنی آیه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالک خواهند یعنی چون حق سبحانه بر دلی بقهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد وپس در ان دل صدای لمن الملک الیوم در اندازد
وچون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که للّٰه الواحد القهار صدای
سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي وَأَنَا الْحَقُّ وَهَلْ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي وامثال آن از این مقام است
ودر معنی آیه يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه وچون حق تعالی العلیم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان وآب واسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهرچه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه وروزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند وسخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد بهر وجهیکه توانید خود را گم کنید سعی نمایید که شهود احدیت
در کثرت حاصل شود وبعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کوثر یعنی شهود واحدیت در کثرت و در معنی آیهٔ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ سخنان میفرمودند و در آن اثنا بتقریب گفتند که بقای بعد الفنای را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت بشعور و حضور باز گشت مظهر تجلیات اسمای فعلی میشود و آثار اسمای کونی را در خود باز مییابد و میان هر یک از آن اسما امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزوی لایتجزی از اجزای زمان در خود اثری از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آنا فآنا آثار متنوعه متلونه را در باطن خود می یابد و به اعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی در اقصر زمانی از ازمنه و این نهایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب ولایت خاصه باین معنی بر سبیل ندرت حاصل شود و آیهٔ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ مبین این معنی است ع هر دم ازین باغ بری میرسد ❊ تازه تر از تازه تری میرسد ❊ اما آنچه در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد می یابد رشحه در معنی حدیث اَلْقَنَاعَةُ کَنْزٌ لَا یَفْنٰی میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو ناپخته بیارد همی نان جو پخته نکند آنرا انتظار آن قدر خورد که دست و پای جنبد از برای طاعت کردن میفرمودند بر وجهی میباید که همیشه میسر شود و در خوردن و پوشیدن قناعت باید کرد بچیزی که از آن ناپایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و فرمودند هر گاه کسی گرسنه شود یک تا دو دست گرنج یا آرد ویرا کفایت میکند هر که چنین کرد بیاسود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلاً که در آن آب نبود و نه آبادانی و از هیچ محل امید طعام نباشد و برای طعام هیچ دغدغه نباشد

در باطن دمی نیز ہیچ تضرع نبود میتوان گفت کہ امروز قناعت بحقیقت حاصل
شدہ است و در خبر است کہ میفرمودند کہ اَلتَّکَبُّرُ مَعَ الْمُتَکَبِّرِ صَدَقَۃٌ تکبر دو نوع است مذموم
ومحمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای وبچشم حقارت در ایشان نگریستن وخود را
از ایشان زیادہ دیدن وتکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانہ وتعظیم
بر غیر حق سبحانہ باینمعنی کہ ہر چہ غیر حق است سبحانہ در نظر وے حقیر وبیمقدار شود و
علاقہ التفات وی ازان منقطع گردد واین تکبر اصل است وموصل بمرتبہ فنا و
میفرمودند کہ در حدیث وارد شدہ کہ شَیَّبَتْنِیْ سُوْرَۃُ ہُوْدٍ ونیابرا آنست کہ در سورہ ہود
امر باستقامت واقع است کما قال سبحانہ فَاسْتَقِمْ کَمَا اُمِرْتَ واستقامت امریست
بنہایت صعب زیرا کہ استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال واقوال
واخلاق واحوال بر وجہیکہ تجاوز از انچہ ضروریست در مجموع افعال صادر نشود
واز طرفین افراط وتفریط مصئون ومحفوظ باشد ازینجاست کہ گفتہ اند کار
استقامت دارد وظہور کرامات وخوارق عادات را اعتباری نیست ودر معنی
حدیث اَلْیَوْمَ تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَۃٍ الحدیث میفرمودند مسجدی کہ حضرت علیہ السلام نماز
میگذاردند چندین دروازہ داشت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در مرض اخیر فرمودند
تا اکثر درہا را بستند وآن در کہ بر خانہ صدیق اکبر رضی بود باز گذاشتند پس فرمودند
اَلْیَوْمَ تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَۃٍ اِلَّا فُرْجَۃَ اَبِیْ بَکْرٍ یعنی امروز بستہ باشد ہمہ شگافہا الا شگاف ابی بکر ارباب
تحقیق درینباب سخنی دارند آن آنست کہ حضرت صدیق را رضی اللہ عنہ کمال نسبت حبی بحضرت رسول
علیہ السلام بود وآنحضرت درین حدیث اشارت باینمعنی کردند کہ ہمہ نسبتہا وطریقہا در جنب نسبت حبی مسدود است
وانچہ موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی کہ اعتقاد ووابستگی را لائق باشد

در طریقه خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است ز حیثیت این
نسبت جذبی است و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی است
وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت جذبی این ابیات خواندند ابیات این دریچه
سوی یوسف باز کن ٭ در تماشا فسحت فرجه آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمال دوست دیده روشن است ٭ و میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ گفته است ای وقت مستمر شامل لجمیع
الاوقات یعنی سر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که در آن هیچ چیز گنجائی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بالقلب است
همه چیز را گنجائی بود از مصالحه دنیا و محاربه اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که کاملان را
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لَوْ دَنَوْتُ
اَنْمُلَةً لَاحْتَرَقْتُ اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آئینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِیْ رَبِّیْ فَاَحْسَنَ تَادِیْبِیْ فرمودند ای بان اَعْطَانِیْ
الْمَحَبَّةَ الْجَامِعَةَ لِجَمِیْعِ خَصَائِلِ النُّعُوْتِ الْمَرْضِیَّهِ وَالْخِصَالِ الْحَمِیْدَةِ الَّتِیْ تَقْتَضِیْ لِمَا یُلَائِمُ
حَضْرَةَ الْمَحْبُوْبِ در سطوت سلطنت محبت که قطب دائره توحید است چه چیز باشد
از آنچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصائل

حمیده و اخلاق مرضیه که حاصل نشود بعد از حصول محبت محب بنا بر جمیع دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت استاد تو عشق است چو آنجا برسی ✽ او خود بزبان حال گوید
که چه کن ✽ و میفرمودند که حضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا بمعنی که ملائم استعمال حرف لو است که آن کلمه امتناعیه است که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول اما هیچکس را اینجا بخاطر نرسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست در اینجا نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود مگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تلون و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند هم در ضمن ثبت رشحه ایراد میباید رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد از صحبت اینجا معیت و
آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که با یکدیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی به نسبت انسان که
خلقته بیدی ای بالاوصاف المتقابلة یعنی از جمیع اوصاف در وجود وی تمام
و از جمله اوصاف است حضور حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات خود
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانیه از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنرا منور گردانیده تا
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور وغیره از آن او نیست بلکه از آن حق است سبحانه و ویرا در آن هیچ
حق نیست آنچه پیر پیری قدس سره فرموده است که التحقیق بلا تخصیص محو یکست
اشارتست بر همین است رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فان ما فاته اکثر مما ناله میفرمودند
که تحقیق این سخن آنست که این طایفه بزرگوار بتمامی میرسند که هر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی از این طایفه را پیش خلیفه
غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند و این سه مثلا شی شود در اجر عظیم است که بر آن
مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافه حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد و سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد دیگری کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمایید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه میکنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری مینماییم تا باین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان معتقد گشت اگر این طایفه زنادقه اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه
ایشان را عذر خواهی کرد و با عزاز تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را مثلی است و آن آنست که شخصی چند دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکشد مذی سعی کرد تا صد ہزار دینار شد درین زمان آنچہ حاصل اوست از سرمایہ صد ہزار دینار در سود تجارت ہر آئینہ بیشتر است از آنچہ حاصل او بوده در زمان بیشتر از صد ہزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد مافات او زیاده خواہد بود از ما نال او میفرمودند آنچہ اکابر گفتہ اند کہ مَنْ غَمَضَ عَيْنَهٗ عَنِ اللّٰهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ لَمْ يَهْتَدِ طُوْلَ عُمْرِهٖ معنی وی آنست کہ دیگر تدارک زمان فوت شده نہ میتواند شد رشحہ میفرمودند در معنی آن سخن کہ عرفا گفتہ اند کہ اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ يَسْتَرِقُّوْنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استہلاک نیز موجب ترقی نسبت زیراکہ بتحقیق پیوستہ است و معلوم شده کہ ترقی باز بستہ بدوام عمل ست و زمان استغراق و استہلاک بحقیقت زمان باز ماندن از عمل ست بلکہ استغراق و استہلاک از احکام آن موطن ست کہ بطریق استعجال درین موطن ظاہر شده است اگر در موطن دنیا ظاہر نشدی در موطن عقبٰی بطریق اکمل ظاہر میشد پس بنا برین تحقیق ست کہ ارباب احوال تبرا کرده اند از احوال رشحہ میفرمودند کہ حضرت خواجہ محمد پارسا قدس سره نوشتہ اند کہ حَقِيْقَةُ الذِّكْرِ عِبَارَةٌ عَنْ تَجَلِّيْهِ سُبْحَانَهٗ لِذَاتِهٖ بِذَاتِهٖ فِيْ عَيْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَيْثُ اِسْمِهِ الْمُتَكَلِّمِ و فرمودند این مقام بی آنکہ مدتہا طالب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاہی حاصل شود میسر نیست بعد از آن اگر حیلہ دیگر بیارد دو این نسبت را از خود سلب کند عنایتی است از حق سبحانہ تعالیٰ پس این بیت خواندند بیت یک حملہ مردانہ مستانہ بکردیم تا از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم ہم رشحہ در معنی این سخن کہ بعضے اکابر گفتہ اند سُبْحَانَ مَنْ لَمْ يَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِيْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهٖ میفرمودند کہ عجز معرفت آنست کہ معلوم گردد کہ لَا يَعْرِفُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

انچه در ترکیب انسانی ظاهر است معرفت او از آن انسان نیست بلکه انسان آیینه شده است که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است این عجز هم منافی معرفت حضرت انسان نیست چنانچه بعضے گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است رشحه و میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است ان کنت فانما تغیرک فانت فان یا جمع و لا تفرقه جمع آنچه که ماهیت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت از ادای وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند هر که مضمون این سخن را دریافت و ذوق مدرک او شد خلاص یافت او از تفرقه اعتبار باز رست رشحه و میفرمودند که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع ماله علیه و ما لک علیک و جمع الجمع تجمع ماله و ما لک علیک و میفرمودند مبین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت الکیم اندر جهان هیچ هیچ ها چون الف او خود ندارد هیچ هیچ ها رشحه و میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکے از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمتر است اما هر چند شیخ میخواهید برای شما بفرستم و میفرمودند که مولانا رکن الدین اخوافی میگفت که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن این است که روزی در صحرای خدمت شیخ زین الدین کلال که از مشائخ بزرگ شیراز بود بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان را بر رخساره خود بسوده ام تا یاران استنجا کردند و هم از وی نقل کردند که میگفت اگر صورت ما در بهشتی را بر دیوارے منقش کنند ادبای آن دیوار به ادب میباید گذشت و میفرمودند که چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شده و پیرو در آن وقت حاکم واسطه بود بر دست محمد خیبر که از مشائخ وقت بود انابت آورد و توبه کرد محمد خیبر ویرا پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب گفته است که این فرستادن نه ازان جهته بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود لیکن ادب جنید نگاهداشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال ویرا کسب فرمود و گفت وجه آنرا برد مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده بازمیده دبعد ازان هفت سال دیگر ویرا آنچه دست خلاجا و طهارتخانه بازداشت تا کلوخ استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال ویرا طریقه گفت و بریاضت امر فرمود میفرمودند که سهیل ابن عبد اللہ تستری مدتی مدید ریاضت شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد هر قطره که بر زمین چکید نقش الله برآمد بعد ازان که اینچنین مشغولیها کرده بود پیری اورا بیاد داشت فرمود و ذکره از حضرة ایشان استماع افتاد که میفرمودند که سخن خواجه عبد الخالق است که در شیخی را بند دریاری را کشای در خلوت را بند در صحبت را کشای و در ذکره و دم این ابیات از مثنوی میخواندند بیت حرفه آموزی طریقش فعلی است ۔ علم آموزی طریقش قولی است ۔ فقر خواهی آن بصحبت قائم است ۔ نی زبانت کار می آید نه دست ۔ رشحه میفرمودند که بعضی اکابر دین گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باید بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که دران ساعت محاسبه است و محاسبه آنست که اوقات ساعت شب و روز را احسابه کند که چند ازان بطاعت صرف شده است و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسے رسانند که در صحبت وی از هرچه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و منجذب اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطه استعمال بآن از غیر حق سبحانه ملول نشوند و بحق سبحانه مائل رشحه و در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمودند که روزی فتوری بوقت شیخ ابویزید قدس سره راه یافت فرمودند بجوئید که در مجلس بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت ولیست بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند و دور انداختند فی الحال واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت است بواسطه وی سر رشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه یافتند بیرون انگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت بحال خود آمد و آن تفرقه زائل شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکے از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که وقت التقاء صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه دیگر فرمودند که تاثیر جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر جمادات تا غایتی است که اگر شخصے افضل عبادات را که نماز است در موضعے

ادا کنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بهاد جمال این عمل را برابر آن عمل مزدوری نیست که در موضع ادا کنند که متاثر از جمعیت ارباب جمعیت شده باشد. ازینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابرست با هفتاد رکعت در غیر آن و میفرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت وز تو نرمید زحمت آب و گلت از صحبت وی اگر تبرا نکنی هرگز نکند روح عزیزان بحلت و میفرمودند که شیخ ابوطالب مکی قدس سره فرموده اند که جهدی کن که ترا هیچ باستی غیر حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و مواجید و کرامات غم نیست رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است که مردم ببازار میروند و در پسران ساده روی می نگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازار ها میگشتند و لپسران امرد پیدا میکردند و بایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحه و میفرمودند که مشائخ طریقت قدس سره در اصطلاحات خود لفظ شاهد شفتون و مفتون باشاهد آورده اند بعضی معنی آن را ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است دار مفتون با شاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه میدارند پس فرمودند که این نسبتی ست بغایت مذموم و خطیر دنفس را در آن

شیخ عبیداللہ احرار

مدخل است یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ دخلی و
حظی نماند آخر حظ روحانی خود باقی است و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی است گذشتن واجب است از حظوظ روحانی که حجب
روحانی است هم گذشتن لازم است رشحه میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هر ندمت
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بتحقیق دانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامعه است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سره نشسته بود و شبلی در آمد آن بزرگ ویرا پیش جنید بسیار ستایش
کرد بعد از انکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی از ان سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از ان گردی و نه کف پا را دردی و خلاصهٔ درویشی
آنست که انهمه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه تعالی را بلاهای صعب تر
از یکدگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بذکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلائی که بر شما واقع است چه جای شکر گذاریست ایشان گفتند که با

بیدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میشد من نیز صبر می نمودم اگر مرا
فروهشتنی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرموده اند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق می پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهر است
نه از مظهر است و میفرموده اند که حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همتی آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همتی آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید و فروخت میکرد که در آن فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی ترشده پیش وی می آمد
وی دامن درچید سگ بزبان فصیح با وی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بر من خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من درچیدی و خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرامی نمود ایشان با وی تند شدند
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینیم از تو دود می برآید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها ترا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از میز نماز دور میباید انداخت تا شایسته آن شوی که ازین طریقه
با تو سخنی توان گفت مراقبه خود هنوز نجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیری را
اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤالدین
غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر
همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل ورزش این نسبت بکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد معنی این سخن
نه آنست که مرید معصوم بود که درین مدت هیچگونه جرمیه ظاهر نشود بلکه بآن معنی
است که پیش از آنکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال و دست دست بکار و دل بیار
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود جز
باقتصاد و اقتصاد دوام ذکر است در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب میبیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشایخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشد
و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه ازین قبیل است رشحه
و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت به ذکر بجایی میرسد که

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقة ذکر
امری ست منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت ست از لطیفه مدرکه وی نیز
منزه است از شائبه کیف و کم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و صفت یکی و یگانگی روی نماید دران و آن ذاکر بواسطه
استیلای مذکور هیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
از تناظر بر وجهی شود که غیر مذکور در اندیشه او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی بسخدمت
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثه علمی درمیان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام به یاحد
و کلام باز فرمودند بینیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته ست هرچه کند مانع نیست
و اگر بخود دگر فتار است هرچه کند بروی تاوان ست حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیدم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقة و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا دروغ گفتن
که نهی به نسبت آن واقع ست اگر کسی آنرا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که باختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت ست لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاهده در آنکه
از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت ست و چنان شدن که باختیار
و بی اختیار از وی دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت ست حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه مرا گفتند در ین راه

چون می آئی گفتیم باین شرط که هرچه میگوئیم ومیخواهیم همه آن شود وخطاب رسید هرچه که ما
میگوئیم وخواهیم تمام آن میشود گفتیم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز همین
گذاشتند احوال من خراب شد وتمام خشک شدم چون بسرحد ناامیدی رسیدم خطاب
رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گوکه حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه تا این قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند
که چون خطاب رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گوکه من اختیار طریقه
کرده‌ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند
که شمارا از این طریق نمیتواند کشید این طریق بغایت دقیق است از مراد خود گذشتن
وبر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوئیم
که حالا روید وخوک بانی کنید وبت پرستید فی الحال رقم کفر بر من میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا واین طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاؤالدین
دو کس از نواحی در خدمت ایشان میبودند صحبت ایمان میکردند قیل وقال ایشان
ودر دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را میشنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت مرا میخواهید شمارا از ایمان میباید گذشت ایشان بغایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاؤالدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از آن بصحبت بزرگی دیگر افتی واز وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاؤالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جائی ودیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاؤالدین دانی فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بنهایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی است که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده
بیابد از برکت شیخ خود بیابد چه ظاهر و چه باطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق بشیخی اکمل که از شیخ خود بیابد وی را جائز است که از کامل دیگر تکمیل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً مجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از آن بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کرد و
فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر من است و
این آستانه بعد از مدتی مرا بصحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم در این اثنا وی را عزیمت
زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا تمام
از من ربودند اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را
گفتند که این جوان چیزی خوش است وی را اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
و خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شیطان را دید

که سراسیمه از آن مسجد بیرون دوید آن بزرگ نظر کرد مردی دید که در مسجد نماز میگذارد و مرد دیگر نزدیک وی
تکیه کرده در خواب است از وی پرسید که ای ملعون درین مسجد چه کار آمدی گفت میخواستم که بوسوسه نماز را
برین مصلی فاسد گردانم اما هیبت و مهابت آن خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مردی که مرید
یکی از مشایخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میداری یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند زیرا که آن مرد را سبک
خواندند و برخواستند و بخانه درآمدند من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند با آن مرد غضب کردیم و در روی او درشت گفتیم بیا تا رویم و عذر خواهی وی کنیم همراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذر خواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که بر مذهب امام اعظم بودم و هیچ یک از صفات ناخوش من کم نشد و چند روز
که در ملازمت این عزیز شدم از همه ناخوشیها برگوشه شدم اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوست تر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است و نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را
عذر خواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعد الدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعد الدین میگفتند که قطبی میخواهیم که در باطن ما
تصرفی کند و ما را از ما خلاص گرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم نشستیم شیخ
روی بمولانا سعد الدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طائفه بیش از آن نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع مانع
قبول مواهب میکند و سالک از استعداد خود آن امری که مقصود اوست باز مییابد حضرت ایشان فرمودند که حضرت شیخ
بهاؤالدین عمر مراد در خدمت مولانا سعد الدین نیافتند مقصود ایشان چیز دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

می‌باشد بر نهجی که بدل توجه باطن طالبی می‌شوند و از برکت آن توجه باطن فیما بین ایشان ارتباطی و اتصالی حاصل می‌شود و به واسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب واقع می‌شود و بطریق انعکاس احوال ایشان بر آن تأثیر بر باطن وی می‌یابد و این صفتی است که ناشی از استعداد انسان است که بطریق انعکاس در آیینه استعداد آن طالب ظاهر شده و همچنین امری را از استعداد خود می‌باید طلبید لکن اگر این ارتباط مستمر شود آنچه بطریق انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد در خدمت مولانا سعد الدین اینچنین امر می‌طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان است ظاهر شود و می‌فرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است در رقعا که هیچکس قدر صحبت اولیا ندانسته است و نخواهد دانست و می‌فرمودند که شیخ ابو القاسم گرگانی گفته‌اند با کسی نشستن است که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود یا همه اندر حق سبحانه تعالی گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجالس حضرت ایشان بخاطر گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر را قدس سره بر زبان راندند که عبد الله مردی بود به بیابانی رفت بطلب آب زندگانی ناگاه فرا رسید بخرقانی آنجا یافت چشمه آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند و نه خرقانی و می‌فرمودند که از شیخ ابو سعید بن ابو الخیر منقول است که فرموده‌اند هفتصد تن از مشایخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته‌اند تمامترین و بهترین همه اقوال این است که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به فرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره اصحاب خود را گفته است که پیش ما با گوشت قدید می‌باید آمد با گوشت جدید نیایید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرمودہ اند کہ مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
آنست آموختن بود مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش بس میانشید
بلکہ بچیزی آئید کہ آن خاصیہ شماست و از پیشگاہ دل شما سر زدہ باشد و میفرمودند کہ
سید الطائفہ جنید قدس سرہ سخن بصرفہ میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار بلند شد
دیدند کہ اہل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند کہ تفحص کنید شاید کہ کسی درین
نزدیکی باشد کہ استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کردہ است بعد از تفحص
بلخ حسین بن منصور حلاج را یافتند کہ در گوشہ نشستہ بود و میفرمودند کہ
ہرگز پیش وی سخنان بلند نمی گفتند چہ بر ایشان ظاہر شدہ بود کہ وی روزی افشای راز
این سر خواہد کرد شیخ فرمود تا او را از ان مجلس اخراج کردند میفرمودند کہ خدمت
مولانا نظام الدین قدس سرہ میگفتند شیخی آنست کہ کسی خود را بنظر مریدان متحمل
متجمل تواند گردانید زیرا کہ تا جمال نباشد رابطہ مرید با مراد بر وصف محبت کہ موجب
جذب و تصرف ہمانست محکم نمیشود و ایشان را آماتند بعقل میدانستم لیکن بار او درست
آن نیست کہ ہمیشہ تکلف کنم و خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقاید مردمان نشود و ازینجا
کہ سنت شدہ شانہ کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزہا یکہ تعلق بتربیت
ناظر دارد و میفرمودند کہ خدمت مولانا یعقوب علیہ الرحمۃ فرمودند کہ در ترک صحبت
شیخی رسیدم کہ مبالغہ عظیم داشت در آنکہ کار مریدی بشیخ از پیش نمیرود بادی گفتم
از مضمون آیہ کریمہ الملک الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی چنان معلوم میشود در عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت ست و لازم نیست کہ کسی را بحسب ظاہر پیری و مقتدائی
باشد آن شیخ حضر شد این سخن را بحضرت خواجہ بزرگ بہاؤ الدین قدس سرہ عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند روزی بتقریب توقیر و تعظیم سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود پس فرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چندبار بر پای برخاستند و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذهٔ امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکنند هر بار که بحوضهٔ این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که یکی از اکابر سمرقند گفتهٔ که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم مرده است تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری شده است و آن مردن صورت شریعت است این نسبت مثل آن رنگی دارد و حضرت ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و صاحب رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تاویلی دیگر کرده اند که میتواند بود بحکم آیهٔ کریمه اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوَاهُ یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود و آن مردن خدای عبارت از نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی مناسب از صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیدهٔ بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه می باشد ازین جهت خواجگان ما ازین کشف اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان بزیارة قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی رسند خود را از همه نسبتها و کیفیت ها تهی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود. از آن نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد از آن بر ایشان ظاهر شود دانند که این نسبت از وی است و ایشان را در آن دخلی نیست بحسب آن نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را تجلی متقابله گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن منور ایشان را حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارد بغیر تجلی ذاتی اند هیچ نمانده و هر گاه که وی را بطبع وی باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی منعکس گشته و مؤید این قول فرموده که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم خدمت مولانا بسر قبر عزیزی بسیار نشستند بعد از آن بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند بر صاحب این قبر نسبت جذبه غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده که از مخدومان زمان خود بوده است بعد از آن بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است و آن قبر شیخ زین الدین کوهی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع ست سخن حضرت شیخ محی الدین عربی ناظر باین ست که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات به ابو الحسن نوری جمع شدم و مرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نه که تو گفته که تشنه توحید از غیر سیراب نشود خجل شد گفتم چونکه دون از حالی فراگیرد از غیر فرا نگرفته است و غیر ازین سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته ست که از ان مردم که نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوریست پس حال بعد الموت از دو امر بیرون نیست یا علم یقین دانسته که ترقی واقع ست یا دانسته که واقع نیست اگر دانسته واقع ست ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر ست که بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع ست انتهی روزی در صفت فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یَا غَوْثُ الْاَعْظَمُ قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاخْتِیَارِ الْفَقْرِ ثُمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود بگور نبری یعنی این سخن گویا آنست که بیدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق ست سبحانه و میفرمودند که سخن بعضی اکابر ست که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد یعنی این سخن آنست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت از انست اگر خواهد علمی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد خاص انسان وی را بشناسد و چون خبر بعلم وی وی را نتوان شناخت پس شناسای وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الهی را داشت خواب زرفت من فقیر

ازالم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشف کسی میباید که ویرا کسی علاقه باشد و ازالم
متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هرچیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یک بار مرکبی
راچوب زدند چنانچه شود که هرچیزی را که الم رسد ازان متاثر شود یکبار مرکبی راچوب
زوند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابویزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارت است بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده درضمن
رشحه ایراد یافته میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر از ان سخن
برگشته اند و گفته اند که باک واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجالس خطاب کردند که فرق درمیان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه
جمعی از امرای ترخانی در آمدند هیچ نفرمودند فصل در سخن هائی خاصه که از مرباب زبان
میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر به یا اقامت من خود را از جواب عاجز فرانمودم بنابر مراعات ادب با ایشان
مبالغه کردند که بگوی گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارک است که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل
میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است تا هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

از یراکه تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان وی را مانع می آید
از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلے نامرضی شود و بعضے از مشائخ برخلاف
آن رفته اند و گفته اند که مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطه ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است وی را فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان ست در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر میباید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از ان باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار چسپید تا وقتیکه ملکه نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود اینچنین کسی یابد البته از صحبت وی در خدمت
وی بهیچ طرف نرود و غیر این هرچه کند موجب تضییع اوقات ست و فرمودند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده بصحبت یکی از مشائخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود بازگرد که از انجا که قدم بر داشته آمده مقصود را گذاشته
وی بازگشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود و مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند که
اشارت بزرگ بر آن بوده است که آنچه مقصود حقیقی بجمیع از منه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطه وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخت که در طلب وے
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند که سالک باید که راه مذلت و خواری سپرد
برای حصول هستی تا جمال مشاهده لاهوتی در مرتبه نیستی ببیند و میفرمودند هر طالبے
که از خواری و دشنام مردم خوبست بر نیاید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

خواہد رسید زیرا کہ نزد اہل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللّٰہُ امری مقرر ست پس آنچہ
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایہ سرور و موجب حضور خواہد بود و
میفرمودند ہر کہ نسبت کسی چیزی گوید کہ از آن نقصان لازم آید البتہ آن کس را
ناخوش خواہد آمد و آدمی مجبول ست با آنکہ از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست کہ این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانہ میسر نیست بذکر و مراقبہ میسر نمیشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر این ست
و میفرمودند کہ یاران ما ہمیشہ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ میگویند اگر ناگاہ کسی ایشان را چیزی
کہ ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند کہ ہر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بہتر
میبود و میفرمودند کہ ہیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد کہ
بلا و محنت بالخاصہ اینہا رافع حجاب غلیظ اند مضمون حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَی الْاَنْبِیَاءِ
ثُمَّ عَلَی الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باین معنی ست و ما معتقد این طریقہ ایم و
ہیچکس از یاران ما برین عقیدہ نیست و میفرمودند کہ صاحب وجد و حال در راہی
میرود و در میان آن راہ سگی خفتہ باشد وی آن سگ را خیزاند تا خود آسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را خود باقی یابد باید کہ داند
کہ آن مکر ست از مکرہای الٰہی نسبت بوی کہ با وجود آن فعل وجد و حال وی را
با وی باز گذاشتہ اند و میفرمودند کہ مکر الٰہی دو قسم است یکی بہ نسبت عوام و دیگرے
بہ نسبت خواص ست مکری کہ بہ نسبت عوام است باز دادن نعمت است با وجود تقصیر
در خدمت و مکری کہ بہ نسبت خواص ست ابقای حال است با وجود ترک ادب و

و میفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان نامی ورزند بر وجهی باید که اگر یکی از ایشان مثلاً بجهت آب دادن غله یا شیرگاو جنگ و نزاع بنوعی واقع شود که سر وی بشکنند و خون بروی فروریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از اذای و جفای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند و از نسبت خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند و آنرا خلوت و عزلت می نامند چه عذر دارد اگر اینچنین تجلی اعظم ایشان را باطل می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه کاری بر خود میگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجه جمع مشرف چنان شده اند که بشواغل کونیه ممنیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان در بلا و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب است هرگاه محبت را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی است که اگر سنگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند که الاشیاء تتبین باضدادها شغل بخلق ضد شغل است بحق سبحانه تعالی و چون ضد را از ضد کراهت میشود منجذب میشود از مکروه بمحبوب ازین جهت است که اهل این سلسله در بازار و مواضع ازدحام خلق میروند و می نشینند تا بواسطه ضد بهمخلق و کراهت از شغل ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه تعالی و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در بدایت تغیر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در نسبت

میشود اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشند و این نه انکار زهد و تقوی ست
که آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طایفه که زهد و تقوی
غالب ست اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفهٔ خود که فوق همه نسبتها است باز میمانند چه حکم غالب راست می‌بینید که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبت های تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند بر
یعنی بسبب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیهٔ این طریق باشد و در آن اثنای خاطر تا بلی
تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جای رود که از زنان دور
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بر دارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که کدخدائی
انبیا را و اولیا را مناسب ست که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمیشوند و عوام الناس
را نیز لائق ست که به آن تکمیل مرتبهٔ حیوانیت میکنند اما طایفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسب یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون بر آرند بهتر از هزار فرزند است زیرا که در آن هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را د

صرف استغفار کنم بعد تدارک آن گناهی که از من صادر شده است نتوانم کرد و آن گناهی که خدائی است سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را دغدغه شود که خدای نسبتی است پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین دغدغه آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق است بلکه به نسبت بعضی اشخاص است که لائق بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت الٰهی آنچه مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان است بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان طریق طریقت شیوهٔ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم الٰهی و جامع حکم نا متناهی بتجرد ایما نمودند و از تاهل اغماض فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از خصار مجالس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاهر جمیله منع میکردند و میفرمودند که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که وی را بصاحت جمالی تعلق شده بود هر جا که وی می رفت آن قاز در پی میرفت و شنیدم که شیر را نیز اینحالت بوده است پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف با آن بسر کردن بمقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگر است بعد از ان این عبارت فرمودند که نصیحت ما صحابرا در کارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد و روز بروز

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا با هوا و هوا اسیرستی مسکینی ۵ با بحرف
عبارت مسکینی ۵ بنده حرف نباید از تو کار ۵ جهد کن تا از رهت خیزد غبار ۵
ها بیفگن و او را آزاد کن ۵ بنده شوی تا هواش یاد کن ۵ بعد از این فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ها و هوا است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فراگیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شما را از آن کسی کراهتی نشود از اینجاست
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت است
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهیت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعا واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله به زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلوه خواطر آورده اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است همیشه از دایره ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان همچنین مشغولی داشته اند این طریق را

آسمان نباید تصرد و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسمان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
از آنکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و میفرمودند که معرفت خواطر
بروجه کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنا بر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بسبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و اینمعنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
ملک شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلا کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میکرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهولی شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی که لطف دوست بروئیش
دریچه نکشاد و بعد از آن فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چنین
اینست که بکلی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده همتی خود را صرف آنجناب کند بیش خود
همین ثابت شده است که هر چه آن به طلب آن متقدم است و آنحدیث را که حضرت نبی صلی اللہ علیہ وسلم
فرموده است من طلب شیئا وجد وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئا طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بروصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت وطلب حق سبحانه حاصل نمیشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری میگذرد
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بروی جلوه کرد و دل وی را بربود و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سؤال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فائده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فائده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه اوست بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید بلکه کار آنست که همه کارها
تابع یک مقصود سازید و او را که خاص در مجموع اشیا پیدا کنید و میفرمودند که عمل را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب الٰهی است
و عزیز الوجود است و در محبت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بران موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پیش
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ∴ راه جانم سوی حضرت تو
نا امین است ∴ یا بحکم شرع در کارش فگن ∴ یا بکلی در نمکسارش فگن ∴ [illegible]
ببعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت ما نسبتی و حالی
شد باز می آید اگر کافی رسید سیر دید این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر کسی خاص [illegible]
ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو شراب شوق ما میریزی ∴ باید چو خمار گیردت نگریزی ∴ و در فریبی حضرت

ایشان معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز میگفتند و یکی از حاضران خود را باهتمام
بآن سخنان در داده بود و بشغف هرچه تمامتر گوش هوش براستماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما بمیل سخن شنیدن دارید خود در المضمون آنچه
می‌شنوید درمی‌یابید او سخن یکی است از گفت و شنید کار نکشاید و میفرمودند که
کلام را اجمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرد ظاهر گردانید ازینجاست که حق سبحانه
انبیارا علیهم السلام بکلام فرستاد نه بخدمت و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآة حق سبحانه حقائق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آنست که مستمع را
از مستمع بازستاند و جمال نهد هر سخن را اگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را ز نخست آن معانی که چو روی او ببینی دل تو یاد گر آید
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی همه را ز هستی خود بحدیث می رباید
سیوم این بود بمعنی ولی اخص عالم که ز هیچ عضو او در حرکات بد نیاید
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هرچه نویسیم جلدید
بودند تندید دوم آنکه هرچه بگوییم مقبول بود و نه مردود و در کرت ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شده
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطایفی از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی
ازان اینست قصیده یار برداشت پرده از رخسار ایها المشتاقون یا اولی الابصار
لمعهٔ آفتاب طلعت او طلعت من مشارق الانوار همه اشیا هلاک این اسرار

همه ذرات محو این انوارها همه را صاف ساخته است این نورها همه را پاک سوخته است
این نارها لمعهٔ اوست در مکین و مکان ها جلوهٔ اوست در مهین و کیان ها نیست
تکرار در تجلی او ها گرچه باشد برون ز حد شمارها لیکن آن از تجدد امثال ها بینا ایم
بصورت تکرارها جمله ذرات کون آئینه ماست ها که دران جلوه میکند رخ یارها
در هر آئینه باعینی ها بینا یه بعاشقان دیدارها گاه مستور در پس پرده ها گاه مشهور
بر سر بازارها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده مے در اندازد تارها پردگی
اوست ما همه پرده ها پرده ساز اوست ما همه او تارها تا شود نقش پرده شان
حایل ها از تماشای نور آن رخسارها ای ز پندار غیر در پرده ها خیز و بردار پرده
پندارها گر درین پرده یار میخواهی ها روی دل سوی نقشبندان آرها آن مقیمان
بارگاه الست ها و آن ندیمان صدر صفهٔ یارها همه در بزم شوق شاه نشان ها همه
در رزم عشق شاهسوارها همه عالی و ز انبیا ان اعلی ها شاه ابرار خواجه احرارها
برادر طریقه مولانا موسی که از اخص خادمان این آستان و محرمان آن دولتخانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان میرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود و بعضی جوانان نورسیده ایشان این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن نبود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقائق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و مشعر بودند از

در باغی که بیرون دروازهٔ ملک کلاه پوستین میدوخت پاک دو سخن آشنا
شنیدم که از آن بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیشتر نرفت بسبب حسن آن
دو سخن و میفرمودند که اگر شنوم و دانم که در خطای کافر سخنان این طائفه را بهیچ جا
میگوید میروم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرة اولی از حضرت
ایشان در فرشی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آن را بیک هفته ضبط میتوان کرد با آرزو
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان نیست آینه است روی در پاک درویشی همین است که روی آینه را
گردانند و در خلوتی خاص بتقریبی میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این بحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل در آن خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه در عین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود بر اینها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستثنی ساختن آنها موجب خرم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب بر اذکیا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و از اشتغال
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تابد و ابهمعنی چنانچه هاست روی نماید در کرهٔ ثانیه در قریه کاشان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس ره رو در وی گم شو وصال
این است و بس شعر ای کمان و تیرها بر ساخته صید نزدیک و تو دور انداخته
نحن اقرب گفت من حبل الورید شعر تو فگندی تیر فکرت را بعید شعر بعد از آن التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از آن این است که تا تو آمدی بحال تو نیز خود آمدم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که نمی باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
میباید بجای آن نشسته لیکن تو از آن خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آید در صد مرتبه پختگی کرد در هر آنی پاک خامی از وی
میرود و پختگی بجای آن می آید و وی از آن خبر ندارد و هیچ حسی ادراک
آن معنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبه پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالباً نسبت گریه در وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود والله اعلم و در کرهٔ اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شده پرسیدند از کجای گفتم مولد سبزوار است اما در هری
نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بر سبیل انبساط فرمودند که سستی بسبزوار افتاد و در سایه
دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد رافضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

و پایها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای خود نوشته سنی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی بکشید و چنان بر کف پای وی زد که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا کاردی زده است وی دید که در ان آزد حام و غوغا تلف میشود حیله انگیخت و گفت مرا گذارید که حال خود گویم من از جنبش شما ام خواستم که درین سایه دیوارے لحظه استراحت نمایم چون نشستم و ببالا نگاه کردم دیدم که شخصے نامهای را که من بر گز نشنیده ام دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند رد افض که از وی این سخن شنیدند دست وی بوسیدند و بر وی آفرین کردند و وی با آن حیله از وی خلاص یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهرے بوده اید بعد ازان فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفضه رسید جمعی از غلات و سفهای ایشان بر کنار قافله شیخ آمده زبان بسب ابی بکر صدیق رضی الله عنه بگشادند و ناسزا گفتند اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا زجر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگرست و ابوبکر ایشان دیگر ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله وسلم و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند ما نیز آنچنان ابوبکر را دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و متنبه گشته از طریق باطل خود بر گشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکار است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

٢١/رمضان ٨٩١ کرمان

دارد و فرموده‌ اند که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و موعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرموده اند که مولانا شهاب الدین سیرافی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بوده اند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقه خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجالس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نموده که از من چه
بی ادبی در وجود آمده که شما بیرون آمدید و در مجلس ننشستید ایشان فرموده اند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آورده اید که در حین برآمدن بمنبر پایه منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از امثال شما مردم دانسته اند که این امر واقع شود و بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنت و دفع بدع بحد کمال مبالغ بوده اند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه های
غریب در دین و ملت و شمول دال شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد و بمجالس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالد عصر عرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امثال
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست و
پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ما قدس سره
و مراعات حسن التفات باین فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمدی یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود دایم
اثر گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان برپای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح میشد و میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشان را ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن دم مستغرق بودند که ایشان را چنین میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم دو سه روز باشیدم بعد از صحبت
پدر مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و دو کس از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع میبودند در روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را بادشاه مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهرشاد را کنیزکی متهم کردند که فرموده است تا ویرا از مناره انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه اگر ثابت شده دره میبایدزدن یا رجم کردن واگر ثابت نشده بی جهت مسلمانی را باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم شده بودند بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و ملت برایشان زیاده از غمها بوده است ومیفرمودند که شیخ ابوعثمان حیری از شیخ خود خواجه ابوحفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحت خلق کند پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد دران اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابوعثمان فی الحال جبه از بر کشیده بوی داد شیخ ابوحفص بانگ بر شیخ ابوعثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابوعثمان سخن تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقست چیست

اگر ترا ابر برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواہم گفت بر زبان مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و به این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد لحظہ فرمودند که شخصی پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواہم که وعظ گویم بچہ نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفتہ است فرمودند که نیت در معصیت نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که در جہہ سخن بسیار عالیست بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم تا آنکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر طریقت را در باب وقت موعظت و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرمودہ اند که در وقتی سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجہ رسیدہ باشد که زبان او نائب دل گشتہ باشد و دل او نائب حق سبحانہ تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش غیر کونیہ از آئینہ توجہ مدرکہ زدودہ شود محاذی او جز ذات ہیچ نیست میفرمودند ہر که عمل از کامل مکمل فراگیرد و مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیہ است میفرمودند بدفع اخلاق رذیلہ مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت یا منتظر میباید شد که یکبار او را ظاہر شود و ہمہ او را از ہمہ خلاص گرداند و میفرمودند که یاران ما باید که یکے از دو امر اختیار کنید یا آنکه از وجہ حلالی قبول نمایید و بزراعت مشغول شوید و در مجموع مشغولیہا خود را نگاہدارید چنانچہ طریقہ خواجگان است

یا خود را در افگنید و از شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بالیست
خود را در بالیست دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید
پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسیم تو ز دوست مه خواه تا تم باش
خواهی سنور باش مه و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی
میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکنند و از رخصت اجتناب مینمایند این طائفه از ارباب
رخصت بیزارند و برخصت عمل کردن کار ضعفا است طریقه خواجگان عزیمت است
وقتیکه بطریق عزیمت و اجتهاد امر میکردند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از
لوازم است پزنده طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی هیمه در
دیگدان نهد و آتش افروزد و در هر طبخی که بر سر آن غضبی رفته بودی یا سخنان
پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاؤالدین از آن طعام نخوردی و میگفتند این
طعام را ظلمتی است که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت
سرد که برف عظیم افتاده بود در ده تل کاغان که بر دو فرسنگی سمرقند است سحر می
بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند در آن محل دو غلام طباخ
دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت
ساختن اصحاب و در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان
ایستادند و غلامان را پیش طلبیده قهر کردند و چوب طلبیده دولت کردند و در آن
عتاب و خطاب فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن
بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالایعنی نگاه میباید داشت تا از آن آب وضو ساختن
و از آن طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و آنکه بغفلت گرم کنند

وطعامیکه بغفلت پزید از آن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن ظلمت غفلت در باطن پیدا شود خدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که سر اختیار بعضی از صوفیه آواز نی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند و بصفای فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت رهائی حاصل شود و از استماع آواز نی ایشان را همین معنی حاصل میشده است بنابر آن اختیار کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب فسق او بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن را شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود درگذشته تمسک در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به تکلف و تعمل بر نسبت بیخودی و کیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان بتوجه وی شدند این بیت خواندند بیت گر دم میا بتهمت مستی که در طریق ما را نشانهاست از آن شاهدی که تا نیم و میفرمودند تا آن زمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و در آن متمکن نشده است باوی مدارا و مواسا میکنند و بجانب او میروند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی میرسد از اخلاق و افعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوت گرفت و اورا یقین باین طریق حاصل شده کار با او افتاد باید که در هر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست مینمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بتواند خورد و شیخی که چنین نبود وی را شیخی نرسد مرید خوردن را این معنی است که شیخی باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتواند خورد یعنی نابود تواند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات تواند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی تواند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را میگفتند کدام اند از شما که به نسبت شما نسبت یا زیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
با آن نور مصلح خود سازد و با آن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و مستغرق شوند
که چند روزی که من در حیاتم سعی نمی کنید و خدا این نمیشوید کی خواهید شد این صحبت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت
ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
جای کن در اندرون خویش را ؛ دور کن ادراک غیر اندیش را ؛ پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را و در دل مرشد جا کنی یعنی همگی خود شو چه آن باشد
که خود را در دل مرشد گم کند عبارت از مشائخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجای
رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی سعادتی نصیب
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله است فقیری در مجالس صحبت بسیار
در روی مبارک حضرت ایشان می نگریست روزی وی را مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهره مبارک حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در روی ما منگر تا دل بباد دهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند ع
دیوانه شود هر که ببیند رخ ما را ؛ بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر داند تا ابهت و عظمت

ورد تصرف کرده هرچه ملائم حضور روی نیست از باطن مرید رخت بندد و از رعایت این معنی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بلکه
احوال مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد مصرع اینکار دولت است کنون تا کرا
دهند ؏ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر رویه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضی اختیار کند دوم آنکه حول و قوه خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بجهد از این بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی از این بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه استمداد از باطن و همت پیر باشد و وی را قبله توجه خود سازد بعد از این تقریر
از حاضران پرسیدند که از این سه طریق کدام بهتر است هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهتر است زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه حاضر دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است بمعنی بحصول نتیجه اقرب است
آنچه مقصود طالب است برین زودتر متفرع شود که همیشه استمداد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی از این طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد از این این سه بیت از مثنوی خواندند بیت من بهر جمعیتی نالان شدم ؏
جفت بدحالان و خوش حالان شدم ؏ هر کسی از ظن خود شد یار من ؏ و از درون من
نجست اسرار من ؏ سر من از ناله من دور نیست ؏ لیک چشم و گوش را این نور نیست ؏
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی بر و بیداری بر دماغ راه منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقایق و دقایق باز میدارد و از این جهت است که در کشف بعضی

از اہل ریاضت غلطہا واقع شدہ است کسی را بیداری ضرر نمیکند که دران بیداری حضور وفرحی دارد و آن سرور و فرح کار خواب میکند و دماغ را از پوست نگاه میدارد پس فرمودند که خواجه علاؤ الدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاؤ الدین قدس سره بلاد السن آمدند ما با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم ما را طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک رسید شیخ محمد ورزی طواسی را که از جمله مخلصان و خدام ایشان بود خواندند و گفتند یاران را ببرید و خدمت کنید با منزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجه آنجا آمدند و بر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی و کرنجکی در خاطر دارم فرمودند که مرغ را آرید تا ببینم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغ را آوردند حضرت خواجه یک بار را بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است بعد اصحاب را گفتند که طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود ببینیم ما آئید پس برخاستند و رفتند و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان رفتیم و میفرمودند که ذکر بمثابه تیشه است که بآن خار خواطر را از راه دل میبرند و میفرمودند که کار آن نیست که استغراق در ذکر شود بوجهیکه او را نه ذوق بهشت ماند و نه خوف دوزخ خواب و بیداری برابر یکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند اگر سکوت در صحبت بر حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت بهشت است در آیه کریمه لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با آنحضرت در مکالمه و مناجات است و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که بهیچ وجه مدرک و مفهوم نشود و طریق

ادراک وی مسدود است و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وی نیاساید
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد و وست دارد دوست
این آشفتگی بکوشش بیهوده به از خفتگی بله و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باینعالم شان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیه ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تمتعات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم کم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که باوامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و فرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر لغت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی نسبت بجناب حق سبحانه در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تعمل و تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دائره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

گرد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و
علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بعملی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
فرموده است مَن عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللّٰهُ عِلمَ مَا لَم یَعلَم و علم لدنی آنست که مسبوق بعملی نباشد
بلکه بسابقهٔ عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی نهایت علمی خاص از نزد خود بنده را مشرف
گرداند کما قال سبحانه وَآتَینَاهُ مِن لَدُنَّا عِلمًا و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر
غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابلهٔ عملی نباشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابلهٔ عملی باشد
و فرمودند که فرق است میان عالم و عارف مثلاً کسیکه علم بمسائل نحو دارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل
مرفوع است و مفعول منصوب ویرا عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا
گویند که هر یکی از مسائل بی تأمل و تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم
توحید گویند کسی را که توحید وی بسبب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال
و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لا فَاعِلَ فِی الوُجُودِ اِلَّا اللّٰه همچنین کسی را
عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و صفات در مظهر خود و غیر خود
بی تعمل و تکلف شهود کرده اند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر همین را تعمل
پیدا کرده اند یعنی بقوت ایمان ویرا متعرف گویند ... میفرمودند که مرغان
اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند چون سی مرغ در میان راه ... ماندند اما در هر
که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که هر چه تصور کرده اند کمال در
انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از میان بردارند و هرگز یاد وی نکنند
و میفرمودند که اصل کار بی پیوند نیست پس فرمودند که بسی پیر مرد ... بهتر ازین
رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بشمار ... چند

با مردم کم عیار کم نشینند که رهزن حق چند اند کس نداند چند اندیشه پیشینه نقد هر دو عالم
خبیث‌اند بعد ازان فرمودند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را دانند ازین سخن حقیقت
دانند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و بتجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خادمان اصحاب امتحان طلبیده ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود بعد ازان تواند بود که وی را
آگاه سازند بآن معنی که این توجه از دست بذات و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته‌اند نفی با اثبات جنگ ندارد
باینمعنی است و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده‌ام عاریتی است و مرا علم است بآنکه
این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق دارم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از آن جامه منقطع شد و حال آنکه ملتبس من
بآن جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ما دون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل عبارت از آنست که
دل را انجذابی بحق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیر وی ذهول دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خوردی
معتقد ما نسبت آنست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بسبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت اینست و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطه وصول بسی نیستیم از ما منقطع میباید شد
و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را از شما قدری بودی
بایستی سنگها را بر سر خود بر داشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از میان
و حق را سبحانه از آن چه و فرموده بسیار است که ما در غم خلق ایم و خلق بواسطه ما در شادی
اگرچه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
و وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آن است
که استتار حضور را از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرمودند نهایت
که اولیا بآن میرسند آن است که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غائب شود از نهایت استغراق در شاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور را بمعنی
بر دو گونه توان بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده مقصود است بچشم سر از دار انجرام
دوم آنکه بتوسط کثرت استحضار یا غلبه محبت آنچه غائب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غائب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی مینماید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیست گرفتار غیر است و میفرمودند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس متعال از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آن است که آن ذات مقدس را از پرده مظاهر مشاهده کنند بی حیف

ہمگی بملابست بہ لغت یکی و یگانگی در این شہود در اصوفیہ شہود احدیت در کثرت می نامند
وحضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از بعثت درین شہود بودند و می فرمودند عجب دارم
از کسی کہ گفتہ است مصرع منگر کہ میگوید بنگر کہ چہ میگوید بایستی کہ چنین گفتی منگر کہ چہ میگوید
بنگر کہ کہ میگوید یعنی قائل و متکلم از پردۂ مظاہر حق است سبحانہ و می فرمودند کہ
حق سبحانہ عنایت فرمودہ چیزی چند از صفات بہ بندہ نسبت کردہ واو را بآن منسوب
ساختہ و وعدہ و وعید را بر آن متفرع گردانیدہ و کمال بندہ جز آن نیست کہ غایت
سعی بجا آوردہ و ہمگی و تمامی خود را در سلوک طریقہ مستقیمہ صرف کردہ خود را بجای
رسانند کہ دانند کہ آنچہ او را حق سبحانہ بآن منسوب ساختہ از آن او نیست در دنیستی
ہامین ہست لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیدہ اند روزی یکی از اعزہ در مجلس
حضرت ایشان پرسید کہ اکابر صوفیہ گفتہ اند کہ وجودی غیر وجود حق و ہستی مطلق نیست
و ظاہر از پردۂ مظاہر یکیست بنا برین تحقیق مخالفت و منازعت اہل اسلام با اہل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند ؎
چونکہ بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسیٰ با موسیٰ در جنگ شد ٭ چون بہ بیرنگی رسی کان
داشتی ٭ موسیٰ و فرعون دارند آشتی ٭ و می فرمودند کہ واقفان اسرار توحید
یعنی بعد از علم بآنمعنی کہ مجموع معدوم اند و ظاہر بصور مجموع اوست بیاسودند
ہمچون آبیکہ در انہار و جداول ہست بعد از آنکہ دانست کہ از انبساطات بحر محیط است
او را ذوقی و ذوقی رسیدن باصل خود کہ محیط است حاصل شد و در راحت افتاد ؎ بیت
چون بدانستی کہ ظل کیستی ٭ فارغی گر مردی و گر زیستی ٭ پوشیدہ نماند کہ غیر ازین
کلمات قدسیہ و انفاس نفیسہ کہ مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه و ظهور امور مانعه ضبط عبارات و اشعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف لطائف اشعار بر زبان ایشان گذشته بر لوح ضمیر
مرتسم و در آیینه خاطر منقش گشته و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون بانگکان سوی بالا خیز کن ۔ وقتیکه بیان ترک
هستی و خودپرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ۔
وقتیکه بیان سر معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کم زن که نزدیک است
یار ۔ وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد بخانه
نور قمر ۔ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ۔ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ۔
در بیان آنمعنی که آگاهی و دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند ظهور است این بیت بیت ما را خواهی تا همین حد بیت
ماکن ۔ خود با ماکن ز غیر ما خود واکن ۔ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن یار دو آن نگار که آن نیست هر چه هست ۔ آن را طلب کنید
حریفان که آن کجاست ۔ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت ۔ کجا که پای عزیزت که
همچنان باقیست ۔ در بیان عجز ادراکی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال غمت بر غیبت جانبازان دید ۔ زد نعره و فریاد که صد جان بجوی دا ۔ در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبر اند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت

شافعی را در وی روایت نیست ۞ در بیان ضعف ارادت طالبان میخواندند بیت
کو ارباب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ۞ جهان پر شمس تبریز است کو مردی چو مولانا
در بیان آنمعنی که بسی کسان را بواسطه التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و بواسطه
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هر چه بودی وادت آمد بود و هم چون تو
کج باختی کسی چه کند ۞ در ترغیب صحبت و منع از عزلت میخواندند بیت شکر تنها مخور
با گل بر آمیخته ۞ که در ترکیب باشد نفع بسیار ۞ در بیان آنمعنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود است مانع و حجاب
نمیشود این قطعه خواندند قطعه موسی اندر درخت آتش دید ۞ سبزتر میشد آن درخت
از نار ۞ شهوت و حرص مرد صاحبدل ۞ این چنین دان و این چنین انگار ۞ در بیان گذشتن
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیدم بیت داند
چه حکمتست که فرزند از پدر منت ندارد و پدرش روز و شب عنا ۞ یعنی در جهان
که محل حوادث است ۞ در حشرت [illegible] تو آوردی مرا ۞ وقتیکه بیان طریقه رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ۞ و آن یکی را
روی او خود روی اوست ۞ روی هر یک می نگر میدار پاس ۞ بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس ۞ در میان جان ایشان خانه گیر ۞ در فلک خانه کن ای بدر منیر ۞
در بیان آنمعنی که حکم غالب راست میخواندند بیت ای برادر تو همین اندیشه ۞ ما بقی
تو استخوان و ریشه ۞ گر گل است اندیشه تو گلشنی ۞ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ۞ در تنبیه
بر عادت نظر و نکته فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است ۞ دیده
آن باشد که دیده دوست است ۞ وقتیکه بیان تربیت میکردند میخواندند بیت

همچو نابینا مبر هر سوی دست ؎ با تو در زیر گلیم است او ؎ هر چه هست ای یار تو خود خویش تست از
کیسهٔ است ؎ در تو را بینی چو خود کیسه است ؎ کیسه در آئین تو هم ذات تست ؎ دین
برو بیها همه آفات تست ؎ و هم در بیان سرعت و منع ذکر جهر بیفت و بنده بیت
کار نادان کوته اندیش است ؎ یاد گیر و کسی که در پیش است ؎ در بیان کسب اوله شوق
و اضطراب میخوانند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ؎ تا بجوشد آب از بالا و پست ؎
هم در همین معنی میخوانند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی ؎ تشنه کجا خواب گران از کجا ؎ چونکه
بخفتید بخواب آب دید ؎ یا لب جو یا که سبو یا سقا ؎ در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخوانند بیت از عطش گر در قدح آبی خورند ؎ در درون آب حق را
ناظرند ؎ بعد از بیان آن معنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خوانند بیت گر گشایم بحث این را این لباز ؎ تا سوال و تا جواب آید دراز ؎ ذوق
نکتهٔ عشق از میان برد ؎ نقش خدمت نقش دیگر میشود ؎ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ؎ با تا تک دو کردم اگر در ده کس است ؎ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بر وجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد تخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان از مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود بر امری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح در آن شرط نیست همچنانکه قوت جسمانیه را تاثیر است نفوس شریره را

[illegible] ۱۲

نیز تاثیر ست و میفرمودند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی داشته اند و میفرمودند که بسیار بار که میگفت عارف را همت نیست معنی این نفهمیده بوده است عارف بعنایتی مشرف شده است که وی و جمله اوصاف وی بعدم آبادی رفته است که از و نه نام مانده است و نه نشان هر چه از وی صادر میشود بوی منسوب نیست آیه وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ و کریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ مبنی از همین معنی است و اگر چنین بودی نسبت با انبیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط قوت قاهره برهم زدند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب دریا و هلاک ساختند و میفرمودند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف حال او را حاصل ست مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت است و حق راست سبحانه پس عارف خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه بمقتضای خلاف اوست و با وصاف عاریتی ظاهر نمیشود و لکن جمعیکه از هواجس و وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت آلهی باز رسته اند باید که باطن خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طایفه ملهم شوند به تسلط همت بر اندفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که همت مصروف دارند و خاطر تمام بر رفع و دفع اعدا گمارند عبد الله بلیانی رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینها اسباب بندگی است درویشی نرنجیدن ست اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

بلیان[2] نام قریه ایست از ولا...

خدای دان باشید اگر خدای دان نباید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون
خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر بگوییم که خدای باشید
و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم ٭ نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ٭ از هستی
و نیستی همیشه ٭ عریان شده ایم و جامه چاکیم ٭ و نیز از وی است بیت حقیقت
جز خدا دیدن روا نیست ٭ که بیننده درد و عالم جز خدا نیست ٭ نمیگوییم که عالم شبه
او شد ٭ که این نسبت بد کردن روا نیست ٭ نه او عالم شد و نی عالم او شد ٭
همه او را چنین دیدن خطا نیست ٭ رباعی تا حق بدو چشم سر نه بینیم هر دم ٭ از پای
طلب نمی‌نشینیم هر دم ٭ گویند خدا بچشم سر نتوان دید ٭ آن ایشانند من چنینیم هر دم ٭
ابوعبدالله الروغندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه وی را وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهت دنیا و قبول خلق از حیله دنیاست
و گفت الله تعالی بندهٔ خود را از معرفت خود چیزی بدهد بآن مقدار که وی را
معرفت داده بود بلا بر وی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا برمیدارد و گفت کم دور
باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشانرا در خدمت ممتاز گردانی ز طلب باز ماندند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سؤال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن کثیف است یا روح از وی مفارق
شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فایده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیادت میشود

و چون بسر خاک رسد و مجلس مشاهده کنند خاک او را حس او نیست مشغول او شود و بکلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
او را یکی است اما در بدنی که هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابد الآباد خواهد بود و آنجا باشد با آن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بنقص خود
و بنعمای حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آنست
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عملی کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ اینهمه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمی که کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید حالی آنرا می بندد و اگر چنین کند تا او را
خبر شود نفس او هر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقادها دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدای تعالی جز بخدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

و مزارع را بحکمت آفریده میخواهد که معمور باشد و فائده بخلق رسد و اگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فائده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد از آن هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نه صد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد از آن از وی باز خواست خواهند کرد و اگر کسی را حالی هست که زمین
و عمارت نمی پردازد خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک و زهد
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخروی یا
دنیوی یا و گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبهٔ ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
پوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اولیائی تحت قبائی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس و غیره و صفات آنست که در و
عیبی ظاهر کند یا هنری را که در چشم مردم بعیب فرانماید معنی لا یعرفهم غیری آنست
که تا هو برارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را نشناسد یا
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد درکار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم انداز و ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگرچه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم اند و اولیاء
از خوردن گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر از آن نیست که بنده در دنیا

مخدوم و مقصد ما مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای حق هم زانو بر زانو باید نشست که آن را اثرهای است عظیم و گفت مرغیکه از زمین بالا پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد و بر همچنین اگر کسی درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق و اهل بازار ممتاز باشد و از زحمتهای دنیا بهره و سبکبار گردد که نجی المخففون و هلک المثقلون یکی از ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزاد باشی از این جهان و خود را غریب دانی و در هر رنگ که بنگری و هر مزه که بچشی دانی که با آن نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را در دل مدار و این رباعی خواند بیت بهشتی طلبی ز هیچ کس کینه مباش چون درهم و موم باش چون نیش مباش خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد بدگوی و بدآموز و بداندیش مباش و فرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود و سخن ایشان که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد که دشنام ها داد ایشان بخندیدند و گفتند با این نیز که تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد و بازگشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانهٔ ما امروز چیزی هست اگر خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانهٔ ما بخانهٔ

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند واگر خادم گفتی بالابد مطبخ مهیاست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحد الدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی و گذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشستند گفت این دم تنها شدم که تو آمدی و مرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی است عظیم و گفت صحبت عزیز است مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را و گفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریز فرمود
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
واگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فرید الدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شمارا ممد باشم در لباسی که باشم و نیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق است یکی ببدن و یکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن تعلق
قلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدر الدین برای عیادت آمد و شفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شمارا باشد که در میان عاشق و معشوق پیراهنی از شعر بیش نماند
نمیخواهید که نور بنور پیوندد و این غزل خواند ع چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشینی دارم و یاران را وصیت کرد بدین عبارت اوصیکم بتقوی الله فی السر والعلانیة
وبقلة الطعام وقلة الکلام وهجران المعاصی والآثام ومواظبة الصیام ودوام القیام
وترک الشهوات علی الدوام واحتمال الجفاء من جمیع الانام وترک مجالسة السفهاء

دا التراب مقاحبة الصالحین ای الکرام وان خیر الناس من ینفع الناس وخیر الکلام
ما قل ودل والمختار تمید و خارة مولانا شمس تبریزی قدس سره گفته که در بغداد
شیخ اوحد الدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب
می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که
یکی گفت که در سقایه نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم
که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند
مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق
یافت و الم نایافت است باید که طالبان هرچه یابند از واردات و مواجید ذوقین
شوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و باقیمانده متالم شوند چه
مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند با آنچه از وی درنیافته اند حکم نیم قطره دارد
به نسبت دریای محیط الس اگر بآنچه دریابند سر فرو آرند و بآن آرام گیرند در ذوق
آن از عالم بیرون روند تا ابد در آن محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت
محروم مانند و اگر بهمگی ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند
و هیچ راه نرفته در دیگر در معنی آیة سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد
حق سبحانه بی واسطه شئ دیگر بوجود آمد صادر اول بود چون از مبدء فیاض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن بود لاجرم حق سبحانه درین صورت بآیه کریمه لم یلد نفی آن
مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی
وکونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود این چنین ظهوری از مظاهر مشابه
بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره به آیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از احیا و موجودات نوع انسان را بحکم خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلٰی صُوْرَةِ الرَّحْمٰنِ
نسخه جامعه و مظاہر جمیع اشیاے گردانید ویرا آیة ذات و صفات و افعال بی نہایت
خود ساخت از حسب جامعیت ویرا مشابہتی بود بہ آن ذات یگانه متقدس که آیه
قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ صفت اوست پیدا شد که در ان وہم کفو بود لاجرم
حق سبحانه بہ آیه وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ نفی آن مشابہت و مماثلت فرمود خواجه
شمس الدین محمد کوسوی رحمة اللّٰه علیه در معنی اَحْسِنْ كَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ
فرمود نکوئی کن ہمچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدا به بنده آن بود
که در ازل خدای تعالی ظاہر بود و بنده پنہان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد
که بنده را ظاہر گردانید و خود پنہان شد پس تعلیم میدہد بنده را و امر میکند که نکوئی کن
ہمچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنہان کن تا خدای تعالی
ظاہر گردد ؁

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید ہست که صوفیان صافی طبع را
از ان برخوردار کند گو سہو نماید که گفتنی چند از پیشین بزرگان درین نسخه فراہم آورده اند آنا بزرگ
داشتن باید که ہر گفتن از ان داروی مجرب ہست مر علیلان باطن را چه گویند کاشف طبیبان
روحانی اند در صحت این ہمت رانیکو گماشتم تا نسخه که جمع آمده ہمه را دران بکار بردم تا آنہمه
نکوییم که پر صحیح ہست دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثر ما بخشد و خیرا
چنین خیر جاری آنہارا که سرو کار این را از ہر بار ہا آمین ؁

صحت نامه مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن العلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابو الحسن	ابو الحسین
۱۵	۱۳	دنست	دلست	۶۵	۳	بجرمت	بخدمت
۲۰	۷	بشناسند	بشناسد	۶۶	۱۶	ابوعبدالله	عبدالله
۳۳	۱۶	انش	انس	۷۰	۱۳	خنبل	حنبل
۴۸	۶	عنه	علیه	″	۱۴	وَمَا یُوزِمِنَ	وَمَا یُوزِمِنُ
۳۹	۱۶	چیزی نیست	چیزی ذیست	۷۲	۱۹	برزندگان هر	برزندگان بر
۴۰	۱	چنین نیست	وچنین نیست	۷۳	۱۷	به نجم دوک	به نجم آواز دوک
″	۸	دام لطف	ودام لطف	۷۸	۶	آن آنست که حق	آن آنست که خود اکمر حق
۴۴	۱۰	حق تعالی	وگفت حق تعالی	۷۹	۲	آفتابست	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	گردد	۸۰	۱۳	می لطلبید	می طلبد
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	″	″	ترسانیدوام	ترسانیده ام
۵۴	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراة
″	۴	وسلے	وسے	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	کردان	کردنده	۹۳	۸	دعود	دعوت

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گذارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شهریار
۸۵	۱۱	تحجبونه	تحجبونه	۱۱۰	۹	ابوتیها	ابونها
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	۶	۱۲	ایشان را	دل ترا
〃	۱۹	دعودها	دعوها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصایع	الصنایع	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	تنگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساخته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	از محبت	از محبت از محبت
〃	۱۷	برزبان	زبان	〃	۱۴	ثواب	ثواب داد
۹۴	۱۸	اقرار	اسرار	〃	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت او موحدان
۹۵	۱۰	گل	گل	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	بردبگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میگویند	میگویند بشتاب
۹۸	۸	گدازنده	گدازنده	〃	۱۵	بسیط	بسط
〃	۱۱	مزه	مژه	〃	ترک حاشیه	سر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میسوزد وبا من نمی زد	۱۱۹	آ	سرشیر	بر شیر
۱۰۰	۱۴	گر	کمر	۱۲۱	۷	خالصا	خالصا لله

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۷۹	۱	غبیر	خبیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل سعی وملجای وملاذی	″	۲	″	″
۱۳۵	۸	خودرہا	خودگرددرہا	۱۸۰	۳	ازاہل تحقیق تا سبحانہ مائل	•
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	″	۶۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	″	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مغنوے	تجلیات نوری می بیند وآن را	۱۸۴	۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد محیی	۱۹۰	۱۱	متجمل	بتجمل
۱۶۵	۱۹	مَقصِدُہٗ	مُقَصِّدُہٗ	″	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	قیومیت	•	۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصود است	بمقصود است جز این نسبت عینیت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کجائی	گنجائی	″	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
″	۱۷	خصائف افوات المرضیہ	خصائص النعوت المرضیہ	۱۹۵	۹	درخدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	آن تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل
•	۱۴	اخواسے	خواہشے	•	•	•	فالامثل

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۵۵	۱۰	الہدی	بہدی